

**KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ**

T.C.

**KTO Karatay Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü**

MİMARLIK ANABİLİM DALI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TARİHSEL ÇEVRENİN SUNDUĞU İMGEYİ OKUYARAK KENTSEL
KİMLİK ARAYIŞINA BİR YAKLAŞIM: AKSARAY ÖRNEĞİ**

Çiğdem GÜREL AĞIR

KONYA

MAYIS 2019

**TARİHSEL ÇEVRENİN SUNDUĞU İMGEYİ OKUYARAK KENTSEL
KİMLİK ARAYIŞINA BİR YAKLAŞIM: AKSARAY ÖRNEĞİ**

Çiğdem GÜREL AĞIR

**KTO Karatay Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı**

Yüksek Lisans Tezi

KONYA

MAYIS 2019

Fen Bilimleri Enstitü Onayı

Prof.Dr. Hüseyin Bekir YILDIZ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezli yüksek lisans tezinin yapılması gereken bütün gerekliliklerinin yerine getirdiğini onaylıyorum.

Dr.Öğr.Üyesi Ayşegül TEREÇİ
Anabilim Dalı Başkanı

Çiğdem GÜREL AĞIR tarafından hazırlanan TARİHSEL ÇEVRENİN SUNDUĞU İMGEYİ OKUYARAK KENTSEL KİMLİK ARAYIŞINA BİR YAKLAŞIM: AKSARAY ÖRNEĞİ başlıklı bu çalışma 30.05.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jüri tarafından tezli yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Sami Güven BİLSEL
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof.Dr. Sami Güven BİLSEL.....

Üye : Prof.Dr. Kerim ÇINAR.....

Üye : Prof.Dr. Güzin DEMİRKAN TÜREL.....

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak ve kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tarih

Çiğdem Gürel Ağır

İmza

ÖZET

TARİHSEL ÇEVRENİN SUNDUĞU İMGEYİ OKUYARAK KENTSEL KİMLİK ARAYIŞINA BİR YAKLAŞIM: AKSARAY ÖRNEĞİ

GÜREL AĞIR, Çiğdem

Yüksek Lisans- Mimarlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sami Güven BİLSEL

Mayıs 2019

Kentler, yapısı sürekli olarak değişen, birçok kültürün ortak ürünüdürler. Her kentin bir geçmişi vardır. Kentler, bu geçmişi yansıtan imgeler barındırır ve kentlerin barındırdığı bu imgeler, kentlerin tarihi ve kimliği hakkında bizlere ipuçları verir. Kentlerin kimliği bir birikim sonucu oluştuğu için tarihsel geçmişleri önemlidir. Aksaray da çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmasının olumlu bir sonucu olarak bünyesinde pek çok imge barındırır. Kentin kale sur izleri ile tanımlı tarihi çekirdeği ve yakın çevresi bu imgelerin okunmasında bizlere yardımcı olacak en önemli alandır. Bu sebeple çalışma alanı olarak Aksaray kent merkezi seçilmiş ve bu merkezdeki imgeler üzerinden kent okuması yapılmaya çalışılmış ve bu okumalardan yola çıkarak Aksaray kent kimliği değerlendirmesi yapılmıştır. Bu kapsamda kent merkezinin geçmişi hakkında yazılı, sözlü kaynaklardan bilgiler derlenmiş, haritalar ve planlar incelenmiştir. Güncel durumu ve alandaki imgeler ise bizzat analiz edilerek ve fotoğraflanarak değerlendirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde; çalışmanın amacı, yöntemi ve beklentiler üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümünde; imge kavramından başlanarak ve bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesini sağlayacak olan, algı, bellek, kimlik, kültür okunabilirlik kavramları üzerinde durulmuş ve kent imgesinin ve kent kimliğinin oluşumlarından bahsedilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde kentin okumasının doğru yapabilmek adına; kimlik, kültür, imge ve okunabilirlik kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisine değinilmiştir. Özellikle “yapılı çevrenin” kent kimliği ve kent imgesi üzerindeki önemi üzerinde durulmuştur. Tezin dördüncü bölümünde; tarihsel çevre kavramına ve kimlik ile olan ilişkisine değinilmiş ve tarihsel çevrelerin korunma nedenleri belirtilmiştir. Tezin beşin bölümünde Aksaray’ın kent kimliğini belirleyen öğelerin analizi yapılmış ve kentin kısa tarihine değinilmiştir.

Tezin altıncı bölümünde ise imgeler üzerinden okuma yapabilmek için Lynch yöntemi uygun bulunmuştur. Alan Lynch yöntemi uygulanarak incelenmiş fakat Aksaray geçmişten bu yana çeşitli medeniyetler ve kültürler doğrultusunda değişmesi onun yaşadığı fiziksel değişimlerin tarihine de değinmemize neden olmuş ve Lynch yöntemi yetersiz kalmıştır. Lynch yöntemine ek olarak, tarihsel kentsel çevre değerlendirmeye ilişkin yöntemlerden de yararlanılmıştır.

Çalışma sonunda, kentsel imgeler geçmişten günümüze kadar varlığı sürdürse dahi, günümüz mimarisiyle yapılaşmış kentlerde anlamlarını yitirmiş ve yapı kalabalığı arasında sıkışmıştır. İmgelerdeki olumsuz durum da kentin kimliğini negatif yönde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: İmge, Okunabilirlik, Kent Kimliği, Tarihsel Çevre, Aksaray

ABSTRACT

AN APPROACH TO URBAN IDENTITY BY READING THE IMAGE OF THE HISTORICAL ENVIRONMENT: THE CASE OF AKSARAY

GÜREL AĞIR, Çiğdem

M.Sc. Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Sami Güven BİLSEL

May 2019

Cities, the structure of which constantly changes, are common products of several cultures. Every city has a past. They comprise images that reflect their history and these images give us clues about their history and identity. As the identities of the cities are formed as a result of an accumulation, the historical past is important. Aksaray also contains such images as a consequence of its being home to various civilisations. The historic core of the city which is defined by remnants of the old citadel and its surroundings is the most significant area that help us to read these images. For this reason the centre of Aksaray is chosen as study-area and the urban identity of Aksaray is evaluated. In this context, information about the history is collected from written and oral sources. The current situation and images from the area are photographed, analysed and evaluated.

In the first chapter of the thesis, it is dwelled upon the aim and the method of the study and the expectation from it.

In the second chapter, first the the concept of image and other concepts which will help better understand it; perception, memory, identity, culture, legibility are studied and components of the image of the city and the urban identity are discussed.

In the third chapter of the thesis, in order to do the reading of the city in a correct manner, the interrelations of the concepts of identity, culture, image, legibility are studied. Especially the significance of the built environment on the urban identity and image are emphasized.

In the fourth chapter, the Notion of the historic environment and its relation with identity is examined and the reasons for the conservation of historic urban environment are defined.

In the fifth chapter, the analysis of the urban identity of Aksaray, and the history of the City are briefly reviewed.

In the sixth chapter, to be able to make a reading of the images, K. Lynch's method is found appropriate. The area is first examined by the use of Lynch's method, and in addition to that the other methods of evaluation of the historic urban environment are used.

In conclusion, it is shown that the images of the city, even if they remain the existence from the past up to day, have lost their meaning in the urban environment which is built up with today's architecture and became unperceivable within bulk of building. The negative situation of the images influences the urban identity badly.

Keywords: Image, Legibility, Urban Identity, Historical Urban Environment, Aksaray

TEŞEKKÜR

Gerek derslerimde gerekse tez alıőmam boyunca bana danıőmalık ederek değerli yardım ve katkılarıyla beni ynlendiren ve her trl olanağı sağlayan danıőman hocam Prof. Dr. Sami Güven BİLSEL'e, alan araőtırmalarımnda ve fotoğraf çekimlerinde yanımda olan eőim Aydın Ağır'a, hayatım boyunca her türlü destekleriyle yanımda olan annem Őükran Gürel'e ve varlığı her daim bana g veren babam İbrahim Gürel'e sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Çiğdem GÜREL AğIR
Mayıs-2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi.....	1
1.3. Sonuç Beklentileri.....	2
2. KAVRAMLAR VE TANIMLAR.....	4
2.1. İmge.....	4
2.1.1. Kent ve Kent İmgesi.....	6
2.1.2. Kent İmgesi Nasıl Oluşur.....	8
2.1.3. Kent İmgesinin Temel Unsurları.....	11
2.2. Algı.....	13
2.2.1. Algı Nedir.....	13
2.2.2. Algısal Süreç Nedir Nasıl Gerçekleşir.....	15
2.3.3. Mekânın Algısı.....	16
2.3.3.1. Mekânsal Algıyı Oluşturmak.....	17
2.3.3.2. Okunaklılık-Okunabilirlik-Legibility.....	19
2.3. Bellek.....	20
2.3.1. Bellek Nedir.....	20
2.3.2. Bellek Türleri ve Mekânla İlişkisi.....	21
2.3.3. İmge ve Bellek İlişkisi.....	27
2.4. Kimlik Kavramı.....	29
2.4.1. Kentsel Kimlik.....	31
2.4.2. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler.....	36
2.4.2.1. Çevresel Kimlik.....	41
2.4.2.2. Toplumsal Kimlik.....	51
3. KİMLİK- KÜLTÜR -İMGE İLİŞKİLERİ VE KENT.....	55
3.1. Kent İmgesi ve Okunabilirlik.....	55

3.2. Kùltür-Kimlik İlişkisi ve Kent	57
3.2.1. Yapılı Çevre, Kimlik ve Kùltür İlişkisi.....	60
4.1. Geleneksel Tarihi Kent Dokusu ve Tarihsel Çevre Kavramı.....	65
4.2. Tarihsel Çevreyi Koruma Nedenleri	67
4.3. Tarihsel Çevre ve Kimlik İlişkisi	70
4.3.1.Kentsel- Mekânsal Kimlik Oluşumu ve Korunması	73
5. AKSARAY KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN ÖĞELERİN ANALİZİ	75
5.1. Doğal Çevre.....	75
5.1.1. Coğrafi Konumu	75
5.1.2. Topoğrafik Özellikler.....	75
5.1.3. Jeolojik Özellikler	76
5.1.4. İklim	76
5.2. Toplumsal Çevre	77
5.2.1. Nüfus Yapısı	77
5.3. Tarihsel Çevre	81
5.3.1. Aksaray'ın Kısa Tarihsel Geçmişi	81
6. AKSARAY KENT MERKEZİNİ İMGELEYEN KENTSEL ÖGELER	85
6.1. Bağlantılar-Yollar.....	89
6.1.1. Bankalar Caddesi	90
6.1.2. Kalealtı Caddesi	93
6.1.3. Ankara Caddesi	94
6.1.4. Belediye Caddesi.....	94
6.2. Bölgeler	99
6.2.1.Kapalı Çarşı Bölgesi	99
6.3. Düğüm Noktaları	100
6.3.1. Aksaray Hükümet Meydanı (15 Temmuz Milli İrade Meydanı)	101
6.4. Kenarlar-Sınırlar.....	106
6.4.1. Dükkân Cepheleri.....	107
6.4.2. Dini ve Anıtsal Yapılar	108
6.4.2.1.Ulu Cami	109
6.4.2.2.Zinciriye Medresesi	113
6.4.2.3.Azmi Milli Un Fabrikası.....	114
6.4.2.4.Ali Paşa Hamamı	117
6.4.2.5.Aksaray İl Halk Kütüphanesi.....	119
6.4.2.6.Hükümet Konağı.....	123

6.4.2.7.Adliye ve Jandarma İdaresi Binası	124
6.4.2.8.Defterdarlık Binası(Maliye Binası)	126
6.4.2.9.Aksaray Lisesi.....	128
6.4.2.10.Eski Vali Konağı.....	131
6.5. Özgün Belirleyiciler (Landmark)	134
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	138
KAYNAKLAR	144
ÖZGEÇMİŞ	154

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Kültür Kavramları ve Anlamları Tablosu	58
Çizelge 5.1. Aksaray Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi.....	78
Çizelge 6.1. Azmi Milli Un Fabrikası Zemin Kat Planı ve Kuzey Cephesi	115
Çizelge 6.2. Aksaray İl Halk Kütüphanesi Batı Cephesi ve Zemin Kat Planı	120
Çizelge 6.3. Hükümet Konağı Doğu Cephesi ve Zemin Kat Planı.....	124
Çizelge 6.4. Adliye ve Jandarma Binası Batı Cephesi ve Zemin Kat Planı.....	126
Çizelge 6.5. Defterlik Binası Doğu Cephesi ve Zemin Kat Planı.....	128
Çizelge 6.6.Aksaray Lisesi Kuzey Cephesi ve Zemin Kat Plan	129
Çizelge 6.7. Vali Konağı Giriş Cephesi ve Zemin Kat Plan.....	132

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. İmgenin Yapısı	5
Şekil 2.2. Yollar	11
Şekil 2.3. Kenarlar-Sınırlar	12
Şekil 2.4. Bölgeler	12
Şekil 2.5. Düğüm/Odak Noktaları	12
Şekil 2.6. Özgün Belirleyiciler	13
Şekil 2.7. Algılama Süreci	16
Şekil 2.9. Mekân Algısında Hareket Faktörü	18
Şekil 2.10. Kısa süreli ve uzun süreli bellek modeli	22
Şekil 2.11. Mekân Bellek İlişkisi Modeli	24
Şekil 2.12. Mekânın Duyumsanması	25
Şekil 2.14. Kalıcı bellekte mekân ögesinin oluşumu	27
Şekil 2.15. Kentsel kimlik oluşumuna ilişkin kavramlar, ilişkiler ve etkileşimler	38
Şekil 2.16. İtalya, kanallar şehri Venedik	43
Şekil 2.17. İstanbul Boğazı	44
Şekil 2.18. Rize, Ayder Yaylası-Urfa Harran Evleri	44
Şekil 2.19. Nevşehir, Kapodokya & Denizli, Pamukkale Travertenler	45
Şekil 2.20. Yamaçlarda kurulan evler; Safranbolu Evleri; Mardin Evleri.....	45
Şekil 2.21. Yapılar (Versay Sarayı, Taç Mahal)	46
Şekil 2.22. Yapılar (Divriği Cami, Akdamar Kilisesi, Notre Dam Katedrali).....	47
Şekil 2.23. Dünyaca Ünlü Cadde Görünümleri: Şanzelize ve İstiklal Caddesi).....	47
Şekil 2.24. Sokak Görünümleri; Tarsus, Bodrum	48
Şekil 2.25. Siena, İtalya'nın Toscana bölgesinde, UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girmiş tarihi bir kent Piazoa del Campo Meydanı Siena	49
Şekil 2.26. Dünü ve Bugünü Bir Arada Yaşayan Kent Meydanları	49
Şekil 2.27. Kızlarağası Han avlusu İzmir; Çukurçeşme Han İstanbul.....	50
Şekil 2.28. Peyzaj düzenlemeleri: Fransa Versailles; Kanada Butchart Bahçeleri.....	50
Şekil 2.29. İtalya sokak lambası, İtalya cephe düzeniyle uyumlu sokak lambası.....	51
Şekil 3.1. Kültür-mimarlık ve tasarım ilişkisi.....	63
Şekil 4.1. Tarihi çevrelerin veya binaların kentlere kazandırmış olduğu imge özelliği, kent silüetine etkisi (Londra, Roma, Paris, İstanbul).....	72
Şekil 5.1. Aşıklı Höyük.....	79

Şekil 5.2. Güzelyurt Manastır Vadisi.....	80
Şekil 5.3. Saratlı Yeraltı Şehri.....	80
Şekil 5.4. Güzelyurt Kilise Camii	80
Şekil 5.5. Sultan Hanı	81
Şekil 5.6. Selime Katedrali:	81
Şekil 6.1. Kalenin Sınırları.....	87
Şekil 6.2. Tarihi Çekirdek Doku ve Aksaray Kenti Günümüz Gelişme Yönü	88
Şekil 6.3. Tarihi Çekirdek Doku ve Çevresindeki Tarihi Yapılar.....	89
Şekil 6.4. Bankalar Caddesi Ekseni	91
Şekil 6.5. Bankalar Caddesi	92
Şekil 6.6. Kalealtı Caddesi Ekseni	93
Şekil 6.7. Ankara Caddesi Ekseni.....	94
Şekil 6.11. Vehbi Bey Caddesi	98
Şekil 6.12. Vehbi Bey Caddesi	98
Şekil 6.13. Kapalı Çarşı	100
Şekil 6.14. Eski Kent Meydanı ve Eski Pazar Yeri (Doğu Cephesi)	101
Şekil 6.13. Aksaray Hükümet Meydanı 90'lı Yıllar	102
Şekil 6.15. Aksaray Hükümet Meydanı Doğu Cephesi	102
Şekil 6.16. Aksaray Hükümet Meydanı	103
Şekil 6.17. Aksaray Hükümet Meydanı	104
Şekil 6.18. Dükkân Cepheleleri	108
Şekil 6.19. Ulu Cami ve Kütüphane	111
Şekil 6.20. Ulu Cami ve Kütüphane	112
Şekil 6.21. Ulu Cami Doğu Duvarı.....	112
Şekil 6.22. Zinciriye Medresesi	113
Şekil 6.23. Zinciriye Medresesi	114
Şekil 6.24. Aksaray eski foto'larında 1927 fabrika açılışı.....	116
Şekil 6.25. Aksaray eski foto'larında 1927 fabrika açılışı.....	116
Şekil 6.26. Azmi Milli Un Fabrikası.....	117
Şekil 6.27. Ali Paşa Hamamı ve Eski Vali Konağı.....	118
Şekil 6.28. Ali Paşa Hamamı ve Vehbi Bey Caddesi	118
Şekil 6.29. Ali Paşa Hamamı	119
Şekil 6.30. Kütüphane Eski Hali.....	121
Şekil 6.31. İl Halk Kütüphanesi	122
Şekil 6.32. Kütüphane & Ulu Cami ve Çevresi	122

Şekil 6.33. Aksaray Hükümet Meydanı Eski Hali	125
Şekil 6.34. Aksaray Hükümet Meydanı Cumhuriyet Dönemi Yapıları	127
Şekil 6.35. Aksaray Lisesi Çevresi	129
Şekil 6.36. Aksaray Lisesi.....	131
Şekil 6.37. Aksaray Lisesi.....	131
Şekil 6.38. Vali Konağı Eski Hali	133
Şekil 6.39. Eski Vali Konağı.....	134
Şekil 6.40. Aksaray Hükümet Meydanı Atatürk Heykeli	135
Şekil 6.41. Kurşunlu Cami Eski ve Mevcut Hali	136
Şekil 6. 42. Ali Baba Türbesi	136
Şekil 6.43. Kent Merkezindeki Donatılar	137

KISALTMALAR

Kısaltmalar Açıklama

TDK TÜRK DİL KURUMU

MTA MADEN TETKİK VE ARAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Kentler toplumların tarihsel geçmişlerini ve kültürlerini yansıtır. İnsanlar kimliksiz kentlerde mutsuz olur. Bir kimliğe sahip olan kentlerde yetişmek ve yaşamak ayrıcalıktır. Zengin bir kimliğe sahip olan kentin sunduğu değerler, kent ve bireyler için eğitici, öğretici ve mutluluk vericidir. Kimlikli kentlerde ve bu kimliğe saygı gösteren kentlerde her şey bir plan çerçevesinde ilerler. Bu düzen de günümüz kentlerinde var olan birçok kentsel problemin önüne geçmiş olur.

Bir kentin kimliğini oluşturan birçok öğeden söz edilebilir. Fakat bu öğeler arasındaki tarihsel doku diğer öğeler nazaran biraz daha ağır basmaktadır. İlk olarak bir kentin kimliğini oluşturan öğelerden bahsederken, tarihsel geçmişinden, morfolojik yapısından ve kültürel mirasından söz etmiş oluruz. Ögün değerleri ile korunmuş yapılar ve yaşanabilir bir çevre kent kimliğini zenginleştirir ve gelecek nesillere yol gösterir, yeni ufuklar açar.

Aksaray, geçmişten bu yana coğrafi konumu ve doğal özellikleriyle ön planda olan bir kenttir. İlk çağlar, Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nden kalma birçok tarihsel zenginliğe sahiptir. Çeşitli dönemlerden geçmiş olan bu kentte bu uygarlıkların bırakmış olduğu imgeler kentin kimliğinin okumasındaki en büyük yardımcılarıdır. Bu imgeler; yollar, anıtsal yapılar ve meydanlar olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Aksaray kent merkezindeki tarihsel çevrenin bizlere sunmuş olduğu imgelerin, tarihsel ve mekânsal anlamları üzerinden doğru okuma yaparak kent merkezinin görünen mimari imgelerini, tarihsel bağlantıları içinde yeniden tanımlayarak Aksaray kent kimliğini değerlendirmektir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın amacı belirlendikten sonra, kaynak tarama çalışması yapılmaya başlanmıştır. Birbirleri ile ilişkili olan kavramlar; imge, algı, bellek ve kimlik kavramaları tek tek araştırılarak değerlendirilmiştir. Özellikle kavramsal bölümlerin

hazırlanmasında yerli ve yabancı literatürden faydalanılmış, internet kaynakları ve ilgili makale, dergi ve araştırmalar incelenmiştir. Çalışma alanıyla ilgili haritalar hazırlanmış ve çalışma alanı gezilerek fotoğraflar çekilmiş bunların sonucunda bir takım değerlendirmeler yapılmış ve bunlar fotoğraf, harita gibi görsel malzemelerle de aktarılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Aksaray kent merkezini imgeleyen kentsel öğeler bölümünde K. Lynch'in tanımladığı mekânın okunabilirliğini sağlayan bileşenlerden (bağlantılar, bölgeler, sınırlar, düğüm noktaları, özgün belirleyiciler) faydalanılmıştır. K. Lynch yöntemine ek olarak Aksaray'ın kent kimliği ile ilgili bir değerlendirme yapabilmek için Aksaray kent kimliğini belirleyen öğeler incelenerek, örnek alan içindeki tarihsel dokuda bulunan anıtsal yapıların geçmiş ve günümüzdeki durumları, cephe özellikleri, anı değerleri göz önünde bulundurularak Lynch yöntemiyle birlikte ele alınacaktır.

Aksaray kent merkezinin barındırdığı imgeler, analiz çalışmalarıyla ortaya çıkartılacak bu imgelerin gözlemciye bırakmış olduğu izlenimler ve bu imgelerin gerisindeki tarihsel değerler göz önünde bulundurulacak ve Aksaray kent kimliğiyle ilgili bir değerlendirme yapılacaktır.

1.3. Sonuç Beklentileri

Çalışma sonunda, örnek alan olarak seçilen Aksaray kent merkezindeki tarihsel dokuların farklı dönemlerdeki sembolleri, kent içindeki ifadesi ve anlamları incelenerek kent merkezini gözlemleyenlerin zihinlerinde oluşan kent imgesi üzerinde durulacak ve bu imgeler üzerinden Aksaray kent merkezi yorumlanarak gözlemciye daha okunabilir sunulmaya çalışılacak ve bu imgelerin kent kimliğine olan katkısı değerlendirilecektir.

Çalışma sonunda, kavram ve teorik bilgi aktarımından yola çıkarak yapılan değerlendirmeler ışığında, kentin özgün kimliğini oluşturan değerler açısından bir kimlik yaratılması hedeflenir. Bu bağlamda kentte yaşayanlar da uygulama içine alınarak Aksaray kent kimliği ile ilgili bilinç kazanması, kenti farklı algılanması, çevrenin imgelerine tarih ve yer ilişkisi ışığında bakılması ve bulunulan bölgenin

bilinçli bir şekilde değerlendirilmesi beklenmektedir. Ayrıca kentin yapılaşmasında önemli görevler üstlenen yetkililer de Aksaray'da bulunun tarihsel imgelerin daha çok farkında olarak kent yapılaşmasında Aksaray'ın kent kimliğini başat edinerek çalışmalarına devam etmeleri umulmaktadır.

2. KAVRAMLAR VE TANIMLAR

“Görme konuşmaktan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Ne var ki başka bir anlamda da görme sözcüklerden önce gelmiştir. Bizi çevreleyen dünyada kendi yerimizi görerek buluruz. Dünyayı sözcüklerle anlatırız ama sözcükler dünyayla çevrelenmiş olmamızı hiçbir zaman değiştiremez. Her akşam güneşin batışını görürüz. Dünyanın güneşe sırtını dönmekte olduğunu biliriz. Ne var ki bu bilgi, bu açıklama gördüklerimize uymaz hiçbir zaman.” (John BERGER, 2010)

2.1. İmge

Latince imagos (hayal aldatici görünüş) sözcüğünden türemiş olan imge, kelime olarak genel görünüş, izlenim, imaj anlamlarına gelmektedir. İmge, psikolojiden resme, edebiyattan felsefeye, mimarlığa ve daha pek çok alanda kullanılan bir terim olması sebebiyle tanımlanması zor bir terimdir.

Yazın Terimleri Sözlüğü’nde: “Var olan ya da varmış gibi tasarlanan nesnelerin zihinde canlandırılması”;

Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü’nde: “Bir şeyi daha canlı ve daha duygulu bir halde anlatmak için onu başka şeylerin çizgileri ve şekilleri içinde tasarlayış.”

Eğitim Terimleri Sözlüğü’nde:

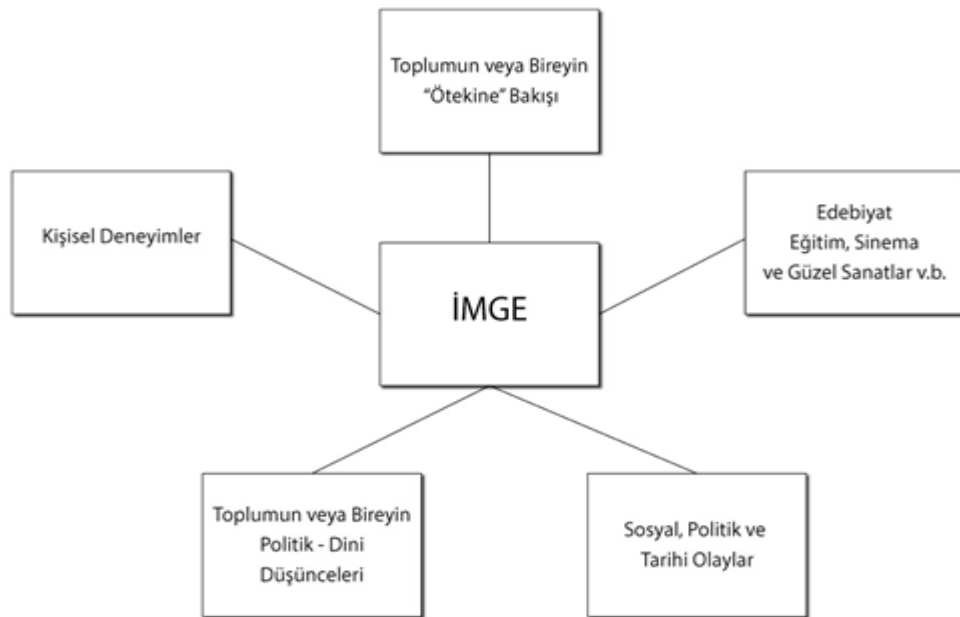
1. Gerçekleilişkisi olmadığı halde insanın zihninde tasarlayıp canlandırdığı şey.
2. Ortada açık bir uyarı olmadan, eski bir duyusal-algısal yaşantının zihinde yeniden canlanma biçimi”;

Felsefe Terimleri Sözlüğü’nde: “Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organları ile algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası” olarak tanımlanmaktadır. (www.tdk.gov.tr) Belli bir çevrece kabul edilmiş olan kurallardır.

İmge, bir göstergedir, anlam değeri vardır. Belli bir insan topluluğunun kabul etmiş olduğu kurallar aracılığıyla bir anlam verdiği göstergedir. Bir şeyi gösteren, görünebilir kılındır. Soyut gerçeği somutlaştıran imgedir. Belli bir insan topluluğu tarafından seçilmiş, doğru bulunmuş, üzerinde uzlaşmış kültürel değerlerdir. İmge, kimimiz için bir resim, kimimiz için bir hayal veya serap, kimimiz için ise yaratı ve düş gücüdür. Birçoğumuz için ise imge, bir şeyi başka bir şeye benzetmek veya başka bir şeyle anlatmak için kullandığımız kavramlar ya da simgelerdir (Ulağlı, 2018).

İmge, durum, nesne ve varlıkların kendi gerçekliklerinin dışında, insan zihni tarafından yeniden tasarlanıp anlamlandırılmasıdır. Zira insan, dilin anlam evreninde kendi nesnel yaşantısını imgenin yaratıcı ve estetik derinliğiyle yeniden anlamlandırarak, kendine özgü yeni alam ve çağrışımlar dünyası kurar.(www.telmih.com)

İmgenin tanımı onun karmaşık yapısını yansıtır. İmge hakkında yapılan farklı tanımların nedeni imgenin birçok bilim alanında incelenen bir konu olmasından kaynaklanır. İmgeyi oluşturan elemanları bir tablo ile verecek olursak;

Şekil 2.1.İmgenin Yapısı (Ulağlı, 2018, s. 21)

Şekil 2.1’den anlaşılacağı üzere imge sadece bireysel inançlardan ve düşüncelerden değil aynı zamanda toplumsal değerlerden de oluşur. Şemada gösterilen elemanların neredeyse hepsi bir bilim dalının temelini oluşturur. Bireyler belleklerini toplum ile şekillendirir. Bu şekillendirme de toplumsal imgeler rol oynar. Adı geçen toplumsal imgeler; sözlü-yazılı kültürel öğeler olabileceği gibi, toplumun tarihine şahitlik etmiş anıt, arşiv, abide gibi insan yapımı mimari eserler gibi, kente ait nesnelere de olabilir.

2.1.1. Kent ve Kent İmgesi

“Kentler, bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal düzenin birer parçası, minyatürü, aynasıdır. Genel yapının tüm özellikleri, güzellikleri ve çirkinlikleri onlara da yansır.”(Keleş, 2005)

Turgut Cansevere göre kent, “ insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen bir yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihleri ise insanlar ve toplumlar, inançlarından, dinden hareket ederek belirlerler. Kent; toplumsal hayata, insanlar arasındaki ilişkilere biçim veren, sosyal mesafelerin en aza indiği, ilişkilerin en büyük yoğunluk kazandığı yerdir.”

Kent insan tarafından yani insanın iradesiyle oluşur. İnsanın yaşamasının bir göstergesidir. İnsan kenti belli bir inanç, kültür ve ahlak çerçevesinde kurar ve kent bu ilkeler doğrultusunda şekillenir. Kentin her yerine sinen bu ilkelerin kent okunmasında göz önünde bulundurulması gerekir. Kent, yapısında birçok farklı kimlik barındırır. Fakat bu heterojen yapısına rağmen, bu farklı kimlikler tarafından ortak birtakım imgelerle de tarif edilir.

Kentin temelini iki kavram etrafında çözümlemenin mümkün olduğunu söyleyen Köksal; bu kavramların yapı ve hayat olduğunu, her iki unsurun ayrıntılı analizinin kentin bütünsel resmini aşikâr edebileceğinden bahseder. Köksal’a göre kent ne tek başına yapılar sistemidir ne de tek başına insani ve toplumsal hayatın akışıdır. Kent, her iki unsurun birbirinin içine geçtiği, birbirine anlam kattığı bir birleşimin adıdır (Alver, 2012).

Kenti anlama çabasında “yapı” ve “toplum” kavramı önemlidir. Bu iki kavramdan dışında “olgu” ve “imge” kavramları da büyük önem taşımaktadır. Kent somuttur, gerçektir ve görülebilen bir olgudur. Aynı zamanda bu görülebilirliği sağlayan imgedir, semboldür. Kent, bir toplumun kültürünü, yaşamış olduğu bütün yeni ve eski olayları, toplumun birbirleri ile olan ilişkilerinin yansıtan bir aynadır. Gülzar Haydar’ın söylemiş olduğu gibi toplumu inanılmaz derecede mükemmel ve doğru bir şekilde yansıtan şehir yalan söylemez (Haydar, 1991).

İnsanı en doğru biçimde yansıtan kent, ona dair pek çok özelliği taşımaktadır. Lynch, kent imgesinin üç bileşenini şu şekilde belirler: Yapı, kimlik ve anlam. Bu üç unsur hep birlikte imgeyi belirler. Bunlar kesinlikle birbirlerinden ayrılamaz. Bir yapının görsel algısı onun anlamıyla bütünleşiktir. Kent imgesi, bir kentin hem fiziksel hem de ruhsal bedenidir. Bir kentin heyecanıdır ve ayakta kalabilmesini sağlayan kamıdır. İmge, hem ruhsal hem fiziksel alanı içine alan engin bir göstergedir (Alver, 2012).

Bir kentin fiziksel unsurları ne kadar önemliyse kentte yaşayan insanlar ve faaliyetleri de o kadar önemlidir. Kentte yaşayan insanlar kentin seyircisi değildir, onlar kent olarak söz ettiğimiz sahnenin asıl oyuncularındır. Kentlinin kent algısı genellikle bütüncül değildir. Daha çok, endişeleri de içinde barındıran parçalı bir algıdır.

Neredeyse her bir duyu için içine girer ve imge de bütün bunların birleşimidir. Kentsel imge; kent yaşantısının kişilerde bıraktığı uysal ve düşünsel izlerdir ve bu izler de kent kimliğinin tanınmasındaki en önemli adımdır (Lynch, 2010).

İmge, çevrenin soyut ve somut bilgilerinin birikimi ile oluşan bellekteki temsilidir. Kişinin belleğinde saklı tutulan bu imge, insan ve çevre arasındaki ilişkide, çevreyi algılamak ve tanımak ve bu doğrultuda fiziksel ve psikolojik davranışların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Kentte yaşayan her bireyin belleğinde o kente dair bir imge yer aldığı gibi toplumsal olarak da o kentin çevresel bileşenleri ve o bileşenlere atfedilen anlamlar ile oluşan bir toplumsal imge (collectiveimage) bulunmaktadır. Kent imgesi ya da toplumsal imge, kent sakinlerinin kentte olan

aidiyet hislerini güçlendirir ve bu yüzden onların gündelik yaşamlarında önemli bir yere sahiptir (Eraydın, 2016).

Kent imgesi kent kimliğinin görünür olan yüzüdür. Kentin toplumu, yapıları çevresi, ekonomisi, kültürü kent imgesi ile görünür kılınır. Kent imgesi üzerinden kent kimliğini oluşturan öğeler gözlenebilir. Aynı zamanda bu öğeler arasındaki ilişkileri de kent imgesi üzerinden okumak mümkündür. Genel olarak kent imgesinden anlaşılan: Bir kent genel görüntüsü (silüet), yolları, tüm doğal çevresi, kültürü ve insanları ile gözlemci üzerinde çeşitli izlenimler bırakır. Bu izlenimlerin toplamı o kentin bizdeki imgesi olur. Bu imge göreceli bir kavramdır ve gözlemcinin algılama biçimine göre değişir. Kentte sürekli yaşayan gözlemciyle o kente sonradan gelen gözlemcinin imgeleri farklıdır. Pek tabiidir ki bu durum doğaldır. İmge kentteki bütün ilişki ağlarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden ki kent imgesini onu üreten aktörlerin incelenmesiyle daha iyi anlaşılacağını söylemek mümkündür.

2.1.2. Kent İmgesi Nasıl Oluşur?

Kentin algılanması ve bilinmesi bir insanın kişiliğinin ya da kimliğinin bilinmesinden daha belirsizdir. Çünkü insanın kimliğinde incelen birim çok belirlidir. Oysa kentin algılanması ve bilinmesi çok daha belirsizdir. Bir kişi kentin her noktasını birden algılayamaz. Kent parça parça algılanır. Bu algılanan mozaiklerin bir araya gelmesiyle de imge oluşur (Tekeli, 1991).

Kent imgesi, insan ile çevre arasındaki etkileşme süreci duyum, algı gibi eylemleri içermekte ve bu çevrenin deneyimlenmesi ile zihinde oluşmaktadır. İnsanın çevre ile olan etkileşimi öncelikle duyu yolu ile başlar. Sürecin bu ilk aşaması evrensel bir özellik taşımaktadır ve birçok algı değerlendirme kriterlerine göre çevresel veriler değerlendirilir. Lynch, kentteki her bireyin algısının genellikle bütüncül olmadığını kentin fiziki durumundan ziyade daha başka endişeleri de içinde barındıran parçalı bir algı olduğundan söz eder. Neredeyse her bir duyu işin içine girer ve imge de bütün bunların birleşimidir (Lynch, 2010).

Lynch metodolojisine göre kent imgesinin oluşumu, algılanabilir–okunabilir bir kentsel yapılı çevrenin varlığı başlıca, kimlik, yapı (strüktür) ve anlam olarak tanımlanan üç özelliğin bulunmasına bağlıdır. Bunlardan kimlik ve yapı, bilinen kentsel doku özellikleri ve mimari dilin varlığı ile açıklanabilirken, üçüncü özellik olan anlamlı kentsel mekân, içerden ve dışarıdan bakanlara göre farklı bir kapsam tanımlar (Lynch, 1960’dan, Ford, 1999’dan, Bilsel, 2001). Bu dışsal uyaranlar çevrenin yaratım sürecine katkıda bulunur.

Kent imgesi çevre ve insan etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Önem, 2004). Kentin kişiler üzerindeki etkileri ve bıraktığı izlenimlerden oluşur. Kent imgesinin yapısı kenti ve onu üreten iradeyi temsil eder. “İmge” ve “im” birbirinden farklıdır. İmgeden algılanan işaret değeri im yapılardan algılanandan farklıdır. Kent imleri (izleri, simgeleri) bir durumu, dönemi ya da konumu temsil ederek anlam kazanır. Kent imgesi de benzer şekilde zamanı, mekânı, olayları imler. Ancak Berger imgenin ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan kopmuş ve saklanmış bir görünüm ya da görünümler düzeni olduğunu söyler (Berger, 2016). Kent imgesi bir ‘im’ değeri taşısa da, imlediği değeri aşar ve kentin tümünü temsil etme görevi üstlenir. İmge kentin güçlü bir göstergesidir, temsilidir.

Bir yapının imge olarak değer kazanması yani “ im” halinden “imge” haline gelmesi kent ve kentli üzerinde bıraktığı etkiye ve güce bağlıdır. Kent imgesi, imler arasından kenti temsil etme görevini üstlenerek ayrılır. Toplumun imgeyle kurduğu daha çok ve daha güçlü ilişki onu imlerden ayırır. Yapısal değişimlerin yanı sıra bunların bağlantılı olduğu sosyal kültürel ekonomik siyasi ve tarihi değişimlerde imgenin üretilmesinde önemlidir. Örneğin, Ankara kenti ülkemiz için imgedir. Önceleri ülkemizin herhangi bir ili olarak im değeri taşıyan kent, başkent ilan edilmesiyle ülkemizin odak noktası (nirengi) haline gelmiştir. Kent Cumhuriyetin ilanıyla yeni devlet ideolojisi doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu ideolojiyle ortaya koyulan bazı yapılar toplumla hem fiziksel olarak hem düşünce olarak özdeşleşir ve diğerlerinden ayrılır. Devletin ve toplumun kimliğini temsil ederek im değerinden sıyrılır ve imgeleşir. Cumhuriyet gibi güçlü bir ideolojinin kent yansıması imge yapılar

üretmiştir. Örnek Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anıtkabir gibi imgeleşen imler ve devamında da buldukları yerleri işaretlenmiştir.

Fiziksel gereksinimlerin karşılanmasındaki en büyük pay ise mimarlığındır. Birçok mimari eser, kentlerin kimlik çizgisini oluşturmuş ve silüetini belirlemiştir. Kenti oluşturan renk, biçim, doku, oran, doluluk, boşluk oranlarının aşama aşama algılanmasını sağlamak, kentli için anlamlı, tanımlanabilir açık ve okunabilir bir mekân yaratma ve sağlıklı bir çevre oluşturmada önem kazanır (Köksal, 2009).

Mimarlık kent imgesinin oluşmasındaki başrol oyuncularındandır. Mimarlığın kente kazandırmış olduğu formlar kenti temsil eder. Kent ve gözlemci için hatırlatıcı öge olur. Bu ögeler gözlemci ve kent arasında bazı fikir ve düşünceleri yansıtır ve zamanla gözlemcinin belleğinde yer eder ve onu im yapar. İmgelerin zihinde yaratmış olduğu olgu ile sanat, siyaset, yaşam, düşünce ve hatta bilim birbirine dönüşmeden ama birbiri ile ilişkili alışverişler üretirler (Taburoğlu, 2013). İnsan belleğine yüklenen imler siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamların çeşitli ve zengin olmasıyla kent ve kentli belleğinde yer ederek imge tanımını kazanır. Ayrıca yukarıda bahsetmiş olduğumuz Ankara örneğindeki gibi; yapı, toplumla teması yüksek olan bir konumdaysa ve kent ve toplum için olan değişimleri de arkasında getiriyorsa bir imge üretilmiş olur.

Kentsel imgenin üretimi, birey mekânı deneyimlediğinde işaret değeri taşıyorsa ve taşıdığı değer anlamlıysa gerçekleşir ve bireysel ve kollektif bellekte yer tutmasıyla üretilir. Bir mekâna ait imgenin oluşabilmesi için verilen anlam, bellekte edindiği yer ve gözlemcinin görme biçimi çok önemlidir. Günlük yaşamda kentsel mekân sürekli yeniden üretilir ve mekâna ait imgeler de bellekte kalıcı olduğu sürece sürekliliğini koruyabilir. Kentsel imgeler fiziksel çevreden, toplumdaki, tarihten ve geçirmiş olduğu değişimlerden etkilenir ve bunlara ait işaretler taşır. Bu nedenle kentsel mekânlar kentsel imgenin ve toplumsal hafızanın üreticileridir (Al, 2011).

Sonuç olarak kent imgesi oluşumunda birden fazla öge görev almaktadır. Kent imgesi kentin doğal ve yapay/yapılı elemanlarının insan beyninde yaratmış olduğu çağrışımlarla kurulur. Bir kentin fiziki ve beşeri özellikleri, mimarisi, iklimi,

yaşanmışlıkları (tarihi) bu çağrışımları yönlendirir. Kentin yaşanmışlıkları da, kentin imgesini sadece fiziksel unsurların oluşturmadığını, yerin kültürünün ve kimliğinin de imge ürettiğinin bizlere göstermektedir. Bütün bunların yanında imge bu öğelerin gözlemcinin belleğinde oluşturmuş olduğu çağrışımların tekrarlanmasıyla mümkün olur.

2.1.3. Kent İmgesinin Temel Unsurları

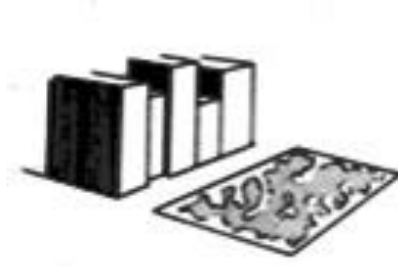
Kent imgesini oluşturan öğeler, belirli bir formu ve biçimi olan, doğal ya da yapay, insanın görsel algısını etkileyen her şey olabilir. Bir heykel, bir dağ belki bir sokak kent imgesini oluşturabilir. Ağaçlar, mimari yapılar, doğal veya insan yapımı her türlü nesne bir kentin imgesinin özünü oluşturabilir.

“Lynch, kenti doğrudan onu algılayan bilinç açısından ele almaya, yani kentin görünen imajını, bu kenti okuyanlarda (gözlemleyenlerde) bulmaya çalışmıştır. Şehir uzamında, kesintili birimleri bulmaya çalışır (Roland, 2015). Mekânın okunabilirliğini sağlayan söz konusu birimleri de beş başlıkta toplamıştır.

Şekil 2.2. Yollar (Lynch, 2010, s. 52)

Yollar: Kentsel imajın güçlü yapısını oluşturan yollar, gözlemcilerin alışkanlıklarına bağlı olarak kullandıkları birimlerdir. Yaya ve taşıt çok kişinin imgesinde baskındır. Devamlılığı ve hareketi sağlarlar. “İnsanlar hareket ederken kenti gözlemler ve yollar üzerindeki diğer çevresel öğeleri algılayabilir ve bütünle ilişkisini kurarlar.”(Lynch, 2010).

Şekil 2.3. Kenarlar-Sınırlar (Lynch, 2010, s. 52)

Kenarlar: Bölgeler arasında sınır işlevi görürler ve sürekliliği bölen öğeler olabilirler. Ulaşım aksları kadar yoğun kullanılmazlar fakat birçok kişinin yön bulmak için kullandığı önemli öğelerdir.

Şekil 2.4. Bölgeler (Lynch, 2010, s. 52)

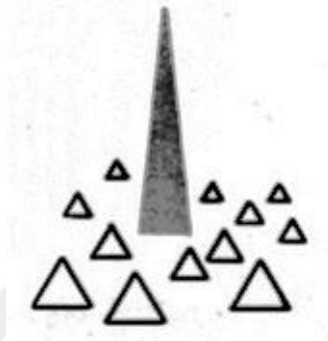
Bölgeler: “Bölgeler, iki boyutlu alanlar olarak algılanır ve kentin orta veya büyük ölçekli bölümlerini oluştururlar.”Karakteristik ortak özelliklere sahip öğelerin bir araya getirdiği alanlardır. Lynch’e göre gözlemci, psikolojik olarak bu alanların içine girdiğini hisseder ve bu alanlar bazı ortak belirleyici karakterleriyle tanınabilirler.

Şekil 2.5. Düğüm/Odak Noktaları (Lynch, 2010, s. 52)

Düğüm Noktaları: Kentin okunabilirliğine yardımcı olan düğüm noktaları gözlemcinin yoğun olarak kullandığı odak noktalardır. Kavşaklar ve meydanlar bu öğeye örnek olabilir.

”Bir semboldürler ve etkileri mekâna yayılır. Bunlara kentin nüvesi de denir. Doğal olarak bu gibi birçok nokta, hem toplanma alanlarının hem de kavşakların özelliklerini bir arada taşır. Bu noktalar neredeyse bütün imgelerde yer alır, hatta bazı durumlarda imgede oldukça baskındır.”(Lynch, 2010).

Şekil 2.6. Özgün Belirleyiciler (Lynch, 2010, s. 52)

İşaret Öğeleri: Kentsel mekânın vurgulayıcı öğeleridir. Çoğunlukla kolay tanımlanabilen fiziksel elemanlardır. Bazı sınırlı bölgelerde veya belirli bir rotada ilerlerken görülebilir. Ağaçlar, dükkânlar gibi kentsel detaylar bunlara örnek verilebilir. Bu öğeler pek çok gözlemcinin imgesinde yer alır.”Gezintiler esnasında mekân ne kadar tanıdık hale Gelmeye başlarsa, kullanılabilirlikleri de o kadar artar.” (Lynch, 2010) Bir yapı, levha, dükkân hatta bir ırmak dağ bile bir işaretögesi olabilir.

Kevin Lynch’in kentsel mekânı okumamıza yardımcı olan bu bileşenler birbirinden bağımsız değildir. Tüm bu bileşenler birbirleriyle etkileşim ve temas halindedir. Bazen birbirlerini keser, bazen birbirlerinin üstünden ya da altından geçebilirler. Kente bu öğeler doğrultusunda bakmak onu daha okunaklı kılmakta, aynı zamanda gözlemcinin zihninde kent imgesini anlamak konusunda da oldukça önemli bir mesafe katetmektedir.

2.2. Algı

2.2.1. Algı Nedir?

İnsanoğlu, yaşadığı çevreden faydalanabilmek ve ona uyum sağlayabilmek için onu tanıma gereği duymuştur. Yaşamını çevreden topladığı bilgiler sayesinde

anlamlandırır ve sürdürür. Bir yeri tanımak için ise o yerden bilgi almamız gerekir. Bu bilgi alma isteği ise algı kavramının önemini ortaya koymaktadır.

“Algı, çevreden, çevre ile ilgili bilgi edinme sürecidir. Aktiftir ve bir amacı vardır. Aklın ve gerçeğin buluştuğu noktada bulunur.” (Lang, 1987).

Algı; “nesnel dünyanın başta görme organı olmak üzere insanın duyu organlarını etkilemesi ve böylece nesnelere bilinçte yansımalarıdır.” (Ozankaya, 1975).

“Algı, dış dünyadan duyumsadığımız imgelerin zihnimize gerçekleşen tasarımıdır. Duyu öğelerimiz nesnelere etkiler. Bu etkiyi belleğe aktarır. Algıyı saf (arı) duyumlardan ayıran unsur zihinsel bir işlev gerektirmesidir. Örneğin görme duyumumuzla, her iki gözümüzün önüne ve çeşitli planlarda beliren iki ağaç imgesi getirelim. Bu iki ağaç imgesi zihinsel bir işlevle tekleşir. Tekleşen bu imgeye, bellekte biriken eski algılardan gerekli olanlar da çağrışım yoluyla eklendikten sonra ağaç algısı gerçekleşmiş olur. Görme, işitme ve dokunma duyumlarımız zihnimize kavrayabilmek ve düşünebilmek için algısal gereçler taşırlar. Algı duyuşal-zihinsel bir işlevdir. Alman düşünürü Leibniz'e göre de algı, bilinçdışı bir işlevdir. Algı, gerçek anlamında, öznenin, kendisinin dışında olanı alması demektir.” (www.felsefe.ge.tr)

Algı, beş duyu organımız yoluyla dışarıdan gelen uyarıların anlamlandırılmasıdır. Bizler dış dünyayı algılayarak tanırız. Dış dünyada olup biten, doğru yanlış her türlü bilgiyi bize algılar verir. Örneğin, içtiğimiz bir çayın tadının alırız; dersin bitimine işaret eden zilin sesini duyarız; parkta oynayan çocukları görürüz. Bu algıladığımız her duyum bize bir olay veya bir nesne ile ilgili bilgiler verir.

Bu bilgileri duyumlarla elde edebileceğimizi düşünebiliriz. Fakat duyum ve algı farklıdır. Duyum duyu organlarımızın uyarılması ile meydana gelen basit bir olaydır. Duyum çevreden gelen etkiye bir tepkidir. Duyum henüz bilgi haline gelmemiş bir olaydır. Örneğin kulağın bir sesi işitmesi bir duyumdur fakat bu sesin dersi sona erdiren zil sesi olduğunu anlaması algıdır. Aynı şekilde dil ile bir besini tadarız. Bu tadı hangi besine ait olduğunu anlamamız algılama yoluyla gerçekleşir. Bu sözünü ettiğimiz olaylar göstermektedir ki algı duyulabilir bir niteliğin ortaya çıkmasından

ibaret basit bir şey değildir. Algı, çevremizdeki nesnelere duyu organlarımız yardımıyla tanıyıp anlamlandırmamızı sağlayan bir olgudur. (algi.nedir.org)

2.2.2. Algısal Süreç Nedir Nasıl Gerçekleşir

Algı sadece fark ettiklerimiz ile gerçekleşmez. Algıladığımız şey, bir bütünün sadece küçük bir kısmıdır. Algıda fark edebildiğimiz veya edemediğimiz durumların hepsine birden ‘algısal süreç’ denir.

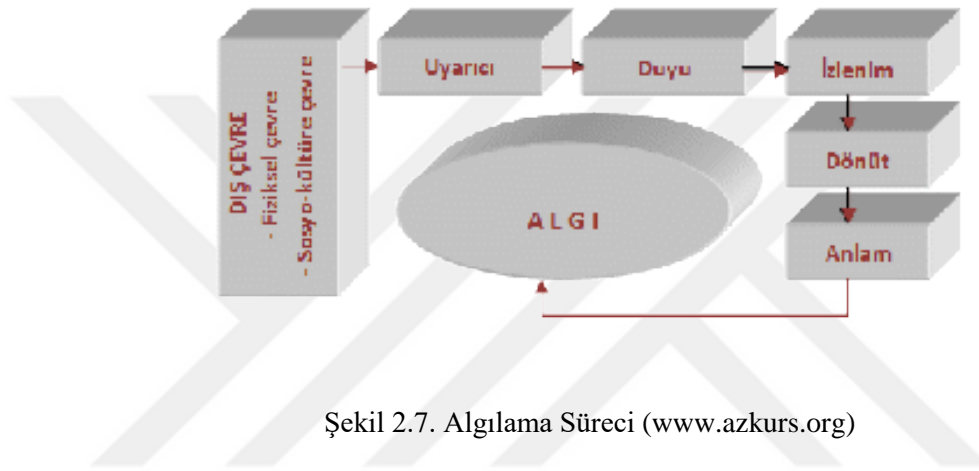
Algının başlaması için ilk şart uyarıcının olmasıdır. Bir uyarıcı olmadan algı başlayamaz. Kulağa gelen sesler, göze gelen ışık, renk, desen, deriye batan iğne, birer uyarıcıdır. Bu uyarıcılar duyumsama olayını harekete geçiren unsurlardır.

Algılama süreci genellikle iki aşamada oluşur; bunlardan birincisi seçici dikkat, ikincisi de organizasyondur. Seçici dikkat, evrenden gelen binlerce uyarıcıdan bazılarının seçilerek algılanmasıdır. Bulduğumuz çevrede her zaman her şeye dikkat edemeyiz. Bazı şeyler dikkatimizi çeker onlara odaklanırsanız bazılarını ise görmezden geliriz. Dikkatimizi çekmeyen uyarıcılarda biz fark etmesek de belleğimizin bir yerinde kendine yer edinir. Dikkatimizi çeken şeylere odaklanarak seçici davranmış oluruz. Bu seçimi uyarıcı ve bireyle ilgili özellikler etkiler. Bireyin deneyimleri, eğitim düzeyi, kültürel değerleri, ihtiyaçları algılama sürecine dahil olur.

Gelen duyuları seçme, aradaki boşlukları doldurma, bazılarını ihmal edip bazılarını güçlendirme ve beklentilere göre anlam verme faaliyetleri bu aşamada gerçekleşir. Algılamanın araçları duyu organlarıdır. İnsan, iç ve dış çevreden gelen uyarıcıları duyar ve kaydeder. Kaydettiklerini yorumlar. Yorumlarının doğruluğu geri bildirimle denetlenir ve uyarıcılar yolu ile gelen etkiyi “anlama” veya “davranışa” dönüştürür. Böylece tutumlar ve davranışlar algılara göre biçimlenir (www.azkurs.org).

Algılayıcı ve algılayan kavramlarını Aristo, algılama yetisine sahip ve algılama eylemini gerçekleştiriyor olan anlamında kullanır. Algılama, hem bu eylemi gerçekleştirebilecek güç ve yetiye sahip olma hem de algı fiilini (algılama) gerçekleştiriyor olma demektir. Arisyo duyum yeteğini yanmaya hazır olan bir

maddeye benzetir. Duyum yeteğinin başalayabilmesi için de bu maddenin ateşlenmesi (uyarılması) gerekir. Algılama bir süreçtir; bu sürecin başat elemanı da uyarıcılardır. Şekil 2.7’de görülen uyarıcılar, insan zihninin duyu verileri vasıtasıyla algıladığı her şeydir. Uyarıcı, insanın dış çevresinden olduğu gibi iç çevresinden de gelebilir. Dış ve iç çevreden gelen herhangi bir uyaran olmadan algılama süreci başlayamaz (www.azkurs.org).

Şekil 2.7. Algılama Süreci (www.azkurs.org)

2.3.3. Mekânın Algısı

Algılar bizler bir mekâna dâhil olmaya başladığımız an kontrolsüz veya kontrollü bir biçimde, harekete geçer. Bu yüzden mekân algıya bağlı bir deneyimdir. Canlı varlık çevreyle etkileşime girdikçe deneyim sürekli oluşmaktadır. Kişi mekânı algımlarken, kişisel deneyimleri ve becerileri ile gözlem yapar, ayrıntıları fark eder. Bu gereksinimlerle mekâna ait bilgileri algılayan kişi bu biriktirdiği deneyimleri anlamlandırır. Mekân algımlarken kişinin kullandığı bu saydığımız gereksinimler algı eşiğini arttırır ve farkındalığı yükseltir.

Bir mekânı algılayabilmek için, algılama eylemini yapacak olan birey mekânı niteleyen özellikleri, kendi yaşamına ve deneyimlerine bağlı olarak okuyabilmelidir. Birey bir mekân ile ne kadar çok ilişki kurabiliyor ve o mekân bize ne kadar çok çağrışımında bulunabiliyorsa, o mekâna olan aitlik veya aidiyetlik duygumuz o kadar çok artar (Gezer, 2007). Mekânla ilgili niteliksel özellikler belleğe depolanır. Mekânı algımlarken bu özellikler ortaya çıkar yani bellekte depo edilen özellikler mekânı algımlarken çağrılır. Çağrışım bu yüzden herhangi bir mekânın algılanmasında oldukça

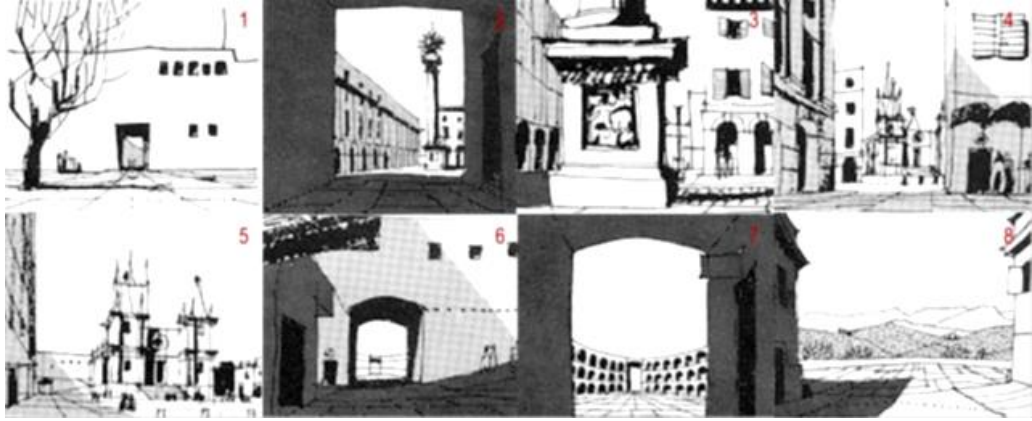
önemlidir. Birden algıladığımız bir koku, duyduğumuz bir ses veya karşılaştığımız görüntü bize o kadar tanıdık gelir ki, belleğimizde saklı tutmuş olduğumuz bilgiler ile bağlantı kurarak tekrardan zihnimizde imaj (imge) olarak canlanıverir. Kişi mekânı deneyimlerken mekân ve kişi arasında karşılıklı bir etkileşim olur. Mekân kendi atmosferini yansıtırken, mekânı deneyimleyen kişi de kendi algı ve duygularını mekâna yansıtır (Pallasmaa&Holl, 2011'den, Asar, 2013). Her birey mekânı kendi kişisel bilgi, beceri, sosyal ve kültürel birikimine göre algılar.

Mimarlık ve mekân arasındaki ilişkiyi arttırmak istiyorsak bu ikisi arasındaki ilişkiyi doğru kurabilmemiz gerekir. Tabi ki bu ilişkinin kurulabilmesi için algılayıcı olan her kişi için ortak noktalar vardır. Mekânı algılayacak olan kişinin yani algılayıcının mekân içindeki konumu, bakış açısı mekândaki hareketi, zaman faktörü ve mekânın fiziksel özellikleri gibi unsurlar, algılayıcı ve mekân arasındaki ortak noktalardır. Ancak bu ortaklığın ifade edilebilir olması için öncelikli olarak herkese göre okunaklı olması gerekir (Asar, 2013).

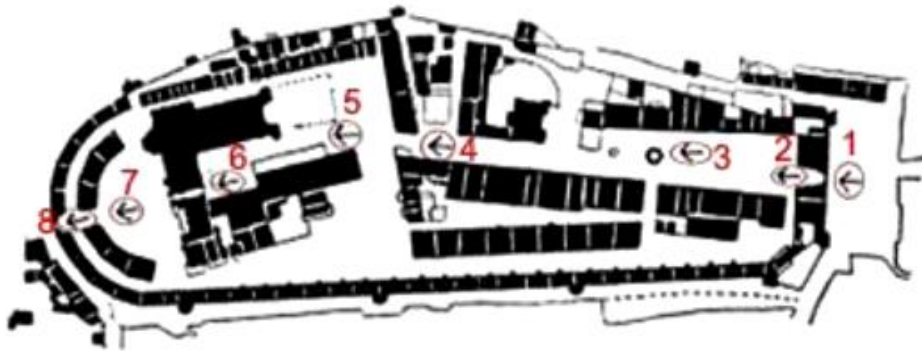
2.3.3.1. Mekânsal Algıyı Oluşturmak

Şüphesiz bir mekânın algılanmasındaki en önemli etken hareketli bir öznedir. Öznenin veya nesnenin hareketi mekânın algısında değişmelere neden olur. Bir mekânı algılayabilmek için, öncelikle onun içerisinde hareket etmek gerekir. Psikolog James Gibson, hareketli görüntünün durağan görüntüden daha çok bilgi verdiğini belirtmektedir. Çünkü insan, bir mekân içerisinde hareketsiz bulunamaz. Hareketsiz bir şekilde kısa süreliğine durduğunu varsaysak bile gözleri kesinlikle hareket halindedir. Mekânda hareket etmek insanın zihninde çeşitli görüntüler (imajlar) biriktirir ve mekânla arasında bir ilişki ağı kurulmaya başlar. Mekânın içinden geçmek, mekânı ziyaret etmek, mekânda dans etmek, görülemeyenin ayırt edilmesine imkân sağlamaktadır (Us & Aytıs, 2009).

Yaklaşmak, uzaklaşmak, yukarı çıkmak o mekânın içinden veya dışından bakmak, hissetmek, duymak, dokunmak, koklamak ve istediğimizi kendimiz için organize etmeye davet eden faaliyetlerdir (Meiss, 1990'dan, Us & Aytıs, 2009).

Şekil 2.8. Şehirdeki Dış Mekânların İnsan Gözü Seviyesinden Bir Sıralamaya Göre Perspektiflerle Anlatımı (Cullen, 1996)

Şekil 2.9. Mekân Algısında Hareket Faktörü (Cullen, 1996)

Kentsel tasarımcı Gordon Cullen'in yukarıdaki çizimlerinde mekân algısındaki zaman ve hareket faktörünün etkisi görülmektedir. Planda görülen baştan sona yürüyüş aksındaki insan gözünden bakışlar sıra ile gösterilmektedir. Planda bulunan her bir ok algılayısının bakış açısını simgelemektedir. Hareket halindeki özne ilk görselde Şekil 2.8. kapıyı dışarıdan görür ve içerisi hakkındaki bilgi kısıtlı kalır. Kapıdan içeri girdikçe algıladığı çerçeve genişler ve içerisi hakkında bilgi edinmeye başlar. Son görselde kadar bulunduğu alanı algılar ve ondan bilgiler edinir. Son görselde Şekil 2.8. ise kentin sonlandığını ve kendisini doğanın karşıladığını görürüz. Gordon Cullen'in bu görselleri mekân algısındaki hareketin ve bakış önemini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak hareket halindeyken bakış açımızı da dikkate alarak mekânsal algı deneyimimizi arttırabiliriz. Hareket ve bakış açısına göre mekân ve yapı ile kurduğumuz ilişki daha tanımlı hale gelir. Mekânsal algı ve deneyim edinimine katkı sağlayabiliriz.

2.3.3.2. Okunaklılık-Okunabilirlik-Legibility

Okunabilirlik tanımında baş kaynak olarak gösterilen Kevin Lynch, okunabilirliği şöyle tanımlar: “Okunabilirlik bir çevrenin fark edilebilir ve tutarlı bir örüntü içinde organize edilebilir olmasıdır”. Lynch’e göre bir çevre zihinde ne kadar kolay imge oluşturabiliyorsa o kadar çok okunabilir (Lynch, 2010).

Okunaklılık, mekânı tanımlayabilmek ve mekânın sınırlarını ayırt edilebilmek, ayrıca o yapının bütünde nasıl bir dokuyu temsil ettiğini ifade edebilmek adına önemlidir.

Herzog ve Leverich’e göre okunabilirlik, bilimsel harita yaratmaya ve yönlenece yardımcı olarak bir anlama sağlayan, geniş ölçekli çevrenin özelliklerine işaret eder (Herzog&Leverich, 2003’den, Köseoğlu&Önder, 2010). O’Neill için okunabilirlik, tasarlanmış öğelerin etkili bir zihinsel imaj ya da bilişsel harita oluşturmada yardımcı olabilece derecesini anlatır (O’Neill, 1991’den, Köseoğlu&Önder, 2010).

Okunaklılık bir çevreyi algılayıp tanıma adına önemli bir yere sahiptir. Bir çevrenin okunması demek, söz konusu çevreden mekânsal bilginin elde edilip zihinde işlenerek amaca uygun biçimde kullanılmasıyla oluşan bir süreçtir. Bir mekânı anlatabilmek ve tanımlayabilmek için o mekânın çeşitli özelliklerinden yararlanır.

Mimari bir nesnenin dokusu, malzemesi, rengi, görsel duyular için faydalanılan ışık ve dijital elemanlar mekânın özelliklerini ifade edebilmek için yardımcı unsurlardır. Bu unsurlar algılayıcı mekânın nasıl algılanması gerektiğine dair ipuçları verir. Ayrıca bu unsurlar, aynı zamanda mekândaki okunaklılık ile ilgili fiziksel verilerinde ifadesi olabilir. (Asar, 2013)

2.3.Bellek

2.3.1. Bellek Nedir?

Bellek, yaşanmış ve öğrenilmiş konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü olarak tanımlanır (TDK, 2013).

Bellek en önemli yetilerimizden biridir. Bellek geçmişteki bilgi, beceri ve deneyimleri saklama ve hatırlama yetisidir. “Bellek kavramı yoğun olarak nörolojinin, psikolojinin, felsefenin ve sosyolojinin çalışma alanları içerisinde yer alır. Nörologlar; belleğin nörolojik temellerini, psikologlar; belli durumlardaki bireylerin bilişsel ve duygusal hatırlama süreçlerini, psikanalistler; belleğin uzun süreli yaşam öykülerindeki yerini, filozoflar; belleğin olgusunu, sosyologlar; topluluk belleklerinin oluşumunu, tarihçiler; insan belleğinin tarih karşısında güvenilirliğini araştırırlar.” (Özak & Gökmen, 2009).

Bellek kavramı, felsefe, psikoloji gibi bilimlerin temel konusu olarak ortaya çıkar. Belleğin oluşmasında ve sürdürülebilmesinde ise “mimarlık” etkinliğinin önemi büyüktür. Çünkü mimarlık üretmiş olduğu ürünler aracılığıyla hatırlama ve geri çağırma gibi süreçlere sızmıştır.

Bellek:

- 1-) “Geçmişteki deneyimleri, tecrübe ve yaşantıları anımsayabilme yetisi. Deney ya da tecrübeleri anımsama, zihinde canlandırma ve geçmişi şimdide koruma gücü.”
- 2-)“Anımsayan öznenin, geçmiş yaşantılarına, bilinç hallerine ya da geçmişte algılamış olduğu nesnelere ilişkin çıkarımsal olmayan bilgisi.”
- 3-)“Özgün olaylar, olgu ve nesnelere, imge ve fikirler ortada olmadığı zaman, onlarla ilgili bilişi ya da malumatı zihinde korumaktan meydana gelen fonksiyon.”
- 4-)“Söz konusu malumatı depoladığı, biriktirdiği varsayılan sistem ya da yer.” (Cevizci, 1999)

Webster Sözlüğü'nde bellek:

1) Tanıma ve hatırlamanın tanıklığında organizmanın aktiviteleriyle veya deneyimleriyle öğrendiği ve elde ettiği şeylerin depolanması, kişinin hatırlama kapasitesi, hatırlanan kişi veya şeyin imgesi veya izlenimi, anımsatıcı şey veya kimse, hatırlamanın koşulu veya gerçeği, geri çağırma ve hatırlama davranışı, şeklinde tanımlanmaktadır. (Webster, 1984'den, Özak, 2008)

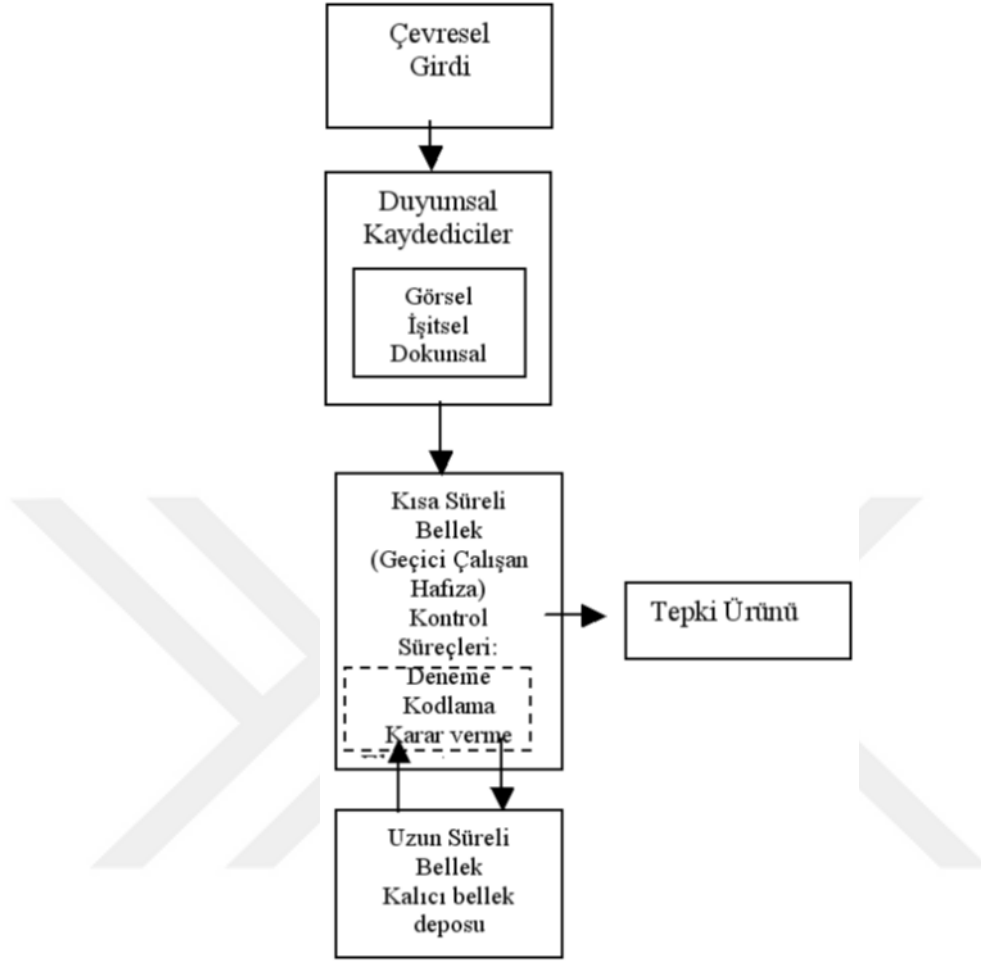
İnsan, sürekli olarak çevresiyle bir etkileşim içerisine girer ve bu etkileşim sonucu edinmiş olduğu bilgileri zihninde saklama, hatırlama ve geri çağırma gibi yeteneklere sahiptir. Bellek, geçmişini saklama ve yeniden meydana getirme yetisidir. Bellek ansal (zihinsel) bir işlemdir. (Hançerlioğlu, 1992)

Geçmişini bugüne taşıma gücü; duyuları, deneyimleri, algıları, izlenimleri, kavrayışları, yeniden canlandırmak üzere saklayarak zihinde tutma yetisi; geçmişte kalmış olan olayları, saklı tutmuş olduğu imge ve görüntüler yoluyla zihinde canlandırma işlevi bellek olarak tanımlanmaktadır. (Güçlü, Uzun, Yorsal, 2002)

Bu tanımlardan yola çıkılarak belleği, dış uyaranlar ve deneyimler sonucunda algılanarak öğrenilen verilerin bilince kaydedilip çeşitli çağrışımlar sonucunda geri çağırılması işlemi olarak tanımlayabiliriz.

2.3.2. Bellek Türleri ve Mekânla İlişkisi

Bellek kavramını her alandaki araştırmacıların araştırma konusu olduğu için kapsamlı bir sınıflandırmaya sahiptir. Bu kavram bilgilerin belleğe kaydedilme kapasitesi ve zamanla ilgili olarak Şekil 2.10'da görüldüğü gibi uzun süreli bellek ve kısa süreli olarak ikiye ayrılmıştır. Bir bilgiye, veriye otuz saniyeden fazla maruz kalırsak bu veri uzun süreli belleğe atılır ve orada saklanır. Her iki bellek türünün de kendine özgü ara bul getir yöntemleri vardır. Kısa süreli bellekteki bilgilerin devamlılığı çok önemlidir. Kısa süreli bellek türünde süreklilik arz eden bilgiler uzun süreli belleğe kodlanır. Örnek olarak her gün yapılan rutin işler daha sonra uzun süreli bellekte yerini alır.

Şekil 2.10. Kısa süreli ve uzun süreli bellek modeli

(Atkinson ve Shiffrin, 1968'den uyarlanmıştır uyarlayan Özak, 2009)

Uzun süreli bellek de deklaratif (tanımlanabilir) ve prosedürel (işlemsel) bellek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tanımlanabilir bellek türü işlemsel belleğe göre daha hızlı olup bu bellek türünde olaylar ile benzerlik kurulmaya çalışılır. İşlemsel bellek de ise kademeli öğrenme söz konusudur. Tanımlanabilir bellek ise anısal ve anlamsal olmak üzere ikiye ayrılır. Anısal bellek bireyin hatıralarını, anılarını saklar, diğer türe göre daha öznedir. Kişinin hayatındaki önemli olaylar bu bellekte depolanır. Anlamsal bellek türü ise daha nesnedir.

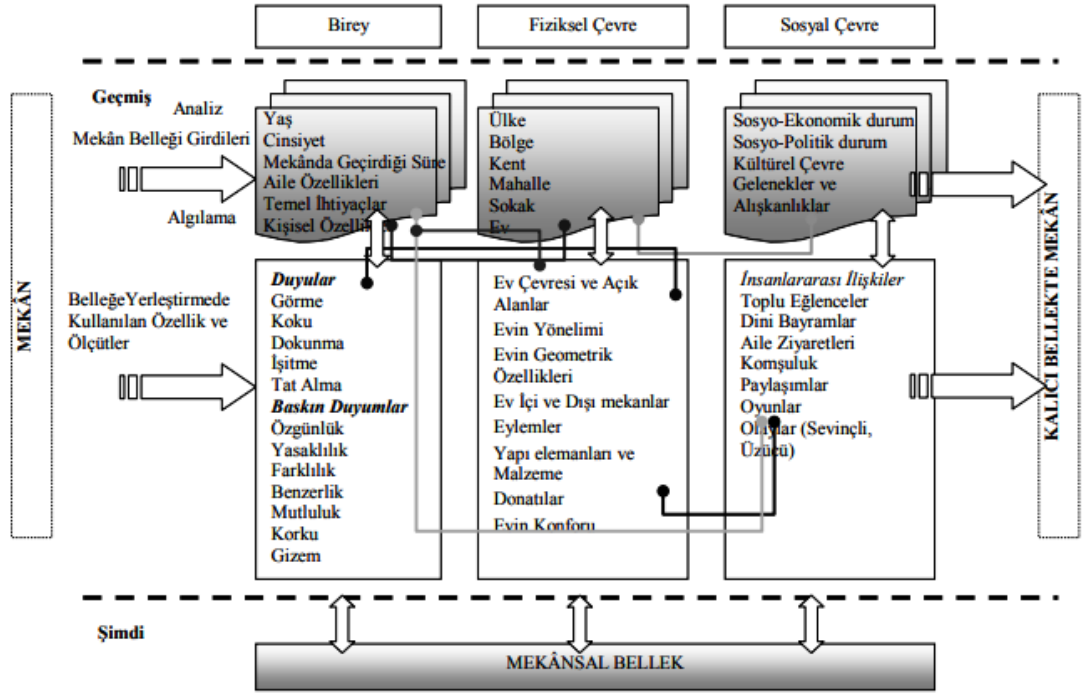
Genel geçer, herkes tarafından doğru kabul edilen bilgiler burada saklanır. Kurallar, kavramlar, dil bilgisi gibi kişiden kişiye göre değişmeyecek bilgilerin temsil edildiği bellek türüdür. Bu bellek türünde kişinin hayatına referans verilmez. Prosedürel

bellek ise becerilerin saklandığı bellektir. Yazı yazmak, araba kullanmak gibi. Bu bellekteki bilgi sürekli kullanıldığı için zamanla alışkanlığa dönüşür (Çakır, 2015).

Bellek sadece bireye ait değildir. Çünkü bellekte yer edinen anılar, hatıralar, düşünceler tek başına edinilen bilgiler değildir. Anılar, hatıralar içine girmiş olduğumuz toplumun düşüncesinden kaynaklanır. “Evet, bellek her zaman bir bireye aittir ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir” (Assmann, 2018). diyen Assmann, belleğin başka bir türü olan toplumsal bellek kavramına dikkat çekmiştir. “Toplumsal bellek mecazi bir ifade olarak algılanmamalıdır. Şüphesiz toplumlara ait bir bellek yoktur ama toplumlar üyelerinin belleğini belirler” (Assmann, 2018).

Bellek denilen bu yeti insanın toplum içerisinde gelişimini ve etkinliğini sağlayan en önemli özelliklerinden biridir. Hançerlioğlu ve Ozankaya ait Toplum Bilimleri Sözlüğü’nde bellek şu şekilde tanımlanır. Bellek, “insanın ussal düzenini en yetkin bir biçimde dile getiren bir yetidir.” (Hançerlioğlu, 2001) Bellek, “insanın toplumsal bir varlık olmasını sağlayan, çevresi ile etkileşmesinin sonuçlarını anlığında saklayabilmesi ve daha sonraki etkinlikleri sırasında bu sonuçları anımsayabilmesi yeteneği”dir (Ozankaya, 1975).

Belleğin mekânla olan ilişkisine değinecek olursak: Kişinin yaşamış olduğu mekânın geometrik şekli bellek kodlaması açısından belirleyici bir unsurdur. Mekânın boyutları, sokağa ve birbirine göre konumları, ölçekleri, renkleri, dokuları, karakteristik özellikleri ve hatta kokusu bile hatırlamanın önemli unsurları arasındadır. İklim ve coğrafi özelliklere göre farklılık gösteren yapı teknikleri ve yöresel malzeme çeşitliliği kullanıcının içerisinde yaşamış olduğu mekânın tanımlanmasında, algılanmasında ve hatırlanmasında etkin bir rol oynar.”(Özak & Gökmen, 2009). Bu doğrultuda bireyin mekânsal bellek deneyiminin fiziksel dış faktörlere dayandığı ve bu fiziksel dış faktörlere göre farklılık gösterebileceğini söylemek mümkündür.

Şekil 2.11. Mekân Bellek İlişkisi Modeli (Özak, 2008;77)

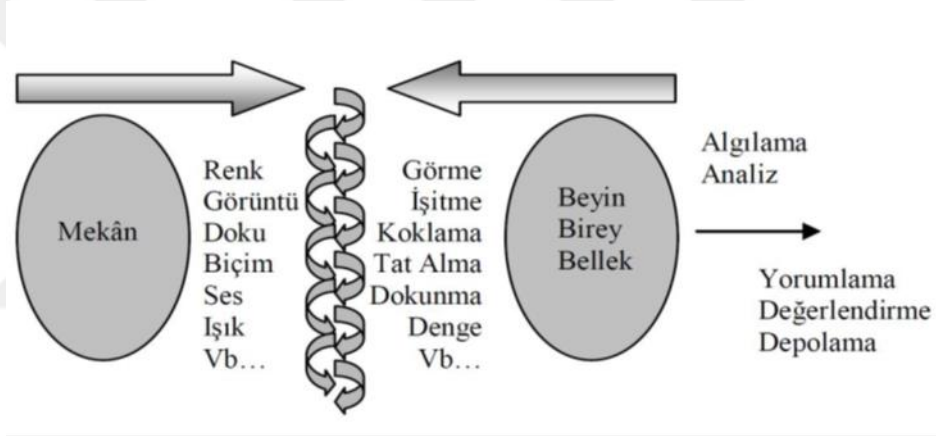
Özak, mekân ve bellek arasındaki ilişki modelini (Şekil 2.11.) mekân-birey ilişkisinde geçmişten günümüze kalıcı bellekte saklanarak gelen unsurların oluşmasında bireysel özellikler ile fiziksel ve sosyal çevre özelliklerinin etkili olduğu düşüncesinden yola çıkarak oluşturmuştur. Bu modele göre mekânın bireyin belleğinde yer etmesinde en önemli unsur zaman faktörüdür. Geçmişte yaşanmış olan olumlu veya olumsuz deneyimlerin günümüzde bireyin mekânı algılamasında farklılıklar yarattığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Model de yatay boyutta zaman parametresi, düşey boyutta ise sosyal, fiziksel ve bireysel parametreler yer almıştır.

Mekân bellek ilişkisinde birey ilk olarak mekânı duyumsayarak algılar. Mekânın rengi kokusu, dokusu, şekli, sesi gibi fiziki özellikler kullanıcının duyuları tarafından algılanır ve mekân deneyimi elde edilir.

Bellek kavramının kendi içerisindeki çalışma şeklini Cevizci şöyle özetlemektedir: Belleğin oluşumu ve anımsama sürecinde üç farklı durum söz konusudur. Birincisi daha önce algılanmış olan nesnenin zihinde canlanarak bellekte bir imge oluşturması.

İkincisi imgenin, anımsayan kişinin geçmişine ait bir parçasını meydana getiren bir onjenin imgesi, görüntüsü olarak bilinmesidir. Üçüncü durum ise hatırlanan objenin fiziki veya psikolojik bir zaman çerçevesi içine yerleştirilmesi şeklinde açıklar (Cevizci, 1996). Bu düşüncelerden yola çıkarak söyleyebiliriz ki; bellek kavramı imge, algı ve hatırlamaya dayanan ve zaman faktörüne bağlı bir sistemdir.

Mekân duyumsanıp ve algılandıktan sonra belleğe kaydedilir. Kodlama işlemi kişinin algı ve deneyimlerine göre kısa veya uzun süreli bellek olmak üzere göstergeler üzerinden bellek mekânsal deneyimi sağlar. Belleğe kodlanan mekân zihinde imgeleşip aidiyet duygusu oluşturur.

Şekil 2.12. Mekânın Duyumsanması (Özak, 2008;76)

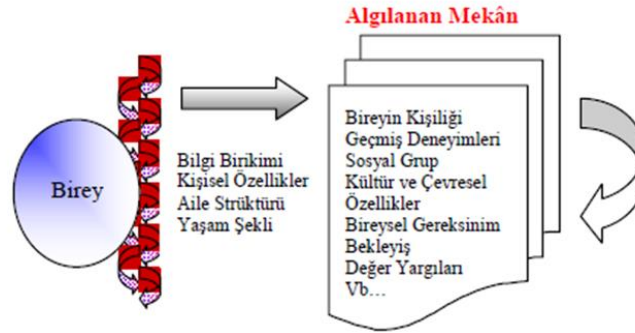
Mekân ilk aşamada doku, biçim, ses, renk, görüntü, gibi tüm fiziksel uyarıcılarla işitme, koklama, görme, tat alma gibi eylemlerin duyu organları aracılığıyla duyumsanıp algılanmasıyla tanınır.

Bu duyum ve algılama süreci sonrasında mekânın özellikleri algılayıcı tarafından belleğe yollanmış olur. Mekânın şekli, rengi, dokusu, görüntüsü, ses, ışık gibi faktörler mekânın duyumsanma ve algılama sürecini etkiler. Örneğin karanlık bir mekânın duyumsanmasıyla belirli standartlara sahip bir mekânın duyumsanması farklıdır.

“Mekâna ait bileşenlerin oluşturduğu farklı özellikler bireyin duyu yapıları ile etkileşime girdiğinde algısal sürecin bilişsel ve zihinsel süreçleri başlamaktadır.

Mekânda yer alan sesler ve bu seslerin çeşitliliği ve düzeyleri, dokular, renkler, kokular, yüzeylerin konumu, fiziksel özellikler çok sayıda duyum ile adlandırıldığında birey bunları kendi değerlendirme süzgecinden geçirerek bir takım yargılara erişmekte ve mekânı algılamaktadır. (Şekil 2.12.) Mekânın algılanmasında bireysel farklılıklar önem kazanmaktadır.” (Özak, 2008).

Mekânın algısında bireysel farklılıklar önem kazanır. Algılanan mekân ise uzun süreli bellekte saklanır. İlişkilendirme, eşleştirme, karşılaştırma, yönelme gibi işlemlerle belleğe kodlanır. Kalıcı mekân belleği ise mekânın algılanma süreciyle başlayan bağlamla ve yaşam biçimi ile ilişkilendirilen kodların bellekte uzun süreli saklanması ile oluşur.

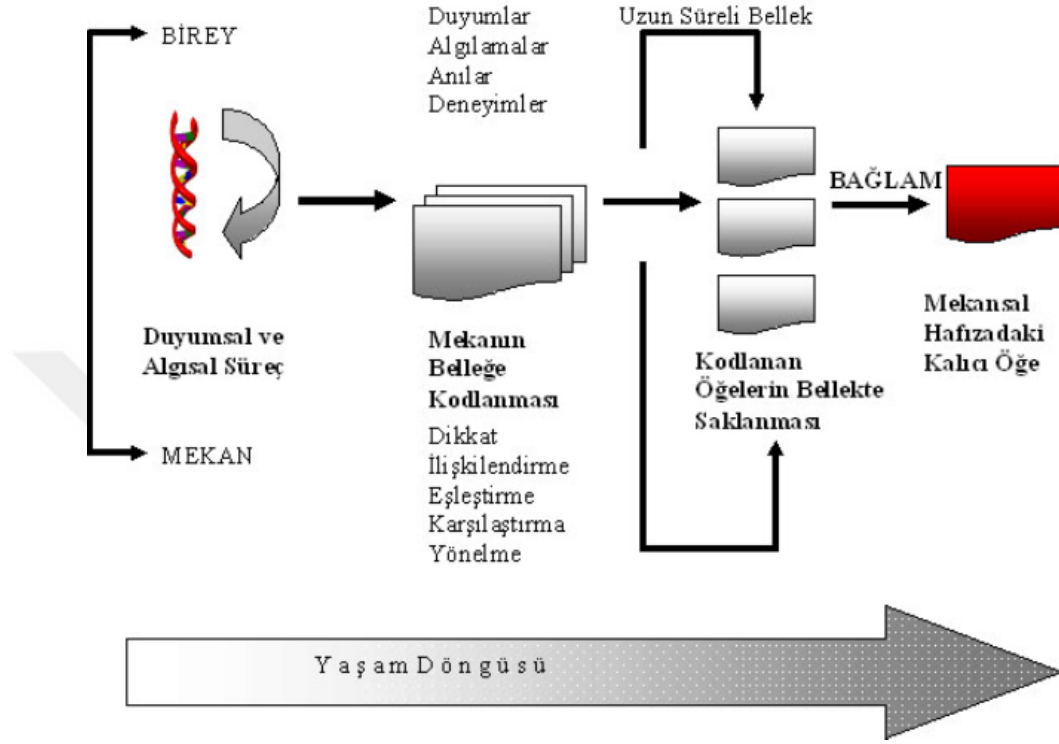

Şekil 2.13. Birey algısına bağlı hatırlanan mekân (Özak, 2008, s.76)

Mekân birey için ne kadar fazla bağlam içerirse o mekân o kadar kalıcı olur. Kalıcı bellekte mekân öğelerinin oluşumu Şekil 2.14’de görüldüğü üzere anılarla, deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekân bellekte ilişkilendirilir, eşleştirilir, yönlendirilir karşılaştırılır ve kodlanır. Bu kodlama uzun süreli belleğe alınma anlamına gelir. Uzun süreli bellekte kodlanan bu öğe, bireyin yaşam döngüsü içerisinde tekrar hatırlanmak üzere geri çağırılır.(Özak & Gökmen, 2009)

Bireyin geçmiş deneyimleri ile edinmiş olduğu imgeler uzun süreli bellekte saklanmaktadır. Karşılaşılan yeni durumda; eşleştirme, ilişkilendirme, karşılaştırma gibi işlemler kullanılarak mekân algılanmakta ve kalıcı belleğe alınmaktadır.

Edinimlerim uzun süreli bellekte saklanabilmesi mekânın anlamlı bir bütün olarak algılanmasına olanak tanımaktadır.

Şekil 2.14. Kalıcı bellekte mekân ögesinin oluşumu (Özak & Gökmen,2009 s.151)

2.3.3. İmge ve Bellek İlişkisi

İmge kavramından daha önceki bölümlerde söz ettiğimiz üzere; imge, duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri görüntüsü, bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanımaya yarayacak bir biçimde göz önüne getiren şey, duyu organlarıyla algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası (TDK, 2013).

Friedman'a göre imge kavramı; fiziksel algılamada üretilen duyumun zihinde tekrar üretilmesidir. İnsan görme duyusu ile herhangi bir nesnenin rengini veya biçimini algıladığı zaman, o nesnenin biçimini ve renginin veya her ikisinin de bir imgesinin (görüntüsünü) zihnine kaydeder. Bu yaşanan duyumla zihinde yer edinen, nesnenin renk veya biçiminin bir kopyasıdır. Zihin bazen de, bir zamanlar algıladığı ama

mevcutta var olmayan bir şeyi hatırlamak istediğinde de zihninde gezen imgelerler o nesneyi bulmaya çalışır (Friedman, 2004).

İmge, kullanıcının algısına göre çeşitlilik gösterir. Özetle söylemek gerekirse, kişi bir objeyi nesnel olan algılama faktörlerine bağlı olarak algılar fakat bu algılamanın zihinde yorumlanması öznedir. Öznel bir şekilde oluşan imge bir görüntü, işaret olarak zihne kodlanır. Bazı görüşlere göre, zihinde önceden var olan imgeler mekânsal imge oluşumunu etkiliyorsa, bir mekân ile ilgili belleğinde hiçbir imge taşımayan biri mekânın imgesini nasıl oluşur sorusunu gündeme getirmiştir. Eğer bireyin belleğinde o mekân ile ilgili herhangi bir imge yoksa sadece duyum yoluyla bazı imgeler üretir ve onları kodlar (Turgay, 2009).

Bu görüşler doğrultusunda zihne kodlanan imgenin mekâna dair bir görüntü (imaj) oluşturarak mekânsal imgenin oluşumuna katkı sağladığı söylenebilir.

Bellek, algıladıklarımızın, deneyimlediklerimizin ve düşlediğimiz her şeyin bileşimidir. Geçmişimize yani tarihimize dair imgeler kişinin zihninde canlanır. Kişi günümüzün imgeleriyle ve geçmişimizin imgelerini kendince zihninde yorumlayarak belleğini canlandırır. Yani imge, belleğin canlanmasında ve kullanılmasında çok önemli bir parametredir.

Hatırlama eylemini gerçekleştirebilmek için imgelere ihtiyaç duyarız. Belleğimize kodladığımız görüntüler sayesinde bu eylemi gerçekleştirebiliriz. Dolayısıyla hatırlama eylemi imgenin üretimiyle bire bir ilişkilidir. Algılama eylemi de imgeyle anlaşılır hale gelir. Çünkü bir mekânda bulunan imgeler o alanı bizlere betimler bu sayede daha kolay ve net anlaşılır. İmge, bireyi saran ilişki ve fikirlerin soyutlanmış halidir. O zaman imge, hatırlamanın ve algılamanın temelini oluşturur. (Halbwachs, 1925'den, Özak, 2008)

Bellek, bireyin algılamış olduğu her şeyin imgesini kendine kodlar. Algılama yoluyla belleğe gelen şeyler burada depolanır ve yeri gelince de çağrılır. Bellekteki imgeler çoğaldıkça bazıları önemini kaybeder ve geriye atılır. Bunlar daha önceden kodlanmış olan imgelerdir. Yeni imgeler önde durur ve çağrışimleri hızlı olur. İmgeyi harekete geçiren etkiler sonucu bellekte hızlı bir değişim başlar ve imgenin

çağrıştırdığı her şey bellekte ortaya çıkar. Bu olaya hatırlama denir. Önceden bellekte imge olarak algılanan bir şey sonradan görüldüğünde onun bellekteki izlerini hatırlarız. Nesneyi görür görmez o nesneyle ilgili belleğimizdeki imgeler hızla ön plana çıkar ve nesnenin daha önceki şeklini ve anlamını hatırlarız. İmge nesne yokken devreye giren bir mekanizma gibidir. Önemli olan bir nesnenin bellekte kalıcı olabilmesi için imgelerin belleğe tam olarak yerleşmesi gerekir. Tam olarak yerleşince o olay ya da nesne daha sonra hatırlanacak ve yaşamaya devam edecektir (Küçüköner, 2007).

Bellek bir insanın yaşamına ve tarihine dair en büyük şahittir ve imge de bu şahitliğinin olabilmesi ve belleğin var olabilmesi için gerekli olan bir olgudur. Bellek, zaman, mekân, algı, imge ve daha birçok etkileşim yollarıyla harekete geçer ve hatırlama eyleminin gerçekleştirerek istenilen nesne ve olayı tekrardan ortaya çıkarır. Bireyler ve topluluklar; onları saran objelerin oluşturduğu bu nesnelere “imgeler dünyası” olmadan hatırlayamaz.

2.4. Kimlik Kavramı

“Hiç kimseye ait olmayan bir kentte insanlar sürekli olarak kendilerinden, hayat hikâyelerinden bir iz bırakmaya çalışır.”

(Richard Sennet)

Kimlik: “Nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü, herhangi bir nesneyi betimelemeye yarayan özelliklerin tümü”dür (TDK, 2013).

Kimlik, karakterin bir parçasıdır. Çünkü karakter, olumlu veyahut olumsuz bütün özellikleri; kimlik ise, sadece ayırt edilebilir özellikleri yansıtır. Bu anlamda, dünya üzerindeki her şeyin bir kimliği vardır (Birlik 2006).

Türkçe olduğu düşünülse de kökünün Sanskritçe (eski Hint-Avrupa dili) olduğu da savunulan “kim” köklü “kimlik”; dünyadaki herhangi bir canlıyı veya nesneyi, duyu organlarımızla algılayarak diğer canlı ve nesnelere ayıran, kendine özgü olma

durumudur. Diğer varlıklarla kıyaslandığında ayırt edilebilir özelliklerdir. Kalabalıklar içinde fark edilebilir olandır (Birlik 2006).

Kimlik (identity), insanın kendini betimlemesi ve evrende kendisini gördüğü yerdir. Bireyin sosyal dünyada nasıl var olup nasıl konumlandığını, nereden geldiğini ve nereye gittiğini yansıtan bir kavramdır. Bireyin sistem içerisindeki duruşunu dış ortama yansıttığı, nasıl görünüp algılandığı sorusuna verdiği cevaptır (Demirsoy, 2006).

Kimlik kelimesi genel olarak bir nesneyi tanımlamak için kullanılan özelliklerin bütünü olarak tarif edilebilir. Kimlik, toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan özellikler, bireyin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü ve herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan niteliklerin tümüdür.(www.ansiklopedi.com)

Bir nesnenin veyahut bir varlığın belirsiz oluşundan kaçışıdır. Bir varlığın diğer bir varlıktan farklı olması ve özgün olma durumudur (Lynch, 2010).

En yalın tanımıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların "Kimsiniz, kimlersiniz?" sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (Güvenç, 1994).

Bilsel, Ankara Kent Kimliği yazısında kimlik kavramına şu sözlerle değinmiştir. "Kimlik", "bir nesneyi işlevsel olarak benzeri olanların içinde ayırt edilebilir kılan, başat olan, tekrar tekrar ortaya çıkan özelliklerin toplamı "olarak tanımlar.

Yine kimlik, bireyin mekânı eşsiz, güçlü veya kendine özgü karakteri ile başka mekânlardan farklı tanımlayabileceği veya hatırlayabileceği bir kavramı ifade eder.

Kimlik yeryüzündeki herhangi bir varlığı veya nesneyi diğer varlık ve nesnelere ayıran kendine özgü olma durumudur. Kimlik, bireyseldir, özgündür, tektir.

Kendi ne özgü olma durumu, şüphesiz diğer canlı ve cansız varlıklarla kurulan ilişkilerde anlaşılabilir. Bu yüzden, "ilişki ", kimliğin ortaya çıkmasında gerekli bir eylemdir (Ertürk, 1996).

Kimlik, çeşitli yönleriyle ele alındığında; ilk olarak bir değerlendirme mekanizmasıdır. Sosyal sistemin insanlara sunduğu çeşitli seçenekleri, yapmak istediklerine göre ayarlar. Dayatılan istekler, bireysellik ve özlemlere uygun olarak ayarlanıp değiştirilir. Kişisel kimlik, bu etkinliğin en temel kıstasıdır. İkinci olarak kimlik, bir doğaçlama sistemidir. Dayatılan norm ve değerlerin çoğu yoruma açıktır. Bu durum yeni normlar yaratmayı sağlar. Üçüncü olarak kimlik, bir müzakere sistemidir; kimlikte, bireye tahsis edilen rol ile özgürlük arasında bir arayış vardır. Kimlik, sosyal modellerin ve davranışların izlenmesinde, benlik duygusu ve sosyal gerekler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde, bir hesaplaşma yaratır (Bilgin, 1995).

2.4.1. Kentsel Kimlik

“Her kent biçimini karşısında durduğu çölden alır.”

Italo Calvino

“Kent, ister büyük olsun ister küçük, içindeki evlerin, anıtların, sokakların toplamından çok daha başka bir şeydir; tıpkı bunun gibi sadece ekonomi, ticaret, endüstri merkezi de değildir. Toplumsal ilişkilerin mekânsal izdüşümü olarak kent dünyevi olanı kutsal olandan, çalışmayı eğlenceden, kamuya ait olanı özel olandan, erkekleri kadınlardan, aileyi ona yabancı olan her şeyden ayıran sınır çizgileri ağının kendikendine kesiştiği, aynı anda da onun yapısını oluşturduğu bir mekândır, görünümdür. Bu niteliğiyle de, bize mükemmel bir şifre anahtarı sağlar.” (Braduel,2008).

Bu tanımla birlikte insanoğlunun en geniş barınağı olan kent bünyesinde tarihi, ekonomik sosyal, politik ve kültürel birçok konu barındırır. Kentler farklı kültür ve sosyal yapılardan oluştuğu için farklılıklar gösterirler. Kentlerin bu farklı karakterleri ise kent kimliği kavramıyla açıklanır. Hızlı kentleşmeden dolayı plansız yapılaşmanın artması, birçok alt yapı sorunu, hızlı yapılaşma sürecinde kentlerdeki rant kaygısı ve yerel yönetimlerdeki yetersizlikler, kentsel dönüşüm projeler adı altında özellikle tarihi çevrelerin yık-yap-sat mantığıyla yok edilmesi, kent silüetlerinin değişmesi, her yerde benzer bir yapılaşmanın olması ve yeni kent

mekanlarının birbirinden ayırt edilememesi ise kent kimliği kavramının günümüz için ne kadar önemli bir kavram olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu açıklamalardan sonra kent kimliği kavramını tanımlayacak olursak;

“Bir kentin özgün tarihsel ve kültürel birikimi; bölgesel, ülkesel ve küresel dizgeleri içindeki toplumsal, ekonomik ve kültürel işlevleri ile bunların mekânsal örgütlenmeyle yansımalarından kaynaklanan ayırt edici özellik ve niteliklerinin tümüdür.” (Keleş, 1998).

Kent kimliği; kent imajını etkileyen ve her kent için farklı niteliklerde ortaya çıkan; (Çöl, 1998) kültürel, tarihsel, fiziksel, sosyo-ekonomik ve biçimsel faktörlerle şekillenen; (Kaypak, 2010) sürekli gelişme gösteren ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür. (Çöl, 1998).

Bir başka tanımlamada ise kentsel kimlik, toplumların yaşam biçimlerinin ve çevreyle etkileşim düzenlerinin fiziksel mekâna yansıma göstergesidir şeklinde tarif edilirken, Aldo Rossi, “Şehir hakkında çalışanların hepsi kentsel artefaktların yapısını incelerken kısa bir duraksama geçirirler, onların çoğu da şehrin bir ruhunun “ame de la cite” olduğunu fark ederler” diyerek kenti diğer kentlerden ayıran görünmez bir şeyin varlığından bahsetmektedir ki biz ona şehrin ruhu veya şehrin kimliği diyebiliriz (A. Rossi, 1999’dan, Taşçı, 2014).

Bir kentin görüntüsü, nasıl görüldüğü onun kimliğini yansıtır. Kimlik ile ilgili değerlendirmeleri ilk olarak görünen verilerle yaparız. Çünkü bir kentin kimliğini en fazla kendisinde gözlemleyebildiğimiz özellikler oluşturur. Kente ait her şey (kültür, tarih, doğa, ekonomi...) kent kimliğinin oluşumuna katkı sağlar ve onu sınırlar. Bir kentin kimliğinden söz edildiğinde kentte yaşayanların onda buldukları bir değerler kümesinden, kente yüklenen bir özgünlükten söz etmiş oluruz (Tekeli, 1991).

Örneğin, İstanbul, Paris, Newyork, Bodrum, Venedik dediğimizde gözümüzün önüne gelen bazı özellikler vardır. Paris deyince kültür, İstanbul deyince Sultan

Ahmet Camii ve Kız Kulesi, Venedik deyince, sokaklar arasında gezen gondollar, Newyork deyince özgürlük anıtı aniden gözümüzün önüne geliverir. Çünkü bu imgeler kentin kimliğiyle özdeşleşmiştir (Çizgen, 1994).

Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşama biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir (Suher, 1995).

Bir kentin makraformu, mekânsal strüktürü ve özellikleri, anıtların ve diğer mimari öğeleri, yapılaşmanın genel niteliği, bitki örtüsü ve açık kamusal alanların niteliği o kentin mekânsal kimliğini oluşturan öğeler bütünüdür. Kent kimliğinin oluşumunda, o kentin içerisinde yer aldığı coğrafya ve geçirdiği tarihsel süreçler belirleyicidir. Ancak bu kimlik, kentin toplumsal yapısı, ekonomisi, yönetim biçimi ve toplumun kültürel özelliklerine bağlı olarak biçimlenir. Bu tanımla kent kimliği, somut (fiziksel bir varlık ve mekânlar bütünü oluşu) ve soyut (toplumsal yapısı ve kültürel yaşamı vb.) nitelikleri bir arada barındıran bir olgudur (Bilsel, 2008).

Kent kimliğini oluşturan öğeleri biraz daha açacak olursak; kentin kimliğini, kentin doğal yapısı, beşeri yapısı ve insan eliyle yapılmış olan yapısı oluşturur. Doğal yapısından gelen kimlik elemanları, topoğrafyası, iklim koşulları, akarsuları, bitki örtüsü, jeolojik yapısı ve özel konumudur. Bu özellikler kentleri birbirinden ayırır. Kente özgü olan her ne varsa kentin kimliği olur. Kentin algılanmasında ilk faktör olan doğal çevre, kente ait olan bu özellikler iyi analiz edilip korunduğu zaman ve bu özellikler doğrultusunda iyileştirildiği zaman kent kimliğinin korunmasına ve güçlendirilmesine büyük katkı sağlar.

Beşeri yapısından gelen kimlik elemanları ise birey ve toplumdur. Her toplumun kendine özgü inanç, adet ve gelenekleri vardır. Bu özellikler o toplumda yaşayan bireylerin kazanımında önemli etkiye sahiptir. Bireylerin kazandığı bu özellikler ise toplumun kimliğini oluşturur.

İnsan eliyle yapılmış olan çevre elemanlarını ise ilk olarak o kentin tarihi gelişme sürecinden kazandığı anlam olarak ifade edebiliriz. Yani insan eliyle yapılmış olan çevre mimarı öğeleri içerir. Tarihte her dönem başka milletlerden ve kültürlerden insanlar yaşamış ve buldukları coğrafyalara muazzam yapılar kazandırmışlardır.

Roma Dönemi yapılarını Rönesans Dönemi yapılarından, Cumhuriyet Dönemi yapılarını Osmanlı Dönemi yapılarından ayırabilen her dönemin farklı bir mimarı kimliğinin olduğunu bizlere gösterir. Bu yapıların formu strüktürel oranları dokusu ve kullanılan malzemesi yapıldığı çevre ve döneme göre değişiklik gösterir. Kent kimliğini oluşturan bu öğelerin bütüncül bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesiyle birlikte kimlik kavramı bir ruh kazanmış olur. Ayrıca hızlı kentleşme ile birlikte aynılaştan kentlerin aksine kentin bir parçasına veya bir fotoğrafına bakıldığında o kentin hangi kent olduğu bilinebiliyorsa orada kent kimliğinin varlığından söz edilebilir.

Günümüz kentleri için kimlik kavramının olumsuzluk eki almış halinin kullanımı daha çoktur. Özellikle tarihi geçmişe sahip olan kentlerimizin tarihi değerleri düşünülmeden plansız yapılaşması kimlik kavramı ile birlikte "kimliksizleşme", "kimliksizleştirilme" gibi kavramların ele alınmasına sebep olmuştur. Kimlik zaman içinde değişmelere uğrayabilir. Başka kültürlerle temas ve toplumdaki doğal değişimlerle ortaya çıkan görüşler ve yeni hayat tarzı kent kimliğini etkiler. Bu değişiklikler kentin var olan kimliği ile tutarlıysa kimlik sabit kalır ve kimlikte bazı değişiklikler yaşanır. Ancak tam tersi olursa toplum seçicilik özelliğini göstererek o değişimleri reddeder. Toplumun bu seçicilik özelliği olmazsa o kentin kimlik değerleri değişir. Bu durumda kimlik parçalanır, yok olur ve kimliksizleşme durumu ortaya çıkar.

Örneğin Paris yüzyıllar ötesine uzanan sanat ve kültüre dayalı kent ruhunu korumamış olsaydı bugün Paris olur muydu? Yine Roma, Viyana, Prag sahip oldukları tarihsel çevre kimliklerine paralel olarak gelişen kentler olmasaydı zaman içinde planlı olarak kazandırılan kimlikleri nedeniyle konu ile ilgisi olan veya olmayan insanlar tarafından tanına bilir miydi?

Kentler kimlikleri ve ruhları olan mekânlardır. Bizlere düşen bu kimlik değerlerine sahip çıkıp kentlerin ruhlarını yaşatmaktır. Eğer bizlerde kentlerimizi sahip oldukları tarihsel çevre kimliklerine paralel olarak planlı bir şekilde geliştirerek yaşatabilsek Paris, Roma, Viyana gibi turist akınına uğrayan kimlikli dünya kentlerinden olabiliriz.

Kent kimliğini ve onu oluşturan faktörleri tanımlamak istiyorsak ilk yapmamız gereken çevremizi doğru algılamaktır. Fiziksel ve toplumsal yapının birlikteliği ile oluşmuş olan kent kimliğini tespit ederken, bu iki olgu arasındaki bütünlüğü göz ardı edemeyiz. Fiziksel, sosyal yapı ve bunları oluşturan öğeler, kimlik değerlendirmesinin kullanılacak başat faktörlerdir. Fiziksel çevre ve toplumsal çevre zamanla değişebilir, gelişebilir ve dolayısıyla da bu değişimlerden etkilenen kimlik de değişir ve yeniden tanımlanması gerekebilir. Özellikle toplumların sürekli olarak birbirleri ile olan etkileşimi kimlik yapısını etkiler. Toplumların görüşleri, davranışları, inançları, geçmişleri toplumun kültürel yapısını oluşturur Kişinin toplumsal davranışlarını yönlendiren bu öğeler kentsel kimliğin oluşmasında da etkin rol oynar (Güvenç, 1991).

Toplumun şekillendiren fiziksel ve toplumsal çevre arasındaki karşılıklı etkileşimlerle mekânlar oluşturan kent, bu etkileşimler sonucunda kimlikli bir yapıya dönüşmektedir. Kenti diğer kentlerden ayıran bütün özellikleri, onun kişiliğini ortaya koyan kenti kimliği, bir kentin var oluşunun ve özel oluşunun önemli bir parçasıdır. (Bilsel, Polat, & Yılmaz, 2003)

Kent kimliğini anlamayıp ortaya koymaya çalışırken, fiziksel çevre, tarih ve kültürel süreçlerden uzak bir olgu düşünmek mümkün değildir. Bir kentin kimlik tanımlaması yapılırken o kentin çok iyi gözlemlenmesi yani; fiziksel çevresi, konumu, geçirmiş olduğu kültürel süreç, gelenek ve görenekler, inanç sistemi, ekonomik ve siyasi yapısı, yasal ve yönetsel çerçevesinin tanımlanması gerekmektedir. Bu gözlemler sonucunda ortaya çıkacak olan değerlendirmelerle kentin kimliğini tanımlamış olacaktır (Demirsoy, 2006).

Bir kentin kimliğini tanımlarken genellikle kentin mevcut durumunun yanında, kentin tarihsel gelişimi de göz önünde bulundurularak bugünkü durumunu gösteren bir kimlik tarifi yapılır. Çünkü günümüzden ayrılarak büyüyen kentlerde bir kimlikten söz etmek zorlaşmaktadır. Bu yüzden o kentin asıl kimliğini yansıtan tarihi ve geçmişten bu zamana yaşadıklarıdır. Ayrıca bir kentin kimliği, kentte yaşayanların onda buldukları değerler kümesidir, ona yüklenen bir idealleştirir.

Bu idealleştirmeler de kimliğe şekil veren ya da verecek niteliklerdir. (Tekeli, 1991)
Bu nitelikler de kendilerini kentsel mekânda ifade edebilmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda kentin; fiziksel sosyal, siyasi, ekonomik özelliklerinin okunması ve bu okunmanın yorumlanması ve gelecekteki projelerin bu özellikler çerçevesinde yapılması mekânın benliğini ortaya çıkaracaktır. Mekânın benliği demek ise kentin kimliği olarak ilerde ulaşılmak istenilen hedef oluyor. Sonuç olarak diyebiliriz ki: insanoğlu geçmişten bu yana devam eden bir değişim içerisinde bu devrim aynı zamanda kent kimliğini de etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Kentlerin kimliğini kentle sürekli etkileşim halinde bulunan kentliler etkiler. Bu karşılıklı etkileşim geçmişten bu yana devam etmiş ve insanoğlu var olduğu sürece de devam edecektir.

2.4.2. Kent Kimliğini Oluşturan Bileşenler

Tüm kentler kendi yapısına özgü bir imaj, yaşam, kişilik ve kimlik giyinir. Tüm kentler bu kendine özgü özellikler ile bir dil geliştirir. Kentin yansıttığı dili çözebilmek o kentte yaşayabilmek ve ona tutunabilmektir.

Kente kimliğini ne verir? Kent kimliği bir bileşendir ve belli başlı aktörlerin ortaklaşa ürettiği bir zemindir. Kimliğin oluşumu bir süreci ifade eder; bir yaşanmışlık yani tarihsellik ve bir dünya algısı, tasavvur, hayat anlayışı kimliğin yapıcı elemanlarıdır (Alver, 2012).

Kimlik kavramı, diğerleri ile kıyaslanarak, benzerlerine göre sahip olduğu ayırt edici özellikleri ortaya koyar. Kentlerin kimliği öncelikle görsel boyutu ile göze çarpar. Farklı olanı, kendine özgü olanı ilk adımda görsel olarak ayırt ederiz. Kent; mimari ürünler, kentsel imgeler, kentin doğal yapısı, kültürel ürünler, tarihsel geçmiş, sosyal yaşam ve kentin dış görünüşüne yansıyan daha birçok bileşeni kapsayan çok geniş bir tanımlı içerir. Bu bileşenler belirli bir süreçte meydana gelir. Gerek kentin imgeleri gerekse bu imgeler ile birlikte oluşan kentsel kimlik uzun bir zaman dilimi içerisinde oluşmaktadır (Ulu & Karakoç, 2004).

Bilsel, Polat ve Yılmaz'ın ifade ettikleri gibi, bir kentin var olan kimliği ile anlam kazanmış bir kentsel mekân olan özgün “yer” tarihiyle, kimliğiyle ve bir bütün olarak

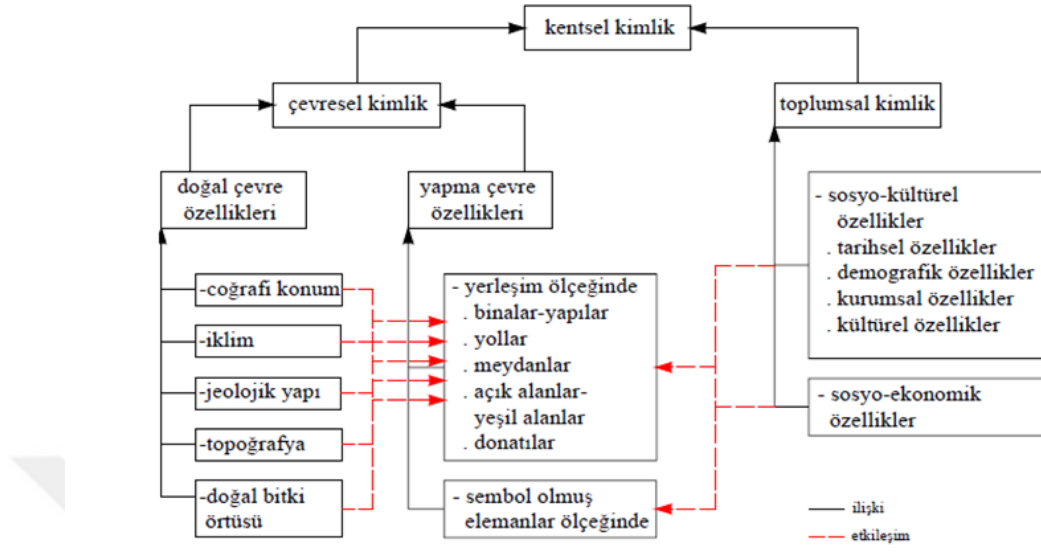
bunlarla olan ilişkileri ile tanımlanıyorsa, bir tarihi ve özgün bir kimliği olmayan mekân “olmayan yer” olarak tanımlanır. Kimlikli bir mekân olabilmenin ön koşulu, tarihi, yeri belli ve bulunduğu coğrafyaya ait olabilmektir. Bir mekânı gördüğünüzde onun nereye ait olduğunu söyleyebiliyorsak o mekânda var olan bir kimlikten söz etmek mümkün olacaktır (Bilsel, Polat, & Yılmaz, Kimlik Arayışları ve Kentsel Yenileşme, 2003).

Kent kimliği bütüncül bir kavram olarak ele alınır. Yani kentin geçmişi ile birlikte bugüne gelmesini, kent olmasını sağlayan tüm etkileşimleri barındıran ortak bir sonuçtur.

Çöl’e göre kentler için, kent kimliği belirleyicilerini şöyle sıralanabilir:

1. Kentin fiziksel yapısı,
2. Kentlinin yaşam biçimi ve kalitesi
3. Kentin mekân karakteristikleri,
4. Kentin tarihsel gelişimi,
5. Kentin biçimsel ve görsel karakteristikleri,
6. Kentin kültürel birikimi ve yapısı,
7. Kentin sosyo-ekonomik yapısı,
8. Kentin işlevleri,
9. Kentin doğa ile bütünlüğü,
10. Kentin fiziksel çevresi ile toplumsal davranış ilişkisi,
11. Kentsel alt yapı,
12. Kentsel tipoloji (Çöl, 1998).

Kentsel kimlik, çevresel ve toplumsal kimlik olmak üzere iki ana bileşenden oluşmaktadır. (Şekil 2.15) Bu iki bileşen alt başlıklarıyla birlikte bir kentin kimliğinin özgün olabilmesini sağlamaktadır.

Şekil 2.15. Kentsel kimlik oluşumuna ilişkin kavramlar, ilişkiler ve etkileşimler (Ünügör, 1996 & Birlik, 2006)

Kent kimliği bileşenleri, doğal ve yapısal çevreden kaynaklı öğelerle değerlendirilebilir. Bir kentin doğal yapısından kaynaklı güzellikleri, kültürel ve tarihsel değerleri, kenti çevreleyen önemli unsurlardır. Doğal ve tarihsel çevre değerleri, kültürel, sosyolojik, ekonomik ve siyasi özellikler bireyin eylemlerinin başlangıç noktasıdır ve aynı zamanda o eylemlerin sınır çizgilerini oluşturur. Sözü geçen özellikler ve eylemler kentleri kendine özgü özelliklere sahip kılar (Önem & Kılınçarslan, 2005).

Kentin kimliğini oluşturan fiziksel bileşenler: kentin topografyası, doğal yapısı, iklimi, bitki örtüsü, konumu vb. özelliklerdir. Bu özellikler kentin kimliğinin gelişimini, yani kendine has bir imaj kazanmasını etkilemektedir.

Bir kentin kimliğini oluşturan öğeler arasında, o kentin tarihsel geçmişi (içerisinde yaşamış olan medeniyetler, ilk kurulduğu andan itibaren bugüne kadar geçirmiş olduğu evreler, işgaller, savaşlar), doğal yapısı, topografyası, iklimi, toprak yapısı, bitki örtüsü, jeopolitik konumu, toplumsal ilişkileri, kara ve deniz yolları ile olan bağlantıları, diğer kültürler ile olan etkileşimi, barındırdığı canlı çeşitliliği, başından geçen doğal afetler, Batı kenti veya Doğu kenti oluşu, bir devletin başkenti oluşu gibi

sayısı arttırılabilecek pek çok etken sayılabilir. Günümüzde ise sanayi, turizm, tarım, hizmet vb. kent kimliğini etkileyen başlıca unsurlar olmuştur (Aktaş, 2009).

Kentin kimliği sadece fiziksel çevreden ibaret değildir. Kentin kimliği fiziksel ve toplumsal olarak, iki kavramın etkileşimi ile oluşur. Beşeri çevreden kaynaklanan kimlik bileşenleri, birey ve toplumdur. Kentin kimliği, doğal çevre ve kentlinin etkinlikleriyle birlikte bir bütün olarak oluşmaktadır. Kişiler toplumsal olarak birbirlerini karşılıklı etkileyerek kentin kimliğini oluşturur. Toplum ve insan ilişkileri, bu kimliğin durağanlığını önler ve kimlik sürekli olarak yenilenir. Kültür ve toplum sosyal kimliğin en önemli unsurlarındandır. Çünkü kültür ve toplum insanoğlunun varlığının temel yapısını oluşturur. Toplumu biçimlendiren yapılar ve toplumun aktörleri arasındaki karşılıklı ilişkiyle mekân oluşturan kent, bu etkileşimin sonucunda kimlikli bir yapıya dönüşmektedir.

Kent sadece bazı etkinliklerin sergilendiği, insanların yaşamlarını kazandıkları alanlar değildir. Bu tür yaklaşımların yanında; kentte yaşayan insanlar buldukları mekâna bazı olumlu değerler yüklüyor, mekâna bağlanıp, bazı fedakârlıklarda bulunuyorlarsa bu kent anlam kazanıyor. İnsanların kente bu şekilde bağlanabilmeleri için de kente var olması gereken unsurlar;

- a) İyi tasarlanmış bir mekân,
- b) Doğayla bütünleşik çevre,
- c) Korunmuş kültürel ve tarihi mirastır (Lynch, 2010).

Lynch, insan olmadan bir kentin tam anlamıyla kimlik kazanmasının zor olduğunu söyler. Bir kenti sahiplenmenin, ona değerler kazandırmanın, o değerleri ortaya çıkarmanın yine o kenti var eden insan ile olabileceğine vurgu yapar. Çünkü bir kentin iyi tasarlanabilmesi, doğayla bütünleşik olabilmesi, kültürel ve tarihi mirasına sahip çıkıp onu aktarabilmesinin vazgeçilmez ve yegâne unsurunun insan olmasıdır.

Kent kimliği sadece fiziksel ve doğal öğelerle tanımlanmamalıdır. Kentsel kimliğin oluşmasında toplumsal etkileşimin rolü yadsınamayacak kadar büyüktür. Kimlik oluşumuna yardımcı olan diğer bir önemli öge ise kentsel yaşamdır. Fiziksel yapı,

kentlerin kimlik oluşunlarında ve değerlendirmelerinde tek başına yeterli değildir. Bir kentin kimliği, içinde bulunduğu en küçük ortamdan en byk ortama kadar fiziksel, kültürel, ekonomik, siyasal ve sosyal birçok diğer unsuru da içine alan sarmal bir yapı içinde meydana gelen değişim dönüşüm süreçlerini de kapsamaktadır (Saraç, 2015'den nal, 2015).

Toplum fiziksel çevreyle etkileştike, yaşadığı mekâna değerler ykledike, oraya bağlandıklarında bu değerler için bazı fedakârlıklarda bulunmaya başladıkça orası anlamlı bir kimlik kazanmaya başlar. Bu bağlılıkların oluşmasında şüphesiz güzel tasarlanmış mimari bir çevrenin ve doğayla kurulmuş başarılı bir ilişkinin önemi büyüktür. Fakat çevrenin bu nitelikleri olmasa da çevrede yer alan etkinlikler ve insanların birbirleri ile kurduğu ilişkiler o yere kimlik kazandırmaya yeterli olabilir. Hatta kentin konut alanı, kent merkezi kentin sembolü haline gelmiş bir anıt yapısı veyahut kentin herhangi bir mahallesi de kimliği oluşturabilmekte evre ile insan etkinliklerinin tamamlayıcılığı çok farklı nitelikler kazanabilir. Bir kentin yapılı evre alanında; bu alanda yaşayanların birbirleri ile kurduğu ilişki biçimi ve o alana yükledikleri saygınlık sırası gibi özellikler önem kazanırken Paris Eifel Kulesi gibi kentin sembolü haline gelmiş yapılarda, oradaki yaşam tecrübesinde ve toplumun yapıyla ilişkisinden çok o yapı üzerindeki efsane önem kazanır (Tekeli, 1991). Bu belki de daha sonra gerçekleşecek, belki de hiç gerçekleşmeyecek bir ilzyon ya da aldatma üzerine de kurulmuş olabilir. Bunlar hem insanların algılamasını, hem de kentlerin gelişimini etkiler (Kaypak, 2010). Kent kimliği kentin sağladığı imgeler mozaığine göre kurulur. Bu mozaiklerin her bir parçasının oluşmasında insan etkinliklerinin katkısı farklı düzeyde yoğunlukta ve nitelikte bulunur (Tekeli, 1991).

Bireylerin ve toplumların sahip olduğu değerler kent kimliği ile doğrudan ilişkilidir. Toplumda bulunan her ayrı grup kenti farklı biçimde algılayacaktır. Kentin sürekli sakinleri ile kente sonradan katılanlar veya gezi amaçlı gezmek isteyenler kentle ilgili farklı görüşlere sahip olabilir. Tekelinin de söylediği gibi Kent parça parça algılanır ve bu algılanan mozaiklerin bir araya gelmesiyle imgeler oluşur. Kent kimliği de bu imgeler mozaığine göre kurulur. Kimliğin toplumsal boyutu onu tekil olmaktan çıkarır ve bireyler arası yapar. Bu yüzden bir kentten bahsettiğimizde

herkesin kabul ettiği ortak özellikler kastedilir. Zaman geçtikçe kenti deneyimler bireyler arasındaki yapı bir kararlılık kazanır ve başka unsurlardan etkilenmez. Fakat toplum imgeye zarar verecek köklü değişimler yaşarsa bu imgenin değişimi veya yok olması gerçekleşebilir (Tekeli, 1991).

Bu düşünceler akabinde kimliğin günlük yaşamdan ayrı tutulamayacağını ve her zaman insan eylemleri ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Kimlikli kentler oluşmasını istiyorsak “yer” duygusunun yaratılması önemli bir unsurdur. “Yer”in kimliğin de önemli olan diğer yerlerle olan ilişkidir. Herhangi bir yerin kimliği onun çevresini sınırlandırarak ve fiziksel özelliklerinden söz ederek tanımlanmaz; o yerin kimliği, geçmişle olan bağlantısı, anı değeri ve geçmişle bugün arasındaki ilişkilerin harmanlanmasıyla ortaya çıkar. Bu bağlamda önemli olan bir yerin kimliği için o yer ile birlikte o yeri yaşayan kişilerin veya grupların da kimliklerinin ele alınmasıdır. (www.imo.org.tr)

Kentle insan arasında kopmaz bir bağ vardır. Yukarıda sayılan bütün öğeler insan eliyle kent dediğimiz olguyu meydana getirir. İnsanlar, yaşadığı mekâna barınmak için ev, yürümek için yol, kamu binaları, parklar, bahçeler, meydanlar, çeşmeler vb. yaparak bir kimlik inşa ederler. Sonra içinde yaşayanlarbu kentin ruhaniyetiyle birlikte yaşamaya başlarlar. Elleriyle kimlik kazandırdıkları kent onlara kimlik kazandırmaya başlar ve kent onların kimliği olur. Kişilerin kimliği kentin kimliği ile özdeşleşir. Sonradönüp onlara İstanbullu, Parisli, İsfahanlı, Beyrutlu, ‘Saraybosnalı denir (Aktaş, 2009).

2.4.2.1.Çevresel Kimlik

Kentin fiziksel(çevresel) yapısına ait olan kimliğidir. Kentlerin fiziksel kimliğinin oluşumunu; doğal ve mekânsal yapı (yapı öğeleri) olmak üzereiki farklı kategoride incelemek mümkündür.

Doğal yapı günümüze kadar kurulmuş veya ilerde kurulacak olan kentlerin kimlik kazanmasında en önemli faktörlerden biridir. Doğal yapı özellikleri bir kentin yerleşimini, gelişimini, dolayısıyla kendinde has bir imaj kazanmasını zorunlu olarak etkiler.

Fiziki çevre, içinde yaşamın gerçekleştiği somut oluşumlar, maddesel mekânlardır. Belirli bir sürede oluşan/şekillenen ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayan doğal ve yapay(mimari öğeler) ortamları içerir. Toplumun sosyo-kültürel eğilimlerini, ekonomik durumunu ve teknolojik olanaklarını yansıtır. Kısacası; etkili güçlerin geçici denge halidir (Birlik, 2006).

Fiziksel çevre öğeleri kentsel kimliğin oluşmasında büyük öneme sahiptir. Ayrıca fiziksel elemanların bireylerle etkileşerek birbirlerini güçlendirmeleri kent kimliğinin daha açık bir şekilde algılanmasını sağlar (Lynch, 2010). Birey fiziksel çevre ile sürekli etkileşim halindedir.

Tunçer (2009) ise kent kimliği ve öğelerini farklı bir yaklaşımla açıklar. Bir kentin kimliğini oluşturan en önemli öğelerden birinin “Mimari Öğeler” olduğunda bahsedebilir ve bunları “Çevresel Öğeler” ve “Tek Yapı Öğeleri” olarak iki grupta inceler. Çevresel öğelere; kentin topografyasını, iklimini, doğal yapısını, bitki örtüsünün ve hayvan türlerini örnek verirken insan yapısı çevresel öğelere; kentleri oluşturan sokak dokularını, (çıkılmazlar, meydanlar...) anıtsal yapıları, (han, hamam, cami, külliye, kilise...) panoromik bakı noktalarını örnek verir. Ayrıca kentlere kimlik kazandıran ve o kentin kültürel mirasını oluşturan yapı öğelerini de ayrı grupta toplar. Yapı öğelerini anıtsal yapıları, (tiyatrolar, stadyumlar, kiliseler, agoralar, hanlar, hamamlar, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar ve geçmiş dönemlerden kalma kamu yapıları gibi antik çağlardan bu yana genel olarak Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde inşa edilmiş sosyo-kültürel ve dini nitelik taşıyan yapılar)sivil mimarlık örnekleri(hemen hemen her kentte o yere özgü mimari tarz ve malzeme ile yapılmış, konaklar, evler gibi kentlerde korunması ve geliştirilmesi gerekli dokular) ve sanat öğeleri(resim, heykel, ahşap, cam, vitray, mozaik vb gibi çevre oluşumunda kullanılan sanat dalları) olarak ayırır ve ardından şöyle devam eder: “Bir kent, sadece orada yaşayanların ya da ziyaretçilerin, seyyahların düşünceleri ve yazdıkları ile değil, bilim, teknoloji, mimari, edebiyat, resim, müzik vb. sanat dallarına olan katkıları ile tanınır ve anılır. Nasıl, Roma denilince; Roma medeniyetinin başşehri, Rönesans’ın geliştiği mimari, resim, heykeltıraşlık vb. sanat dallarının merkezi, Forum Romanum, İspanyol

Merdivenleri, meydanlar ve havuzlar, Vatikan vb. kubbeler kenti olarak hatırlanır. Kentsel mekanlarda yapılan düzenlemelerde sanat ve mimari nitelikler ağır basar. Bu niteliği oluşturan öğeler ise; su, peyzaj ve mimari öğeler (cepheler, kapı pencere ölçüleri, çıkma, cumba, vb) ile heykeller, müzik, ışık ve ses gösterileri, resim, rölyef, kabartma, çini, Türk el sanatları, seramik vb. sanat öğeleridir (Tunçer, 2009).

Çevresel kimlik elemanları kentin doğal çevresi ile ilgili verilerdir. Bu verilerin farklılığı, kentleri birbirinden farklı kılar, birbirinden ayırır, tanımlar ve kente kimlik verir. Kent kimliği kavramı çerçevesinde, ele alınan kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi bir şekilde analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi anlamına gelir ve kentsel algılama daha doğru ve daha olumlu olarak sağlanır. (Önem, 2004).

Çevresel kimlik bileşenlerine kısaca değinelecek olursa;

Coğrafi Konum: Her kentin, dünya üzerinde farklı bir coğrafi konumu vardır; çünkü hem matematik hem de özel konum açısından farklı alanda bulunur. Bu yüzden ki bazı kentler, coğrafi özellikleriyle kimlik kazanırlar; boğaz yapısına sahip olan İstanbul (Şekil 2.17) , kanalları ile tanınan Venedik gibi. (Şekil 2.16)

Şekil 2.16. İtalya, kanallar şehri Venedik

Kaynak: (turizmreport.com)

Şekil 2.17. İstanbul Boğazı

Kaynak: (www.karar.com)

İklim: Bir kentin iklimi kentteki yapı tipi açısından kimlik değeri taşımaktadır. Kentin kara ve deniz suları, toprak yapısı yer şekilleri, doğal bitki örtüsü, yapı tiplerini etkilemektedir. Bu iklim değişikliği bölgesel farklılıklara neden olmaktadır. Örneğin, sıcak iklime sahip kentlerde düz çatılar, soğuk iklime sahip kentler de ise eğimli çatılar kullanılır. Ayrıca iklime bağlı olarak hangi bölgede hangi malzeme fazla bulunursa yapım malzemesi olarak çoğunlukla o malzeme kullanılır. Karadeniz Bölgesinde de ahşap, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kerpiç kullanılması gibi. (Şekil 2.18)

Şekil 2.18. Rize, Ayder Yaylası-Urfa Harran Evleri (Anonim)

Jeolojik Yapı: Yerin fiziksel ve kimyasal özelliğidir. Kentlerin silüetlerini ve kent genelinde kullanılan yapım malzemelerini etkilemektedir. Yapıların yapım teknolojisini, boyutlarını ve yüksekliklerini etkileyerek kent silüetini ve dolayısıyla da kimliği farklılaştırmaktadır. Bazen bir kentin yer yapısındaki özellik onu turist çekim merkezi haline getirebilmektedir.(Pamukkale ve Nevşehir, Şekil 2.19)

Şekil 2.19. Nevşehir, Kapadokya & Denizli, Pamukkale Travertenler (Anonim)

Topografya: Yükselti, eğim, düzlük, çöküntü olarak belirir. Dolayısıyla iklimi, toprak oluşumunu, su bilançosunu, canlıların dağılımını etkilediğinden, kentsel mekânların biçimlenmesinde önemli rol oynar (Özer, 1998).

Şekil 2.20. Yamaçlarda kurulan evler; Safranbolu Evleri; Mardin Evleri (Anonim)

Doğal Bitki Örtüsü: İklimsel veriler kentsel dokuda farklılıklara yol açmaktadır. Doku-renk-yükseklik ve bunların dağılımı ile çevre karakterine katkıda bulunur Bitki örtüsünün kullanım yoğunluğu kent kimliğini etkilemektedir. Ayrıca yapı malzemeleri de iklime göre değişiklik gösterir. Bir kentin yeşil kent olarak imgelemesi (Bursa gibi) bitki örtüsünün kent kimliği üzerindeki etkisini gösterir.

Yapay çevre elamanlarına değinecek olursak; doğal çevre ile beşeri çevrenin elemanları arasındaki ilişkiler mekânsal olduğu için, bu ikisi arasındaki ilişki yapma çevreyi oluşturmaktadır. Kentte oluşan her yeni oluşum hem beşeri çevreyi hem doğal çevreyi etkilemektedir. Yapay çevre, insan ihtiyaçlarından kaynaklanmış insan

eliyle yapılmış alanları, nesnelere kapsar. Binalar, yapılar, yollar, açık alanlar, donatılar ve meydanlar yapay çevre elemanlarına örnek verilebilir.

Yapılar: İlk olarak insanın barınma ihtiyacından dolayı doğmuş olan yapı kavramı daha sonra insanın diğer ihtiyaçları(din, eğitim, sağlık, ulaşım...) doğrultusunda çeşitlenmiştir. Özetle bütün yapılar insanı gereksinimleri için üretilmiştir.

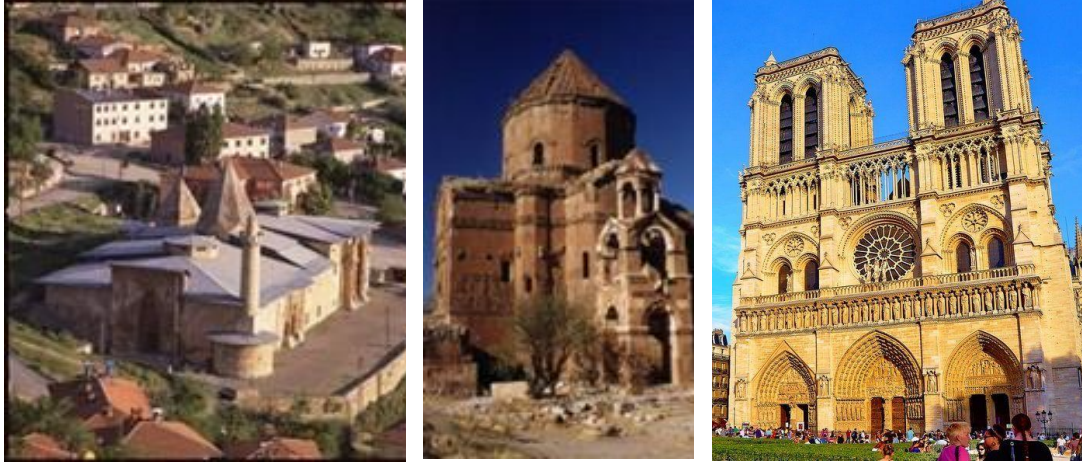
Yapılar, görünüşleri ile; ait olduğu çağ (Ortaçağ, Rönesans gibi), dünya görüşünü ve yaşam biçimini (İslam kültürü, Hint kültürü gibi), yönetim şeklini ve siyasi rejimi (totaliter düzen, demokratik düzen gibi), ait oldukları toplumları (Osmanlı mimarisi, Japon mimarisi gibi), sembolleri (Paris Eiffel Kulesi, Sydney Opera Binası gibi), tasarım ideolojisini ve mimari akımı (Brütalist, Post Modernist gibi), yaratıcılarının üsluplarını (Frank OwenGehry, TadaoAndo gibi), niteliği (özgün-sıradan, basit-abartılı gibi), duruş ifadesini (statik, dinamik gibi), kullanım amacını (konut, müze gibi), kişileri ve olayları (Mısır piramitleri firavunlar için, Bağdat Köşkü IV. Murat'ın Bağdat seferi için) anlatırlar. (Kortan, 1993'den, Birlik, 2006)

Şekil 2.21.Yapılar (Versay Sarayı, Taç Mahal)

Kaynak : (Versay Sarayı) whc.unesco.org

Kaynak : (Taç Mahal) whc.unesco.org

Şekil 2.22.Yapılar (Divriği Cami, Akdamar Kilisesi, Notre Dam Katedrali)

Kaynak: (Divriği Cami) whc.unesco.org (YvonFruneau)

Kaynak: (Akdamar Kilisesi) www.edwebproject.org

Kaynak: Notre Dam Katedrali) www.serhatengul.com

Yollar: Yapılara ulaşan ve yapıları birleştiren boşluklardır.(Kuban, 2002) Yani, hem işlevsel şartlara hem de toplumsal gereklere bağlı oluşur. Dolayısıyla, sadece hareketlerin yer aldığı fiziksel alanlar değil; sosyal yaşamın da gerçekleştiği kamusal mekânlardır. Kentler yol boyu algılanır. (Kılıçarslan, 1995) Bu yüzden; yol, cadde ve sokak yapıları kent kimliğini anlamamızda bize yardımcı olan önemli elemanlardır.

Şekil 2.23. Dünyaca Ünlü Cadde Görünümleri: Şanzelize Caddesi, İstiklal Caddesi)

Kaynak: www.gezipgordum.com

Kaynak: www.istanbulclues.com

Şekil 2.24. Sokak Görünümleri; Tarsus, Bodrum

Kaynak: Tarsus Gürel Ağır Arşivi

Kaynak: www.nowbodrum.com

Meydanlar: Meydanlar insana kapalılık hissi veren belirli elemanlarla sınırlandırılmış alanlardır. Meydan biçimsel olarak ve onu kullanan bireyler üzerinden kent kimliğiyle ilişkilidir. Kent, kentli ve meydan arasındaki bu ilişki kent kimliğinin oluşmasında ve gelişmesinde kilit bir görev üstlenmektedir. Kent meydanı ile kent kimliği ilişkisi karmaşık bir etkileşim zincirine sahip olup meydanın şehirle meydanın kentliyle doğrudan ilişkisinin yanı sıra meydanın insan üzerinden şehirle ve şehrin bütünlüğü üzerinden kentliyle kurduğu irtibat kent kimliğini oluşturan, geliştiren ve aktarımını sağlayan ilişkiler ağını ortaya çıkarmaktadır. Pek tabiidir ki meydanların kentin kimliğine katkısı kalıcılıklarına fonksiyonlarına ve sürekli devam eden işlevlerine bağlıdır.

Meydanın içinde bulunduğu çevre, oluşturduğu biçim, taşıdığı kültür ve üslup kucakladığı toplum şüphesiz ki bir kentin var olmasındaki en önemli olgulardır. Meydanın bu taşıdığı özellikler onu kentin var olan veya oluşturulmaya çalışılan kimliğin başrol oyuncusu yapmıştır.

Bazen tek bir meydan bulunduğu kentin tarihini gözler önüne serebilir. Elbette ki bu niteliğe sahip olan meydan o şehir için bir kimlik göstergesidir. Sanatın ve mimarının bulunduğu muhteşem meydanlarıyla kendine hayran bırakan İtalya da ki meydanlar için bu ifadeleri kullanmak mümkündür. San Pietro deyince aklımıza Vatikan'ın, StMarco deyince akla Venedik'in gelmesi bu meydanların kent için böyle bir imaj sergilediğini göstermektedir. Meydanlar kentin tarihinden izler taşımaktadır ve o

izler bugün de yaşatılmaktadır. Nabzın sürekli attığı bu kentsel mekân kentin merkezidir.

Şekil 2.25. Siena, İtalya'nın Toscana bölgesinde, UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girmiş tarihi bir kent Piazoa del Campo Meydanı Siena

Kaynak: (İtalya Siena) www.ensonhaber.com

Kaynak: (Siena) www.ensonhaber.com

Şekil 2.26. Dünü ve Bugünü Bir Arada Yaşayan Kent Meydanları

Kaynak: (San Pietro) www.laboratorioroma.it

Kaynak: (San Marco) www.wikiwand.com

Açık Alanlar: İnsanların boş zamanlarını geçirmek, kent ortamının yarattığı psikolojik baskıdan kısa bir süreliğine de olsa uzaklaşmak, temiz hava almak ve doğayla iç içe olmak için yönelmiş olduğu park, oyun yerleri gibi kentsel alanlardır (Yücel, 2004). Bu alanlar mimari çevrenin düzenleme sınırları içerisine girer ve doğanın güzelliğini bir sanat objesi gibi bizlere sunar. Mekânsal işleve göre, değişik ağırlıklardaki mimari elemanlar ile peyzaj elemanlarının (her türlü yeşil ve su) birleşip kaynaştığı biçimsel yorumlardan oluşur (Altaş, 1993).

Şekil 2.27. Kızlarağası Han avlusu İzmir; Çukurçeşme Han İstanbul

Kaynak: www.izmirkulturturizm.gov.tr

Kaynak: www.tas-istanbul.com

Şekil 2.28. Peyzaj düzenlemeleri: Fransa Versailles; Kanada Butchart Bahçeleri

Kaynak: www.fwmail.net

Kaynak: www.fwmail.net/manzara

Donatılar: Yaşadığımız çevrede, meydan, sokak, cadde ve yollar ile eğlence, spor ve dinlenme amaçlı özel ya da genel, kullanım alanlarında yer verilen, rahatlığın ve çevre kalitesinin göstergesi durumundaki ulaşım, oturma, korunma, barınma, kuşatma, danışma, aydınlatma, betimleme, iletişim, oyun ve spor gibi temel fonksiyonları destekleyip güçlendiren, toplumsal yaşamı kolaylaştırıp kullanıcıların beğenilerini kazanan peyzaj elemanları “kentsel donatı” olarak adlandırılmaktadır. Planlı ve çağdaş kent alanlarının, hem kenti hem de kentin parçalarını tanımlayan ve yazılı olmayan kentsel karakteristikleri ve kişilikleri vardır. Bu bağlamda, ortak kent mekânları ve kentsel donatılarının nitelikleri ve organizasyonlarının, kent kimliğinin

oluşmasında ve kent alanlarının karakter ve hayat kazanmasında çok önemli bir rolü vardır (Güremen, 2011).

Kentsel donatı elemanları; kent ile ilgili bir sonuçtur. Yani kente özgü olmalıdır ki kentin kimliğine katkı sağlayabilsin. “Newyork’taki sokak lambasının Afyon’da, Stockholm’deki otobüs durağının Tunceli’de, Yeni Delhi’deki kaldırım dokusunun Ankara’da olamayacağı gibi” (Birlik, 2006).

Şekil 2.29. İtalya sokak lambası, İtalya cephe düzeniyle uyumlu sokak lambası

Kaynak:pxhere.com/tr

2.4.2.2. Toplumsal Kimlik

İnsanoğlunun sahip olduğu ilk kimlik kendi ismidir. Bu ilk kimlik ile yola çıkan insanlık, yaşanan tüm olaylar sonucunda şekillendi, değişti, düşünceler geliştirdi ve kimlik oluşumuna yani kendisine yön vermiştir. Bu yön verme neticesinde kazanılmış olan sosyal kimlik, her insanın kendi öznesi ile bütünleşip ve “bizi” oluşturmuştur. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere insanın bireysel kimliğini oluşturması sonucu ortaya çıkan ilk üst ölçekli kimlik yapısı sosyal kimlik olmaktadır. Bir toplumun sosyal olarak algılanabileceği ve tüm unsurlarını kapsayan alan sosyal kimlik alanıdır (Demirsoy, 2006).

Kökleri tarihinin derinliklerinde olan kent, günümüzdeki sosyal olayların yoğunlukla yaşandığı, toplumsallığın ve buna bağlı olarak, kente dair kültür ve kimliğin oluştuğu yerdir. Kentin oluşturduğu ortamda insanlar hem birbirleriyle hem de kentin

mekânsal olarak kendisi ile kente ait değerler ve kendiliğinden bu değerleri üretenlerle iletişim içerisindedir (Taşçı, 2014).

Kent kimliğini etkileyen bileşenlerden biri toplumdur. Çünkü toplum kentin kendisiyle sürekli bir etkileşim içerisindedir. İnsanın varlığı olmadan bir kentin kimliğinden bahsetmek pek mümkün değildir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz fiziksel öğeler bile insan olmadan bir anlam ifade edemez. İnsan olmadan mimari öğeler olamaz, insan olmadan bir tarihten bahsedilemez insan olmadan bir kentteki deniz kenarının bir kentteki doğal güzelliğin pek tabiidir ki anlamı olmaz. Toplumdaki bireyin kimliği, yaşadığı çevre içinde olgunlaşır. Kentler toplumların yaşamsal özellikleri ile yoğrulur. Toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur. Bu öğeler toplumun davranışlarını yönlendirir ve kentsel kimliğin oluşmasına katkı sağlar.

Kimliğin oluşumunu, toplum kadar tasarımcı da etkiler. Bu nedenle kent kimliği tamamen yeni veya geçmiş öğelerin yeniden yorumlandığı bir olgu olarak da tanımlanabilir (Tekeli, 1991).

Bir bireyin kent içindeki bilinçli veya değil bütün algıları, bilgi ve tecrübeleri, (Tunçer, 2009) düşünce ve davranışları, gelecek ile ilgili beklenti ve tahminleri; gereksinim ve istekleri ayrıca içinde yaşadığı topluluğun adet, gelenek, inanç ve beklentileri kimliğini biçimlendirir. Bu bilgiler akabinde beşeri çevreden kaynaklanan kimlik elemanları; demografik yapı(nüfus büyüklüğü, yapısı, yoğunluğu, yaş grupları...), kurumsal yapı(politik, yönetsel, hukuksal, ekonomik...) ve kültürel yapıya yönelik alt elemanlardan oluşur (Ocakçı, 1994). Bu alt elemanlara kentin “tarihi yapısını” da eklemek gerekir.

Tarihsel yapı, kentlerin kurulduğu dönemden günümüze kadar yaşadığı süreçleri ve bu süreçte toplumun yaşamış olduğu eylemleri yansıtır. Geçmişin yaşam deneyimlerinin geçtiği dönemim özelliklerini yansıtır. Örneğin geçmişte yaşamış olan, Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri geçmişteki izlerini ve kalıntılarının günümüze taşımakta ve kent kimliğine katkı sağlamaktadır. Bu dönemlerden kalma yapılar ve kalıntılar çoğu ülkenin hala o kimlikle anılmasını

sağlamaktadır. Dolayısıyla hiçbir kent tarihinden soyutlanamaz. Tarihsel özellikler geçmişe ait ipuçları verir ve günümüzü nitelendirir, geleceğe ise yön verir.

Kentlerin;

a.Kuruluş nedenleri,

b.Günümüze kadar geçirdiği idari, sosyal, politik, dini, kültürel ve ekonomik yapılanma,

c.Kentleşme oranları, tarihsel süreci yansıtır.

Bu süreci etkileyen faktörlere bağlı olarak da toplumun kendi içinde ve çevresindeki eylemleri ve davranışları değişecektir. Bu öğelerin birlikteliği de doğal olarak tasarımı, dolayısıyla formu, akabinde de kimliği etkileyecektir.(Çöl, 1998)

Kültürel yapı: Kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, gelecek kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine olan hâkimiyetinin ölçüsünü gösteren araçların tümüdür (TDK, 2013).

Kentin kimlik öğelerinden biri olan kültür, toplumun adet, gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, alışkanlıklarını kapsayan bir kavram olduğu için, kültür ve kimlik arasındaki ilişki yadsınamayacak derece büyüktür.

Bir toplumun kültür seviyesi, toplumdaki bireylerin oluşturmuş olduğu çevrenin kimliğini nitelendirmede ve yönlendirmede büyük bir etkidir (Kaypak, 2010). Kentler toplumların kültürlerini nesilden nesile aktaran mekânlardır. Kentler, kimliklerini ve varlıklarını koruyabilmek için toplumda kültürel etkileşim olmalıdır ve etkileşim süreklilik arz etmelidir.

Kültür ile kent birbirinden ayrılmayan iki insanlık değeridir. Nasıl ki birey ile kentsel mekân arasındaki ilişki karşılıklı ve biçimlendirici ise kültür ve kent arasındaki ilişki de tıpkı öyledir. Kentler, oluşumlarına katkı yapan ya da kendilerini biçimlendiren, kültürel öğelere göre de bazı tanımlamalara tabi tutulurlar ki bu da onların kimliğini

şekillendirir.”Kültür kenti” nitelendirmesi başlı başına bir kültürel birikimi ifade eder ve o kentin kültürel kimliğine vurgu yapar (Taşçı, 2014).

İnsan bir yandan doğayı biçimlendirirken, diğer yandan kendine bir çevre oluşturmaktadır ki, bu çevrenin içine kültürel çevre de girmektedir. Toplumların zaman içerisinde gerçekleştirmiş ve gerçekleştirecek olan bütün etkinlikler sonucu ortaya çıkan ve yapmış oldukları etkinliklerinin yapısını ve değerini yansıtan öğelerin (meydan, sokak, konut, kentsel alan vb.) oluşturmuş olduğu çevre “kültürel çevre” olarak tanımlanabilir.

Fiziksel çevreyi oluşturmaya çalışan birey, doğa şartlarından, ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasi durumlardan, dini inanışlardan ve daha pek çok kişisel ve toplumsal gereksinimlerden etkilenir. Bu unsurlardan elde etmiş olduğu belirli bir birikimi fiziksel çevreye yansıtır. Bu bağlamda hem kültürel çevrenin kurucusu olarak mekânı, ortamı etkiler hem de mekândan ve ortamdan etkilenerek kültürle daimi bir etkileşime girer. Kültür, bireyin çevresiyle olan ilişkisinde iletişim aracı ve mekânı belirleme noktasında önemli rol oynamaktadır (Çöl, 1998).

Sonuç olarak denilebilir ki; “bireysel kimlikten kültürel kimliğe kadar olan süreçte, kimlik hem kentten etkilenmiş, hem de kentsel yapı bu kimlik oluşumlarını etkilemiştir.” (Kara, 2013). Ayrıca bireyin sosyalleşme sonucunda ortaya çıkarmış olduğu kültürel yapı ve kültürel kimliği insanlar bu süreçleri yaşamış oldukları kentsel alanlara borçludur. Kentlerin doğal yapısı, yapıları çevresi ve kültürel özellikleri onların kimliğini oluşturan öğelerdir. Bu kimliği oluşturan öğelerin de kendine özgü ve güçlü oluşu kentin kimliğini de güçlü ve özgün kılacaktır. Güçlü ve özgün kimliklerini korudukları sürece daha kimlikli kent oluşumlarına da örnek olacaklardır. Günümüzde kentlerin yapı çevresi neredeyse her kentte birbirine benzediği için, kentlerin geçmişten gelen miraslarını korumak oldukça önemlidir. Ayrıca tam olarak kimlik kavramından bahsedilmek için de kentin doğal, beşeri ve yapısal kimlik öğelerinin bütünüyle kentte okunaklı olması gerekir.

3. KİMLİK- KÜLTÜR -İMGE İLİŞKİLERİ VE KENT

“Görsel bitmişliği içinde kent, tüm sınırların toplandığı en düşük kot olabilir.”

[Koolhaas, Mau, 1995]

3.1. Kent İmgesi ve Okunabilirlik

İmge, çevremiz ile ilgili olan somut ve soyut bilgi birikiminin zihindeki temsilidir. Belleğimizde saklanan bu imge, çevremizi algılayıp tanımamızda, birey ve çevre arasındaki ilişkideki fiziksel ve ruhsal davranışların şekillenmesinde önemli bir role sahiptir (Eraydın, 2016).

Okunabilirlik ise bir çevrenin fark edilebilir ve tutarlı bir örüntü içinde organize edilebilir olmasıdır. Lynch'e göre bir çevre zihinde ne kadar kolay imge oluşturabiliyorsa o kadar çok okunabilir (Lynch, 2010). Lynch metodolojisine göre, kentin görünürlüğü ve okunaklılığı, kentin, kendisi aracılığıyla kısımlarının tanınacağı ve tutarlı bir doku içerisinde düzenleneceği doğallığıdır (Lynch, 2010).

İmge ve okunabilirlik kavramlarının tanımından birbirleri ile olan ilişkisi kolayca anlaşılabilir. Çünkü bir çevreyi doğru okuyabilmek ve algılayabilmek ve belleğimizde saklayabilmek için imgelere ihtiyaç duyarız. Belleğimizde ne kadar çok imge saklarsak kenti o kadar iyi okumuş ve tanımış oluruz. Kent ne kadar düzenli ve uyumluysa imgeleri o kadar net bir şekilde okuyabiliriz. Daha önceki bölümlerde söz etmiş olduğumuz kent imgesi bileşenleri (kenarlar, sınırlar, yollar, düğüm ve odak noktaları, özgün belirleyiciler) bir kenti doğru okumamızda büyük öneme sahip elemanlardır.

Bir kent basılmış bir kitap sayfası gibi okunaklı olabiliyorsa, tanımlanabilir elemanlarla ve simgelerle bir doku oluşturup görsel olarak kavranabilir. Okunaklı kent, yapıları, meydanları, sınırları, yollarıyla; özgün belirleyicileriyle, odak noktaları ve bölgeleriyle kolayca ayırt edilebilen, imge elemanlarıyla kolayca hatırlanabilen ve bu bütün doku içerisinde gruplandırılabilen, çevre bileşenlerinin belirli bir uyuma göre yerleştirildiği bir alandır. Buradan anlaşılacağı üzere kentsel

imge elemanları birbirinden bağımsız değildir. Kentteki bölgeleri yollar ile böleriz, kenarlar ile tanımlarız, landmarklar ile hatırlar, yapılar ile şekillendiririz.

İmge ve kentin okunaklılığı, yön bulma sürecinin en önemli halkasıdır (Lynch,2010). Çünkü çevrenin özelliklerinin okunaklı olması imgelerin fark edilmesini kolaylaştırır ve bu durum kaybolmayı önler. Kentin okunaklı olması insanlar için hareket kolaylığı ve ulaşacakları yeri çabuk bulmalarını sağlar. Okunaklı mekânlar insanlara daha hızlı ve daha kolay bilgi verirken; imge ise harekete yönlendirir.

“Okunabilir kent”; eş zamanlı bir bağla geçmiş yaşamın anlaşılmasına, bugünün yapısal birliğinin oluşmasına, geleceğe yönelik tavırların alınmasına yardımcı olur. Böylece çevresel deneyimi yoğunlaştırır, derinleştirir. Ayrıca bir gurur kaynağı olarak görsel kaliteyi, bağlılığı, koruma ve sürdürülebilirlik eğilimini artırır (Birlik, 2006).

Öyleyse özgün değerleriyle okunup algılanabilen iyi tasarlanmış bir kent insana güven verir. Çevrenin iyi ve okunaklı olması içinde aynı zamanda iyi bir çevresel imgenin olması gerekir. Kent, görsel olarak öne çıkarsa, anlamı daha da güçlenebilir (Lynch,2010).

Bireyin kente ilişkin edindiği bilgiler, kentsel çevrenin imgelenebilirlik işlevidir ve imgelenebilirlik kentin okunabilirliğinden etkilenir. Çünkü imgelenebilirlik fiziksel niteliklerle olur. Okunabilirlik ise, kentin farklı bileşenlerinin tutarlı ve kolay tanınabilmesiyle ilgilidir. Kente ilişkin bilgi toplayan birey kenti algılar ve algıladığını zihninde imgeye dönüştürür. Bu imgeyi kentin sunduğu görünen öğelerle ve bu öğeler çerçevesinde kurar. Lynche göre bir kentin okunabilirliği o kentin sunduğu imge kapasitesiyle ilgilidir. Kentsel alanın algılanarak bilinçaltına kodlanması bellek, imgeleri tutacak ve mekânı betimlemeye çalışacaktır (Lynch, 2010’dan, Olgun, 2009).

Olgun, okunabilirlik ve imge ilişkisine şu sözleriyle değinmiştir. “Kent imgesini oluşturan öğelerin analizi ve bunlara dayalı ‘bellek haritaları’ oluşturulması yöntemini kullanan Lynch, görsel anlamda ‘yer’ yaklaşımı ile baktığı kentsel mekânı değerlendirme ölçütü olarak ‘okunabilirliği’, ‘kimlik’, ‘anlam’, ve ‘strüktür’, ile

birlikte ele almıştır. ‘Kimlik’, davranış ortamındaki biçimsel kaliteyi, ‘Anlam’, bu ortamdaki öğelerin duygusal ve pratik yararlarını, ‘Strüktür’ ise nesnelere birbirleri ile olan mekânsal ilişkisini ifade etmektedir.” (Lynch, 2010’dan Olgun, 2009).

Son derece okunaklı veya görünür olan bir kent iyi düzenlenmiş, dikkate değer ve özel görünecektir. Katılımcıyı kendisine davet edecektir. Böyle kentlerin birbiriyle bağlantılı birçok farklı öge vardır. Gözlemci bu kentlerde yönünü düzgün bir şekilde tayin edebilir ve kolayca hareket edebilir. Çevresini iyi derece tanır.

3.2. Kültür-Kimlik İlişkisi ve Kent

Kent,”bir topluluğun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı yer, zamanın bir ürünü, birikimidir.” (Lewis Mumford, 1961).

Kültür ise,”tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü” olarak tanımlanır. (TDK, 2013).

Kültür,”insanın geçmiş ve geleceğini tanımlayan bir birikim” ya da “insanın doğaya kattığı her şeydir.”(Anday, 2006). Fiziksel ve kültürel çevrenin vazgeçilmez bir parçası olan insan, yaşayacağı mekânın biçimini kalitesini ve ruhunu kendi belirleyecektir.

Anday’ın da söylediği gibi kültür insanın tarihi boyunca doğal ve toplumsal çevresiyle kurduğu ilişkiden doğmakta ve yine bu bütünlük içerisinde dönüşümlü bir biçimde kendini şekillendirmeye devam ederek nesiller boyunca varlığını sürdürmektedir (Anday, 2006).

Fransızların tanımlamasına göre, kültür,”her şey unutulduğu zaman bellekte ne kalıyorsa ona verilen isimdir.”(Anonim). Burada kültürün bir birikim sonucu elde edileceği anlatılmaktadır. Bu bağlamda kent kültüründen, tarihin ve fiziksel çevrenin kentte bırakmış olduğu kalıtı, bu birikimin en temel ögesi olan kimliği ve kimlik oluşumuna yardım eden imgeyi anlayabiliriz (Keleş, 2005). Her kentte süreklilik kazanmış ayırt edici özellikler ve her kentle özdeşleşmiş imgeler vardır. Hatta bazı

kentleri kendi biçimlerine ve oluşumlarına katkı yapan kültürel öğelerle anarak o kentin imgesine vurgu yaparız. İstanbul’u “kültür kenti” olarak tanımladığımız gibi.

Güvenç kültür kavramını, anlamlarına, niteliklerine ve kullanımlarına göre ayırarak ifade etmiştir (Güvenç, 1999).

Çizelge 3.1. Kültür Kavramları ve Anlamları Tablosu

SÖZCÜK	KAVRAMLAR		ANLAMLAR		ANLAMSAL ve GÖREVSEL NİTELİKLER
	Türleri		Genel	Özel	
KÜLTÜR	Bilimsel alanda "kültür"		Uygarlık	Çin, Hind, Yunan, Fransız, Batı, Doğu, İslam Kültürleri gibi.	Tarihsel bütüncü ve sistemci
	Felsefi (beşeri) alanda "Kültür"		Eğitim	Genel, mesleki, teknik eğitim: tıp,hukuk, din, sanat ve fen eğitimi: örgün,yaygın eğitim gibi.	Değerlendirici, eleştirci, geliştirici (ideolojik)
	Estetik alanda "kültür"		Sanat	Rönesans, resim sanatı: ilkel ve modern sanat: romantik ve gerçekçi sanat gibi.	Eleştirci, yatarıcı
	Maddi (teknolojik) alanda "kültür"		Üretim	Hayvancılık, tarım ce endüstri kültürleri gibi.	Maddesel, yaşatıcı, destekleyici

Kaynak: (Güvenç, 1999)

İnsan varlığı için en önemli unsurlardan birisi olan kültür, gerek kimlik gerek imge oluşumunda başat elemandır. Kimlik ve imge varlığının kalıtsallığı aslında kültürün varlığı ve sürekliliğidir. “Kentın belgesel anlayışında (hafızasında) bir dizi mekânsal ve biçimsel öğelerin, çevrelerinden farklılaşarak daha fazla görünür olmaları, o kentin kültürel kimliğinin oluşumunda önemlidir.” (Bilsel, Yaşlıca, Büyükmihçı, Erkman, Hisarlıgil, 2000). Aslında ayırt edilen bütün bu öğeler de kentin imgesini oluşturur.

Birey ve toplumun kimliğinin belirlenmesinde başrole sahip olan kültür, insanın davranışlarını doğumundan itibaren yönlendirirken, onu kimisiyle benzer kimisiyle ayrı kılar. Bu benzerlik ve farklılığın algılanması, kültürün temelinde kimlik denilen bir araca tutunduğunu gösterir. Bu bağlamda etkili olan kimlik ile kültür ilişkisi, toplumlardaki kimlik farklılaşmalarını ortaya koyar (Usta, 2013).

Kültür bir toplumun duygusunu, düşüncesini, inancını, dilini ve üretim biçimini oluşturan geleneksel yaşam biçimi, düşünüyü ve sanat ürünlerinin tümüdür. Toplumun

bir üyesi olarak insanın sahip olduğu inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bütündür. Bu tanımdan hareketle kültür, en geniş anlamıyla, yaşam biçimi ve insan üretimlerinin birlikteliği ya da insan-doğa ve insan-insan ilişkilerinin toplamıdır diyebiliriz. Ancak kültürü belirleyen temel nokta üretim-tüketim-paylaşım ilişkileridir (Gürkan, 2011).

Bir kentin kimliğini oluşturan kültür; kültüre katkı sağlayanda kentin kimliğidir. Her iki kavramında arasındaki ilişki hafife alınamayacak kadar gerçektir. Bu bağlamda kent kültürü, sergiler, kitap fuarları, halk oyunları gösterileri ya da tiyatro temsilleri veya tarihte iz bırakmış kişiler, anıtsal yapılar değildir. Bu öğeler tabii ki kültürün bir parçasıdır fakat sadece bu öğeler olarak algılanması eksik bir kültür anlayışıdır. Önemli olan ya da başka deyişle aranması gereken ölçüt kalıcı kültür öğelerinin korunması ve sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesidir.

Şerif Onaran, kültür ve kimlik ilişkine şu sözlerle kültürün başka bir yönüne değinerek kültür ve kimlik kavramı arasındaki ilişkinin önemini bir kat daha arttırmıştır. “Türklerin Anadolu coğrafyasını yurt edinmeleri bin yıllık bir geçmişe dayanır. Bir toprak parçasını yurt edinmek, yalnızca doğaya insan eli değmesi anlamına gelmez. Yollar, evler, bahçeler yapmak pek de önemli değildir. O topraklarda nice bin yıllar yaşamış uygarlıklarla barışmak, daha önemlisi tarihimizle ödeşerek kendimizi tanımak gerekecektir” demektedir (Onaran, 2006). Onaran başka bir yazısında ise kentin kimliğini oluşturan öğelerden söz ederken, “Kentın kişiliğini yapan öyle özellikler var ki, içinde yaşasanız bile onları göremezsiniz. Bir uyurgezer gibi dolaşırsınız oraları. Bir kenti anlatmak; yeni açılan yollarla, alanlarla, nice yapıların yaşadığı değişimle, çarşıların cıvıltısıyla, unutulmuş bir bahçede sevdiğiniz insanın anlarıyla birlikte olmak anlamına gelebilir. Taşın, yaşama serüvenini bilmeden, nice görkemli yapıların, içinde yaşayanlarla anlam kazandığının bilincine varmadan bir kenti anlatabilir misiniz? Bırakalım görkemli yapıları, bir gecekondunun kapısını açmadan kentin öteki yüzünü görebilir misiniz?” değerlendirmesini yapmaktadır (Onaran, 2006).

Sonuç olarak çok karmaşık bir yapıya sahip olan kent; yaşadığı dönemler açısından tarihin, kurulduğu alan açısından coğrafyanın, işlevleri açısından ekonominin ve yönetimin, birikimleri açısından ise kültürün objesidir.

Ayrıca günümüzde her şeyin aynışmasına karşılık, kendine özgü alanlar ve tarihsel çevrelerin ön plana çıkması, kentlerdeki kimlik sorunu bu önemin büyüklüğünü göstermektedir. Çünkü kent sadece modern dünya için oluşturulmuş yapılar değildir. Kent hep bir önceki temel üzerine oluşturularak devam etmiştir. Bir öncekini yıkmak yerine aynı emeli kullanarak inşa etmek; ya da eskinin değerini yeniden kazandırmak, ekonomik, ekolojik faydalar sağlayacak ve sürdürülebilirlik adına güzel bir adım olacaktır. Ayrıca eskinin değerinin yeniden kazanımı; kentin kimliği-kültür -kent imge gibi kavramların anlaşılmasında bizlere daha doğru yollar gösterecektir.

Kültürün yapılı çevreyle(mimari çevre) olan bağlantısını tezimizin konusu gereği biraz daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak faydalı olacaktır. Çünkü kültür ile yapılı çevre ilişkisi ileri bölümlerde Aksaray kimliğinden bahsederken göz önüne almamız gereken bir konudur. Tarihsel çevrenin sunduğu imgeden bahsedeceğimiz için yapılı çevre, kültür ve kimlik başlığı bizim için önem arz etmektedir.

3.2.1. Yapılı Çevre, Kimlik ve Kültür İlişkisi

“Var olmanın yeri mekân ise, biçimi de kültürdür”

Cengiz Bektaş

Kültür, sosyal antropoloji, halkbilim, tarih vb. olmak üzere insan olgusunu, toplumsal-kültürel ayrıcalık ve benzerlikleri içerisinde, değişkenleri göz önüne alarak açıklanır. İnsan bir yandan doğayı şekillendirirken, bir yandan kendisi için çevre oluşturmaktadır. Bu çevre içerisine kültürel çevre de girmektedir. Kültürel çevreye toplumların etkinlikleri sonucu ortaya çıkan sokak, meydan, konut gibi alanları örnek verebiliriz. Çünkü insan yaşayacağı çevreyi oluştururken, oluşturduklarında inancını, ekonomisini, tarihini, sosyal durumunu ve belli bir birikimini yansıtır. Bir bakıma

kültürel çevrenin bir parçası olan insan hem çevresini etkiler hem çevresinden etkilenerek kültürle sürekli bir etkileşim içerisinde olur.

Yapılı çevre uygarlıkların kültür özelliklerini direk yansıtan bir yöntem olduğu için kültür dallarının en önde gelen öğelerindedir. Kentsel kültür, insan-çevre ilişkilerinin oluşmasına sebep olan eylemlerin kaynağını oluşturur. Bildiğimiz üzere kent; fiziksel çevre, insan ve insan eliyle yapılan eserlerden oluşan organize bir yerleşim birimidir.

Aynur Can, Kent kültürünü biçim+öz olarak ele almıştır ve “kentlin kentsel ile ilişkisinin bileşkesinin kent kültürü” olduğunu söylemiştir (Can, 2003). Biçim ve öz ile anlatılmak istenen mekân ve insandır. Mekân insanın yaşadıklarının yansımasıdır. Arka planında biçim ve öz olarak kentsel mekân ve insan olan kent kültürü, kendisini oluşturan biçim ve özün de oluşmasında etkilidir. Kentsel mekânın morfolojik (biçim, şekil, yapı özellikleri) ve ontolojik (bir nesnenin veya ilişkilerin özü) oluşumunun her bir katmanında kent kültürünün etkisi olduğunu söylemek mümkündür (Taşçı,2014).

Yapılı çevre yani mimari çevre, toplumların değerlerinin birikimlerinin ve bilgilerini kapsar. Kültür kavramının mimariye etki ettiği en önemli özelliği, buldukları ve bağlı kaldıkları mekânı düzenleyerek ait olma duygusu kazandıran bir etmendir. Oluşturulan mekânsal çevreler ait oldukları toplumun göstergesi sayılmakta ve toplumun anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Bu yüzden mekânsal yaratım ve düzen kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür insan ile oluşur ve onunla vardır. Ayrıca insan her zaman bir mekân içerisinde bulunur. Mekânı insan anlamlandırır ve bu anlamlandırmayı kültüre paralel olarak yapar.

İnsanlığın yaratmış olduğu medeniyetin en büyük dışa vurumu olan kentler, yaşadığımız yüzyılın en önemli olgusu ve kültürel sembollerin, toplumsal ilişkilerin hayat bulduğu geniş ölçekli mekânlar olarak tanımlanmaktadır (Gökçen & Aslan, 2017) .

Kentler, tarihsel gelişim süreçleri içerisinde insanoğlunun barınma, savunma ve diğer tüm gereksinimlerini karşılayan bir mekân olmasının dışında kültür- sanat merkezleri

olma işlevini de yerine getirmişlerdir. Bir toplumun kültürünü yansıtan ve onun kültürel mirasını sonraki kuşaklara üzerine yeni olgular ekleyerek aktaran mekânlardır. Kentler kimliklerini ve varlıklarını koruyabilmek için, o kentte geçmişten bu yana yaşamış olan kültürleri tanımalı ve bu kültürler arası etkileşimde süreklilik arz etmelidir (Kaypak, 2010).

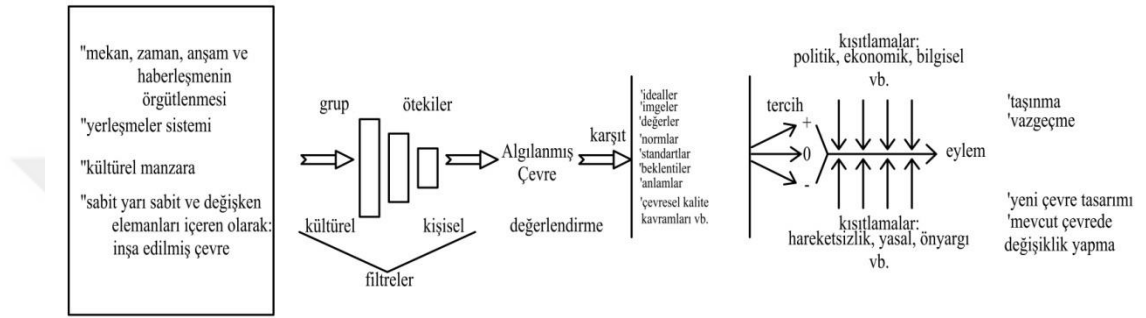
Kentsel mekân, toplumun demografik, tarihi, kurumsal ve kültürel özelliklerinin takip edildiği ve toplumun geçmişten bu yana yaşadıklarını belleğinde tutan kolektif hafızasıdır. Her toplum kendine has olan kültürüyle mekânsal düzenini kurar.

Bir kentteki yapılı çevre, bir taraftan kent kimliğinin önemli bir parçasıdır, bir taraftan da toplumun kültürel hayatına dair ipuçları verir. Toplumun kültürel yapısını yansıtan yapılı çevre, kültürel mirasımızın önemli parçalarından olup, buldukları dönemin özelliklerinin ortaya çıkarmakta, o dönemin anılarını anlatmakta ve böylece kentlerin özgün kimlik kazanmalarını sağlamaktadır.

Kültür ve yapılı çevre karşılıklı olarak birbirinin etkilediği için geçişten bu yana değişim göstermiştir. Osmanlı kültürünün yaşandığı dönemki yapılı çevreyle Selçuklu zamanının yaşandığı dönem birbirinden farklıdır. Bu göstermektedir ki toplumun kültürünü en iyi açıklayan olgu mimari kültürdür. Geçmişten bu yana var oldukları toplumların, ekonomik, tarihsel, etil, estetik, politik vb. değerlerinin mekân ve mekân bileşenlerine etkileri ile ortaya çıkan kimlik göstergeleri mimari kültürü oluşturmaktadır (Velioğlu & Tavşan, 1993'den Çöl, 1998).

Yapılı çevrenin yansıtış olduğu mimarlık kültürel bir objedir. Kültürel objeleri yansıtan mimarlık görsel bir gerçekliktir. Toplumsa yapı da bu kültürel objelere ve ortak değerlere dayanmaktadır (Norberg-Schulz, 1968). Bu sebeple mimarlık, toplumu oluşturan ortak değerleri bir arada bulundurmaktadır. Mimari objeler, bir takım amaçlar için yapılan, insanın hem toplumsal hem bireysel yaşantısından etkilenen ve etkileyen fiziksel nesnelere (Ural, 2004). Bazen doğanın etkisi bazen de sosyal problemler insanı belirli bir biçim içerisinde yaşamaya itmektir. Fakat sonuç olarak her ne olursa olsun, insan iletişimi için, içinde hayatını sürdürdüğü mekânın etkisi vardır (Eriş, 2001).

Rapoport, mimari tasarıma çeşitli insanı ihtiyaçların etki etmesinin yanı sıra kültürel özelliklerinde önemli rol oynadığını söylemektedir. Kültürel özgünlük, tasarımı ortaya çıkarmaktadır. Kültürün mimarlık ile olan ilişkisi Şekil 3.1’de ifade edilmiştir (Rapoport, 2004).

Şekil 3.1. Kültür-mimarlık ve tasarım ilişkisi

Kaynak: (Rapoport, 2004, s. 57)

Kent kültürü, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bağlayıcı bir işlevdir ve aynı zamanda bireysel farklılıklarında kabul görmesini sağlar. Bu bağlamda bir kentin kültürü ne kadar zenginse o kentteki demokratik hoşgörü de o kadar gelişmiştir. Kentlerin kültürel zenginliği toplumsal bütünleşmeyi sağlamanın yanında kentlere özgün, ayrıcalıklı ve özgün bir konum ve üstünlük de sağlamaktadır. (Oğurlu, 2014)

Somut kültürün en önemli öğelerinden biri olan yapılı çevrenin kimliğini oluşturan, anıtsal yapılar, meydanlar, köprüler kısacası kentte yapılmış olan her türlü düzenleme mekâna anlam yükleyen oluşumlardır (Kaypak,2010). Kentlere eklemlenen her türlü oluşum yapıldığı mekâna kendine göre bir anlam yüklemektedir. Bu yüzden yapılı çevredeki düzenlemeler beraberinde kentsel koruma kavramını gündeme getirmektedir.

Bir kente bakıldığında, o kentin kültürünü ve tarihini yansıtan yapılar, eğlence ve dinlenme alanları, tarihsel geçmişi, kentin mimari tarzı, toplumu oluşturan bireylerin

konusması, giyimi kuşamı ve yaşam biçimleri bizlere kentin kültürü hakkında ipuçları verir (Altıntaş & Eliri, 2005).

Bu bağlamda kent, gelenek ve göreneklerin, toplumsal davranış ve görüşlerin toplandığı yerdir. Kültür, kentte doğar, kentte yaşar ve insanoğlunun varlığı devam ettikçe kendi varlığına devam eder (Uçkaç, 2006). Kentlerin gelişmelerine katkı sağlar. Kentleri simgeleyen kültür ayrıca bir imgedir de.

Bütün bu değerlendirmeler sonucunda diyebiliriz ki; kültür güçlendikçe kimlik güçlenir ve akabinde toplumun kendini benimsemesi ve sahiplenmesi dolayısıyla kente yönelik toplumsal duyarlılığı artar. Kentli kültürü ve kentlilik bilinci kentle ilgili yapılması düşünülen yatırımların kent kültürüne ve kimliğine uygunluğu sorgulandıkça ve yapılarda nitelik ve uygunluk aranmaya başlandıkça; kentin yerel kimliği korundukça ve bunların hepsi kentin her alanına entegre edildikçe daha kimlikli kentlere ulaşılabilceği söylenebilir.

Unutulmamalıdır ki, kentin belleği, başka deyişle kenti oluşturan toplumun belleği, kentsel çevre değerlerinin kalıcı imgesinin varlığına bağlı olarak sürdürülebilir. Kente ait kültür değerlerinin birer ikişer yok olup gitmesi, yerlerini alışlagelmemiş, kabul edilmekte zorlanılan biçem ve ölçülerde yoz oluşumların almasıyla, geçmişin anıları giderek donuklaşıp silinirken, anımsananlar artık, yaşanılabilir olmayan sıkıcı, boğucu bir ortam, yetersizleşen taşlaşmış bir kent, dengesi bozulmuş düzensiz bir kentsel imgedir (Bilsel, 2016).

Kente anlam ve bütünlük sağlayan, kentin okunabilirliğinde ve imgeleminde önemli bir yere sahip olan kültürel yapılarımıza sahip çıkmak, kentlere yapılacak tüm müdahalelerde kültürümüzü saklı tutmak Kültürü anlamak demek kimlikli bir kent oluşturmak demektir. Bu öğeler doğru kavranıp anlaşıldığı zaman kentlerde bir sanat yaratmasına sağlayacağı düşünülmektedir. Bu öğeler doğrultusunda oluşturulan kent dokusu bugünün çevresine yabancılaşan kentli bireyi yaşayacağı mekâna daha kolay adapte edecektir. Kültür, imge, kimlik kavramlarını yaşadığı mekânda hisseden birey şüphesiz daha mutlu ve daha verimli olacaktır.

4. TARİHSEL ÇEVRE

“Biz inanıyoruz ki, halk, tarihi çevreyi korumanın bütünlüğünü ve politik içeriğini, kendi yaşamı içinde değerlendirecek sağduyuya ve deneylere sahiptir. Yeter ki, kendisini işsizliğe ve konutsuzluğa terk eden kara r ve tercihlerle, kent toprakları üzerindeki milyarlık spekülasyonları yaratarak tarihi çevreyi yok olmaya terk eden kara r ve tercihlerin aynı kaynaklı olduğu kendisine ulaştırılsın. Bu bağıntının kurulması, planlama kara r ve tercihleri çerçevesinde tarihi çevre korumasına politik bir öz kazandıracak o zaman halkın istemi içinde, onun politik ve ideolojik mücadelesiyle bütünleşecektir. Halk, bundan sonrasını, kendi politik mücadelesi içinde ve kendi örgütünün öncülüğünde aşacaktır. ” (Afife Batur, 1975)

4.1. Geleneksel Tarihi Kent Dokusu ve Tarihsel Çevre Kavramı

“Geçmiş uygarlıklardan günümüze kalan kalıntılar ve yerleşimler tarihi çevremizi oluşturmaktadır.” (Ahunbay, 2004). Ortaçağ’dan kalan özel anıtlarla değerli olan Hasankeyf, Osmanlı döneminde türbe, külliye ve mezarlıklarla kuşatılan Eyüp mimarlık geleneğinin yansıtıldığı tarihsel çevrelerdir. Bazılarına göre uzay çağının yaşandığı bu dönemde Bursa, İstanbul, Amasya gibi kentlerimizin kent dokularının yaşatılması gereksiz gelebilir. Oysa tarihi çevreler, kendilerine hayran bıraktıkları görünümleri, çeşitli biçim ve üslupları (biçem), meydanları ve sokakları ile toplumların yaratıcılıklarını bizlere göstermektedir. Eski kent dokusunu incelemek kendimizi tanımaya ve bugünü anlamaya yardımcı olan bir araçtır. Geçmiş uygarlıkların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır (Ahunbay, 2004).

Akbıyık, tarihi çevre kavramını,” Kentin, geçmişten günümüze ulaşmış, gelişmiş ve değişmiş düzen içerisinde tüm bunları içerisinde saklamış, yaşatmış ve aktarmış kent dokusunun bütününe tarihi çevre” olarak tanımlamaktadır (Akbıyık, 2013).

Kent terimleri sözlüğünde koruma kavramı tanımında geçen açıklamalar ise bizlere tarihsel çevre kavramının açıklamaktadır. Kentlerin belirli kesimlerinde yer alan bilimsel ve tasarım değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğal güzelliklerinden bugün kentte yaşayan bireylerin faydalandığı gibi gelecek nesillerin de faydalanabilmesi için her türlü saldırgan ve yıkıcı fiiller karşısında koruma altına alınmış çevre olarak tanımlanmaktadır (Keleş,1998).

Tarihsel çevre, kent dokusunun zaman içindeki durumunu ve dolayısıyla toplumun da zaman içindeki durumunu anlatır. Geçmişe ve geçmişin kentsel kültürüne dair en somut kanıt, tarihi çevre ve onun içindeki yapıtlardır. Bu yapıtların bazıları tek başına önem taşıyabilir ve çevresindeki dokuyla bir bütünlük kazanır.

İnsan zihnini en çok etkileyen görsel algıladıklarıdır. “İnsan Viyana’yı kuşatan Osmanlı ordularını kolay kolay gözünün önüne getiremez, oysa Sultan Ahmet Cami’sinin görünümünden daha çok etkilenir. Somut (maddi) görüntüler gerçekten bağlayıcı bir görev taşır. Nedim’in şiirinin bugünün insanlarını birleştirmesini bekleyemeyiz. Fakat tarihsel öykü ve anılarla birlikte oluşan bir Boğaziçi peyzajı diyelim, bu olanağı getirebilir. “Anadolu” soyut bir kavramdır bilmeyen için, Anadolu insanı da öyle olabilir bilmeyen için. Ama bir bozkır kasabasının görüntüsü insanları, birbirine bağlayabilir.” (Kuban, 1975). Kuban bu sözlerle tam olarak tarihi çevrenin önemi bizlere anlatmakta ve tarihi çevredeki yapıtlara dikkat çekilmektedir. Bu yapıtlar, tarihi çevrenin, geçmişteki düşünce, yaşam ve teknoloji biçiminin anlaşılabilmesi için en belirgin öğeleri oluşturmaktadır (Baykal, 1983).

Geleneksel tarihi kent dokuları geçmiş uygarlıkların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan mekânlardır. Tarihsel kent dokuları sonraki kuşaklar tarafından ya aynen ya da değiştirilerek kullanılmışlardır. Her uygarlık ve kültür birbirinden etkilenerek kendine özgü sanat ve mimarlık yaratmışlardır. Roma, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan yapıtlar kendi kültürlerine has tarihsel dokular bırakarak günümüzde de isimlerinden bahsettirebilmektedir. Bu dönemlerdeki yapıtların hepsinin ayrı bir dili vardır ve bugün bizlere hala yapıldıkları dönemin tarihini anlatmaktadırlar.

Herhangi bir devire ait yapı kalıntıları, estetik bir değer taşıyorsa bile tarihe şahitlik eden bir belge niteliği taşımaktadır. Çünkü geçmişteki bir insanın yaşam biçiminden bir şeyler anlatmaktadır. Belge olma özelliği, bu şahitlikten kaynaklanmaktadır.

Kimi zaman tarihi olaylara şahitlik etmiş, kimi zaman ise sadece basit günlük olayların meydana geldiği mekânlar, günümüze kadar ulaştığı zaman, taşıdıkları tüm değerleri (tarihsel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik vb.) gelecek kuşaklara aktarmış

olacaktır ve varlıkları devam ettiği sürece de aktarmaya devam edeceklerdir (Duralı,2007).

Bütün bu değerlendirmeler tarihi çevrenin korunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yukarıda da anlatıldığı gibi tarihsel yerleşik doku bir kent için bağlayıcı ve birleştirici özellikler içeriyorsa ve kent dokusunun biçimlenmesinde bizlere yol gösteriyorsa Kuban'ın da söylediği gibi “bunun, kâğıtları yazılarla doldurarak ya da kuru lâflarla yapılması olanağı yok.” (Kuban, 1975). Yapılacak olan tarihin üretmiş olduğu maddi verileri doğru bir şekilde korumaktır.

Günümüzdeki hızlı kentleşme ve getirim kaygısı sonucu, düzensiz ve karmaşık bir yapılaşma söz konusudur. Yapılı çevrenin zaman içinde değişmesi gayet doğaldır fakat bunun tarihsel değerleri hiçe sayarak yapılması son derece yanlıştır. Bir toplumda fiziki, yapılı çevrenin en önemli bileşenlerinden olan geleneksel tarihi çevrenin koruma bilinci tam yerleşmezse tarihi çevre günümüzdeki değişimlerden nasibini alır ve tahrip olur. Tarihsel çevrenin önemini doğru anlar ve kent dokusunu bu önem çerçevesinde uyumlu biçimde yapılaştırırsak, tarihi kimlik, zedelenmeden kentlerdeki değişim doğru şekilde yapılır.

Geçmişte yaşayanların alın teriyle, duyarlılık ve hisle, yaratıcı güçle üst üste koydukları taşlar ve göz nuru dökerek yaptıkları her nesne, bizim malımız dediğimiz kültürün, gerçek yapı taşları olarak sayılmalıdır. Bunların giderek önem kazanması da gerekir. İşte bu açıdan bakmak, maddi kültür ürünlerinin bir boyutunu tanımak için gereklidir. Yani, tarihi mirasın maddi verileri, toplumu biçimlendiren araçlardır ve insanoğlunun yaratıcı gücünün evrensel görüntüleridir (Kuban, 1975).

4.2. Tarihsel Çevreyi Koruma Nedenleri

Kentler, geçmiş ve gelecek birlikte düşünüldüğü zaman anlamlanır, zenginleşir ve kimlik kazanır. Tarih ve hayat süreklidir. Bugün varız, dün de vardık ve yarın da var olacağız. Buradan yola çıkarsak tarihi çevreleri korumanın birçok nedeni sayılabilir.

Tarihi çevreleri kamu ve toplum yararı için koruyoruz (Hatipoğlu,1990). “Yaşamın ve tarihin sürekliliğine, değişirliğine ve gelişirliğine inandığımız için koruyoruz” (Batur, 1975).

Tarihsel çevre bizlere geçmiş dönemlerle ilgili veriler aktarmakta, toplumun sosyal, kültürel yaşantıları ile ilgili bilgiler vermektedir. Bizler de tarihi geleneksel kent dokularını koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacağız. İlk olarak tarihi belge niteliği taşıdığı için koruyacağız.

İsmet Okyay, tarihsel çevre niçin korunur, ona niçin sahip çıkmak gereklidir sorularını şu şekilde cevaplamıştır:

1. “Tarihsel çevreyi koruyarak yeniden bir işlevsel yararlılık sağlamak,”

2. “Tarihsel çevreyi koruyarak, geçmişin içerdiği verileri çağdaş yöntemlerle yeniden yorumlayarak, eski kültürün en önemli öğelerini geleceğe dönük kuramları oluşturmak için kullanmak.” (Okyay, 1976).

Okyay’ın ilk ifadesinden kasıt, sonuçta geçmişte yapılan her yapıt belirli bir amaç için yapılmıştır; günümüze kadar da o yapısını koruyarak gelen bir yapıta geçmişteki işlevini ya da başka bir işlev verebiliriz. Önceleri yönetim birimi olarak kullanılan Topkapı Sarayı’nın bugün müze olarak kullanılması gibi.

İkinci ifadesine göre de, tarihsel miras korunarak ve o mirasın bize sunduğu veriler değerlendirilip yorumlanarak geleceğe yön verebilir. Geçmişini yeniden inşa etmek tabi ki mümkün değildir fakat onun bıraktığı izleri yorumlayarak kent dokusunu şekillendirmek mümkündür.

Zeren, geleneksel kentsel mekânları koruma nedenlerini gruplayarak şu şekilde açıklamıştır.

Kültürel Açıdan Değerleri: Tarihsel değer, belgesel değer, arkeolojik değer, estetik değer, mimari değer, kentsel görünüm değeri (townscape), doğal görünüm değeri (landscape).

Duygusal Açıdan Değerleri: Merak, hayranlık ve övünç.

Kullanım Açısından Değerleri: İşlevsel değer, ekonomik değer, sosyal değer, siyasal değer (Zeren,1981’den,Velioğlu,1992).

Başka bir anlatımda da tarihsel çevre insan aklı ve emeğinin simgeleri, büyük çabaların ve yaratıcı emeğin ürünleri olduklarından korunmaları gereklidir (Baykal 1983).

Tarihsel çevre, içinde geçmiş nesillere ait, sanat-kültür ve estetik anlayışı, yaşam biçimi, sahip oldukları başarılarla dair pekçok verinin yapılara ve çevreye yansımış halini gözlemlemekteyiz (Akbiyık, 2013). Bu alandaki yapıtlar üzerinden sergiledikleri mimarlık, mimarlık üslupları, mekân tasarımları, yapım teknikleri ve yapı süslemelerinde kullanılan ahşap oymacılığı, duvar resmi gibi bezemelerin kalitesiyle de yörenin mimari kimliğini tanımlayan tarihi veriler olarak değerlidirler ve gelecek nesillere örnek olmaktadır (Ahunbay, 2004). Ayrıca bu yapıtlardan kalma parçaları mekânın kendisinden soyutlayarak sergilemek çevre bütünlüğünü kavramamıza engel teşkil eder. Ayakta duran yapıların, pencerelerini, cumbalarını, çıkmalarını, kapı süslemelerini özgün yerinde görmek tarihi çevrenin bütünlüğünü kavramak açısından daha etkileyicidir.

Tarihi çevreyi ve özellikle mimari yapıları diğer kültür miraslarından çok daha fazla insan emeğinin simgesi olduğu için, yeni yapıli çevrelere referans olarak kullanılması için ve gelecek nesillerinde bu tarihsel çevrelere edebilmesi için korumalıyız.

Akçura, koruma üzerine yapılan araştırmaların, tarihi çevrenin korunmasında; bu çevredeki eski kent parçalarının dönemlerinin mimarisini yansıtmasının yanında, onları onararak ve sağlamlaştırarak kent yaşamına katılabileceklerinin kanıtladığını söylüyor. Bu çevrelerin günümüzdeki mimari ve sanat anlayışına tamamen aykırı olmadıklarını, geçmişten bu yana taşımış oldukları değerler olgusunun sosyal ihtiyaçlara cevap verdiğini, kentsel çevreler için imge oluşturma, farklılık yaratma ya da referans sağlama gibi boyutları içerdiğini göstermiş bulunuyor (Akçura, 1992). Ayrıca tarihi çevrelerin aynı zamanda yaşayan ve değişen kent bütünüünün parçaları olması nedeniyle müze kent oluşturma durumundan uzak durmamız gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Sonuç olarak geleneksel kentsel tarihi çevreler geçmişle gelecek arasında köprü kurmamızı sağlayan mekânlardır. Tarihi çevrelerin veya çevre elemanlarının

korunması çalışmalarının sağlıklı olabilmesi, öncelikle bu çevrelerin taşıdıkları değerlerin bilinmesi, kavranabilmesiyle sağlanabilir. Koruma ve kollama bilinci, ancak güncel kullanım sağlandığı sürece yaratılabilir. Bu şartlar sağlanmadan bu çevrelerde yapılacak planlama ve tasarım ilkelerini tartışmak çok önemli olmasına rağmen anlamsız kalacaktır (Enginoğlu,1996).

4.3. Tarihsel Çevre ve Kimlik İlişkisi

Tarihsel çevreler kentlerin vurgu noktalarını ve düğümlemlerini oluşturur. Fakat bu çevrelerdeki yeni yapılaşmalar tarihi dokunun algılanmasını zorlaştırmaktadır (Velioğlu, 1992). Dünyada birçok şehir tarihi değerlerin aracılığıyla kimlik kazanmıştır. Tarihi değerler kent imajının ve kültürün ayrılmaz parçalarıdır.

Tarihsel çevredeki yapıların ayakta olması bizler ve gelecek kuşaklar için yaşayan bir tarihtir. Geçmiş uygarlıkların kimlik ve kültürlerini yansıyan bir ayna konumundadır. Bu yapılar yüzyıllar boyunca kentin karakter yapısını oluşturmuş ve onun kültür yapısını göstermiştir.

Tarihi çevre kavramı kimlik kavramıyla ilişkilidir. Çünkü geçmişten bugüne kadar yaşananlar nasıl bizim kişilik ve kimliğimizin oluşmasında etkiliyse, aynı şekilde bir kentin geçmişi de o geçmiş içindeki yapılar çevre de kent kimliğiyle ilişkilidir. Bu tarihi kimlik sağlam bir şekilde anlaşılıp korunur ve gelecek yapılaşmalar bu doğrultuda olursa, o kentte yaşayanlar kendilerini o çevrelere ait hissederler. Aidiyet duygusu taşıyan her bir birey de bu alanlara sahip çıkacak ve daha kimlikli kentler ortaya çıkacaktır (Duralı, 2007).

Bir kentteki güçlü bir imaj, tutarlı bir bütünsellik ve tarihin okunabilmesi kimlikli bir kent olabilmek için önemlidir. Çünkü bir kentteki, imaj veya tarihi doku ona özgüdür. Ona özgü olan özellikler de kimliğin bir göstergesidir.

Aksoy, biçimlendirme etkinliğinin, insanların duygu, düşünce ve yaşam deneyimlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir iletişim aracı olduğunu söyler (Aksoy, 2010). Tarihi çevrelerde yapıldıkları dönemin duygu, düşünce, kültür ve deneyimlerini bizlere yansıtan ortak bir dil barındıran yerleşimlerdir.

Geçmişle gelecek arasında köprü görevi gören tarihi çevrelerin korunmasının yanı sıra sürekliliğinin sağlanması gereklidir. Bunu sağlayabilmenin ilk koşusu da tarihsel çevrenin öneminin bütün toplum tarafından benimsenmesidir. Daha sonra yapılacak olan ise doğru biçimde tasarlanmış ve tasarlanacak olan yapılardır. Bu yapılar tarihsel çevrelerin sürekliliğinin sağlanmasında ve kentin kendi kimliğini kazanmasında önemli bir aşamadır.

Kuban'a göre tarih sonsuza kadar değişmeyen değerler üretmektedir. Kendi dönemini yansıtan ürünler bırakmakta ve bu mekânlar insanın duyarlılığına hitap etmektedir. (Kuban, 1990) Bu değerler üzerinde biriken kültürel tarihi değerler korunmalıdır ki kentin kimliğine katkısı olsun.

Ayrıca tarihsel çevredeki kimlik olgusu öncelikle korumayla başlamalıdır. Tarihsel çevreyi koruma açısından en önemli yargının estetik içerikli olması gerekir. Ancak koruma olayının belirleyici ölçütü kültürel ölçüttür ve bir yapıya koruma statüsü veren ancak kültürel değerdir (Kuban, 1990). Kimliği oluşturan öğeler içerisinde de kültürün önemini daha önceki bölümlerimizde bahsetmiştik. Tarihi çevrenin hem fiziki yapısı hem de yaşanmışlıkların kültürün bir parçası, kültür de kimliği oluşturan bir öğe olması açısından ikisi arasındaki ilişki açıktır.

Boysan ise, geçmişin değerlendirilmesinin, yalnız mimarlık eserlerinin korunması, ya da onlardan ders alınması olarak değil, geçmişin tümüyle değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Ona göre çevredeki ağaçların çiçeklerin de önemi vardır. Onların da buldukları mekânda bir değeri vardır (Boysan, 1990).

Tarihi çevreler, çoğu kentin kuruluşunun çekirdek noktasını oluşturur. Kentlerin genel karakterini kazanmasında önemli rol oynar. Karamana göre, "kentlerin genel karakteri yer aldığı doğal yapının genel özellikleri ile çağlar boyunca onun üzerinde oluşan yapılaşmaların, peyzaj düzenlemelerinin, mimari ve tarihsel özelliklerin birikimi sonucu elde edilir."(Karaman, 1989'dan Velioğlu, 1992).

Kent kimliğine etki eden diğer bir unsur olan imgenin önemi tarihsel çevre kavramında da öne çıkmaktadır. Çünkü tarihsel çevredeki öğeler kentlere simgesel özellik kazandırır ve bunlar kentlerin kimlik kazanmasında önemlidir. İstanbul,

Roma, Paris, gibi önemli tarihsel değere sahip kentlerde bunu görebilmek mümkündür.

Şekil 4.1. Tarihi çevrelerin veya binaların kentlere kazandırmış olduğu imge özelliği, kent silüetine etkisi (Londra, Roma, Paris, İstanbul)

Kaynak:www.shutterstock.com/tr

Sonuç olarak, kimliği oluşturan öğeler ona nitelik veren diğerlerinden farklı kılan karakterler olduğu için tarihsel çevrelerin bu bağlamda önemi büyüktür. Bu çevreler kentsel belleğin bir parçasıdır. Özellikle günümüzde tarihi değerlerin kaybolduğu, yeterince tanınmadığı ve önemsenmediği için kentler aynışmış ve kimliksiz alanlara dönüşmüştür. Geçmiş nesillerden bize birçok bilgi sunan tarihsel çevrelerin yok edilişi bu kimliksizliği örselemektedir.

“Geçmişten günümüze kalan mimari yapıtlar, bu geçmişin tanıklarındırlar. Tarih bir toplumun belleğidir. Geçmişimizi bizlere gösteren tarihi çevre dediğimiz anıtlar, geçmişimizi tanıyarak daha bilinçli olmamızı sağlayan gerçeklerdir. Bu açıdan tarihi çevremiz, bizim için somutlaşmış toplumsal yaşantıyı ortaya getirir. Tarihi çevrenin somutlaşmış toplumsal yaşantı olarak bize ulaşan görüntüsü, bir bilinç kaynağıdır. Her toplum bu somutlaşmış toplumsal yaşantı olan tarihi çevreyi, kendi toplumsal bilinci için değerlendirmek durumunda olmalıdır.” (Batur, 1975).

Kent kimliğinin sürdürülebilmesi için tarihi dokuların korunup yaşatılması büyük önem taşımaktadır. Geçmişimizi öğrenmek, tarihi yapılardan bir rehber niteliğinde faydalanabilmek, gelecek nesillerinde bu çevrelerden faydalanabilmesini sağlamak ve yeni yapılacak çevrelerin bu çevreleri referans olarak kullanarak daha kimlikli kentler oluşturabilmek için sahip olduğumuz tarihsel çevreleri korumamız gerekmektedir.

4.3.1.Kentsel- Mekânsal Kimlik Oluşumu ve Korunması

Kentsel kimlik, kentlerin geçmişten bu yana içersinde barındırmış olduğu değerler, kentin tanınmasını sağlayan oluşumlardır. Bu kentsel oluşumlar bireylerin belleğinde saklı tutulur ve kent kimliğinin doğru anlaşılmasına yardımcı olur.

Çevreyi oluşturan her bir ögenin ayrı bir özelliği ve kimliği vardır. Bu öğeler birleşip kentsel mekânı oluşturduklarında o bölgeye ait olan kimlik oluşur. Kentsel mekânın kimliğinin tam olarak belirlenebilmesi için somut ve soyut kültürel değerler parça parça analiz edilerek çıkan sonuçlara göre kimliğin tanımlanabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi gereklidir. Bu sürekliliğin sağlanabilmesinde de tarihsel çevrelerin ve o tarihsel çevreleri oluşturan unsurların bilinmesi ve bu bağlamda tarihsel çevreyi ve kentsel kimliği oluşturan imgelerin doğru okunması gereklidir. Geçmişten günümüze kadar gelmiş olan her yapı da kentsel mekânın bir imgesidir. Tarihi ve kültürel bilgileri gelecek nesillere aktaran en önemli mekânlar, kent içindeki eski dokulardır (Sayan, 1994).

Kentin kimliğini belirleyen en önemli faktörler, “kültür” ve “tarih”tir. Her kentin bir tarihsel geçmişi vardır. Tarihsel çevreler, çoğu kentin kuruluşunun çekirdek noktasını oluşturur. Kentlerin genel karakterini kazanmasında önemli rol oynar. Karamana göre, “kentlerin genel karakteri yer aldığı doğal yapının genel özellikleri ile çağlar boyunca onun üzerinde oluşan yapılaşmaların, peyzaj düzenlemelerinin, mimar ve tarihsel özelliklerinin birikimi sonucu elde edilir.” (Karaman,1989’dan Velioğlu,1992).

Geçmiş nesillere ait, yaşam biçimi, sanat, kültür, ekonomi ve mimarlığa dair birçok bilgiyi canlı olarak çevremizdeki yapılardan öğreniriz. Yapılar bir kentin nereden gelip nerede olduğunu en iyi şekilde ifade eden kentsel öğelerdir.

Doğal, toplumsal ve yapısal çevrenin tarihsel süreç içerisindeki etkileşimleri ile oluşan kentsel kimlik, çevrenin bir bütün olarak algılanması sonucu belirlenir. Kent kimliğini oluşturan öğeler ayrı ayrı incelenir ve incelemeler doğrultusunda kimlik değerlendirmesi yapılır.

Geçmişten bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Aksaray da çeşitli uygarlıklardan kalma birçok tarihsel yapıya sahiptir. Bu tarihsel yapılar günümüz mimarisiyle yapılaşarak aynılaştıran Aksaray'daki mekânlar arasında, geçmişe dair izler taşıyan önemli öğelerdir. Tarihsel, kültürel ve doğal değerler; kentsel mekânların fiziksel özellikleriyle birlikte Aksaray kimliğini oluşturur. Aksaray kimliğinin oluşumunda etkili olan öğeler topografya, kültürel yapı, tarihsel ve estetik değerlerdir. Birçok uygarlıktan kalan kültürel yapılar da özellikle kent merkezi için önem arz etmektedir. Fakat birçok kentte meydana gelen kimliksiz yapılaşma Aksaray'da da kentsel mekân oluşumunu olumsuz etkilemiştir. Bundan sonra gelecek olan bölümde Aksaray kent kimliğini oluşturan öğeler ve bu öğelerin imgesel değerleri okunarak bir değerlendirme yapılacaktır.

5. AKSARAY KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN ÖĞELERİN ANALİZİ

5.1. Doğal Çevre

5.1.1. Coğrafi Konumu

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Aksaray, 38-39 derece kuzey paralelleri ile 33-35 derece doğu meridyenleri arasında yer alır. 7626 km²'lik yüzölçümüne sahiptir. (www.aksaray.bel.tr) Aksaray; Türkiye haritasına bakıldığında konum itibariyle önemli yol güzergâhları üzerinde bulunur. Kent doğu-batı, güney-kuzey ana bağlantı yollarının kavşak noktasında ve tarihi İpek Yolu güzergâhı üzerindedir (Yenice, 2012).

Bu özellikleri itibarıyla Aksaray şehri, ilk çağlardan itibaren doğu-batı ve kuzey-güney yollarının kesiştiği bir yerde bulunması, şehri tarih boyunca stratejik açıdan önemli hale getirmiştir. (Özkan, 1994)

Antalya, Konya, Kayseri, Samsun karayolu ile İskenderun, Adana, Ankara, İstanbul ve Edirne karayolu üzerindedir. Batısında Konya, Doğusunda Nevşehir, Kuzeyinde Ankara, Tuz Gölü, Güneydoğusunda Niğde, Kuzeydoğusunda Kırşehir ile çevrilidir. Eski, Sarıyahşi, Güzelyurt, Gülağaç, Ağaçoören, Ortaköy ve Sultanhanı olmak üzere 7 ilçesi, 191 köy ve kasabası bulunmaktadır.

5.1.2. Topoğrafik Özellikler

Yüzey şekilleri itibarıyla düzlük olan kent, Aksaray Ovası üzerine kurulmuştur. Konya Ovası'nın büyük bir kısmı da ilin sınırları içerisindedir. Denizden yüksekliği 980 metredir. İlin güneydoğusunda sönmüş volkanik bir dağ olan Hasandağı (3268 m); Hasandağı'nın hemen bitişiğinde de ondan alçakta olan Ekecik Dağı (2137 m) bölgenin yükseltileridir. Aksaray, etrafı güneyde Güney Anadolu Dağları, doğuda Doğu Anadolu Platosu, kuzeyde Kuzey Anadolu Dağları, batısında İç Batı Anadolu yüksek platosuyla çevrili olan İç Anadolu Bölgesi'nin Tuz gölü havzasında yer alır. En önemli akarsuyu Ulu Irmaktır ve özellikle bahar aylarında kentin ortasından geçen bu ırmağın debisi artmaktadır. (www.aksaray.bel.tr)

5.1.3. Jeolojik Özellikler

Hasandağı ve Ekecik Dağları gibi sönmüş volkanik dağlara sahip olan kent, volkanik tüflerin meydana getirdiği arazi ile Tuz Gölü havzasını devamı olan ova üzerine kurulmuştur. Doğu ve güneyde volkanik arazi geniş yer kaplar. Kent merkezinin kurulduğu alan ise Tuz Gölü havzasıyla Kızılırmak Platosu'nun ayrıldığı fay hattının güney kısmıdır (Eğri, 2013).

Yüzey şekilleri itibari ile düz bir arazi yapısına sahip olan Aksaray da en önemli yapısal unsur Tuz Gölü fayıdır. Yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından bakıldığında önemli sayılabilecek değerlere sahiptir. Jeolojik yapısı nedeniyle bazı önemli endüstriyel hammadde kaynakları mevcuttur. Maden Tetkik ve Arama Müdürlüğü'nün kent ve civarında yapmış olduğu çalışmalar sonucunda; jips, kaolen, mermer, feldispat ve tuğla-kiremit gibi önemli hammadde yatakları ortay çıkarılmıştır. (MTA, 2010).

5.1.4. İklim

İklim, özellikle insan yaşamını diğer doğal çevre faktörlerine göre bir kat daha fazla etkiler. Çünkü mimari yapıım tarzı (malzemesi, şekli, biçimi), tarımsal ürün biçimi ve çeşitliliği, sanayileşme, yöresel değişime gibi insan yaşamına yön veren birçok unsur iklimin etkisindedir. Bu yüzden ki bir kentin kimliğinin şekillenmesinde iklim faktörünün önemi büyüktür.

Aksaray kenti, orta iklimler kuşağında olup soğuk karasal iklim tipine sahiptir. Yazları sıcak ve kurak; kışları soğuktur. En fazla yağışı ilkbahar ve kış aylarında alır. Gece-gündüz ve yaz-kış sıcaklık farkları fazladır. Aksaray'da yıllık ortalama sıcaklık 12.03°C derecedir. Ölçülebilen en yüksek sıcaklığın 2000 yılında ölçülen +40°C olduğunu söyleyebiliriz (Eğri, 2013). En düşük yıllık ortalama sıcaklık ise -0,3°C'dir. Gece ve gündüz arası sıcaklık farkları çok yüksek olduğu için bu ölçüm değerleri yıl içinde çok yüksek oranlarda değişmektedir. Hâkim rüzgâr yönü doğudur. Doğudan esen bu rüzgâr kısmen de olsa nemi arttırmaktadır (Yenice, 2012) .

Geçmişte yeşil Aksaray olara nitelendirilen kent, bugün asırlar boyu süren tahripler sonucu bu özelliğini yitirmiştir. Bitki örtüsü bozkırdır. Bazı bölgelerde sadece derine

inmeyen ot toplulukları, Hasandağı ve çevresinde ise orman topluluklarına rastlanır. Hasandağı eteklerinde meşe, ardıç, dağ kavağı ve karaçam ormanları görülür. Ayrıca Hasandağı çevresinde karasal iklimin bitkileri olan buğday, arpa, pancar, çavdar gibi tahıl ürünleri yetiştirilir. Aksaray'ın, Acem Höyük kazılarında ele geçen meşe, şimşir karaçam, sedir, ardıç ve sedir kalıntılarında dolayı M.Ö. II. binde daha gür ormanlara sahip olduğu belirtilmektedir (Özpolat, 2011).

5.2. Toplumsal Çevre

5.2.1. Nüfus Yapısı

Selçuklulardan önce Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden olan Aksaray Selçuklu zamanında Hızla Türkleşti ve İslamlaştı. Şehir merkezi çok kısa sürede İslami bir yapıya girdi, 16.yy. tapu kayıtlarında Gayrimüslim bir unsur görülmemesi bunu desteklemektedir. Şehir merkezinin tamamen Türk ve Müslümanlar'dan oluştuğu görülmektedir. Aksaray'ın kuruluşundan itibaren Türk ve Müslüman şehri olarak planlandığı bilinmektedir (Topal, 2006).

Nüfus ve çevre ilişkisinde nüfus büyüklüğü ve artışı mekânsal ve yapısal dağılım için önemlidir.

Aksaray bulunduğu konum sebebiyle gelişmiş şehirlerin ulaşım aksları üzerinde olması, kentin nüfus artışında ve gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Aksaray'ın son yıllarındaki durumu incelendiğinde nüfusta artış görülmektedir. Aksaray merkez ile ilçeler arasındaki nüfus karşılaştırmaları yapıldığında merkez de artış gözlenirken ilçelerde azalma olduğu ifade edilmektedir.

1927 yılında yapılan nüfus sayımlarına 7339 kişi olan kent nüfusu 2011 yılında 184.965 gibi bir sayıya ulaşarak 25,2 kat artış göstermiştir.

Aksaray İlinin nüfusu 2016'nın Adrese Tabanlı Kayıt Sistemine göre 396.673 kişi olup, 81 ilde 48. sıradadır. 2016 yılında Aksaray'da ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre% 2,63 oranında artmıştır. Erkek popülasyon oranı% 49.75 (197.262 kişi) ve kadın nüfus oranı% 50.25'tir (199.311 kişi). 2015 yılında % 5.9 olan yıllık nüfus artış hızı, 2016 yılında 25.9 % seviyesine yükselmiştir.

Aksaray il nüfusunda 30 yaş altı gençlerin oranı% 50,52'dir. Bu oran Aksaray'ın dinamik bir nüfusa sahip olduğunu göstermiştir. Kilometrekare başına düşen kişi sayısı 52'dir. Aksaray'da nüfusun% 66'sı (261817 kişi) il ve ilçe merkezlerinde,% 34'ü (134.856 kişi) köylerde yaşamaktadır (Eskin & Tuncer, 2017).

Çizelge 5.1. Aksaray Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi

Yıl	Aksaray Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2018	412.172	204.792	207.380
2017	402.404	200.233	202.171
2016	396.673	197.362	199.311
2015	386.514	192.688	193.826
2014	384.252	191.091	193.161
2013	382.806	190.540	192.266
2012	379.915	188.945	190.970
2011	378.823	187.892	190.931
2010	377.505	186.956	190.549
2009	376.907	187.633	189.274
2008	370.598	183.953	186.645
2007	366.109	180.007	186.102

Kaynak: www.nufusu.com

5.2.2.Kültürel Yapı

Tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Aksaray, bu uygarlıklardan kalma birçok kültürel mirasa sahiptir. Gerek doğal güzellikleri gerekse her döneme ait tarihi eserlerin bulunması Aksaray kimliği için önemlidir. Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait birçok esere sahip olan kent açık hava müzesi durumundadır.

Ihlara Vadisi ve Güzelyurt sunmuş oldukları doğal güzellikler ve kilise yapılarıyla yerli ve yabancı turistlerin uğrak yerleri olmuştur. Hıristiyanlar için geçmişte önemli dini merkez olan bu yerler günümüzde de hala ayakta ve kent turizmi için önemini korumaktadır.

Selçuklu Dönemi eserlerinin çok yaygın görüldüğü Aksaray ili; hanları, kervansarayları, medreseleri ve camileri ile Türkiye'nin önemli kültürel miraslarının yer aldığı bir ildir. En büyük eğitim merkezlerinden biri olan Zinciriye Medresesi, İpek yolu üzerinde bulunan en büyük han Sultanhanı, Selçuklu mimarisini en güzel örneklerinden olan Ulu Cami, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden olan Acem Höyük, Orta Anadolu'nun bilinen ilk köyü Aşıklı Höyük (Şekil 5.1) Türkiye'nin en önemli kültürel mirasları arasında yer almaktadır. Bunların yanında hamamları, köprüleri, türbeleri, külliyesiyle; Roma ve Bizans Dönemi'nden kalma kiliseler (Kızıl Kilise, Aziz Anargiros Kilisesi, Saint Georges Kilisesi...), katedraller (Selime Katedrali...), yer altı şehirleri (Saratlı Yer Altı Şehri ...) ile birçok uygarlıktan kalma kültür yapılarını bir arada bulundurması Aksaray ili için önemli bir kültür göstergesidir.

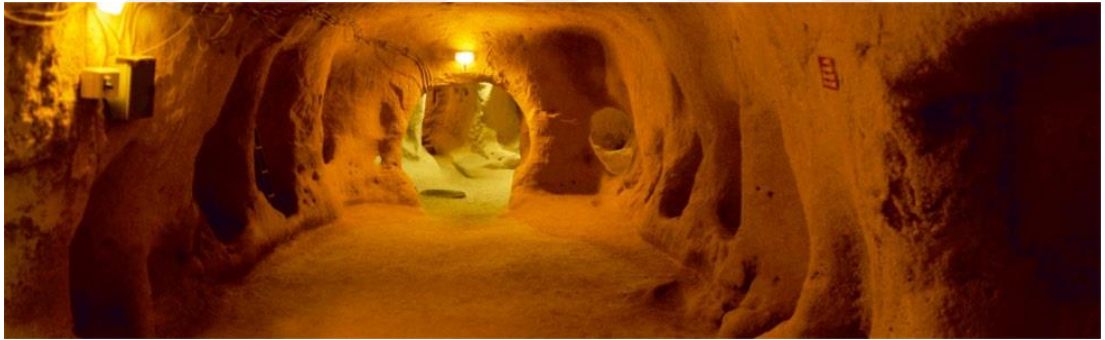

Şekil 5.1. Aşıklı Höyük

Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

Şekil 5.2. Güzelyurt Manastır Vadisi
Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

Şekil 5.3. Saratlı Yeraltı Şehri
Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

Şekil 5.4. Güzelyurt Kilise Camii
Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

Şekil 5.5. Sultan Hanı

Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

Şekil 5.6. Selime Katedrali:

Kaynak: İl kültür ve turizm müdürlüğü arşivi

5.3. Tarihsel Çevre

Aksaray kimliğini değerlendirebilmemizdeki en önemli belirleyici öğelerden biri kentteki tarihi binalardır. Mimari çevreyi oluşturan bu yapıların imgesel durumu, kentte bırakmış olduğu etki, biçimi, strüktürü, kent kimliğinin oluşmasındaki önemli faktörlerdir. Kente bulunan farklı kültürlerden kalma köprüler, dini yapılar, konutlar, sanayi yapıları ve geçmişte olup günümüzde var olmayan fakat izleri mevcut kale ve sınırları kentin önemli kimlik belirleyici yapılarıdır.

5.3.1. Aksaray'ın Kısa Tarihsel Geçmişi

Aksaray'da Neolitik Çağ kültürlerine ait yerleşim yerlerini saptayabilmek ve gün yüzüne çıkarabilmek için yapılan çalışmalar sonucunda bölgeye ilişkin arkeolojik kalıntılara rastlanmıştır; çok sayıda düz ve tepelik yerleşim yerleri tespit edilmiştir.

M.Ö. 7000-6000 yılları arasında Neolitik Dönem’de Anadolu’daki 11 önemli merkezden biri olan Konya çevresindeki Çatalhöyük’te yapılan kazılarda, Hasandağı’na dolayısıyla Aksaray’a ait bazı belgelere rastlanmıştır. Ayrıca Hasandağı’nın lav püskürten durumunu anlatan bir duvar resmi de bulunmuştur. Kazı ve yüzey araştırmaları ile de Aksaray’da Eski Tunç ve Kalkolitik dönemlerde de yaşamın devam ettiğine dair bulgulara ulaşılmıştır (Aksaray İl Yıllığı, 1994).

Antik Çağ’da “*Garsaura*” adıyla bilinen Aksaray ilinin, Hititler’in M.Ö. III. Bin yıla ait önemli merkezlerinden biri olan “*Kursaura*” ile aynı yer olduğu tahmin edilmektedir. Son Kapadokya Krallığı dönemlerinde Archelaos (Ö. 17) tarafından yeniden kurulan kent daha sonra Archelais olarak anılmaya başlamıştır. Ayrıca Kapadokya Kralı, önemli askeri ve ticari yollar üzerinde bulunan Aksaray iline savunma amaçlı kale ve surlar yaptırmıştır (Görür, 1991).

Daha sonra ise bu kale ve surları tahrip olmuş ve Anadolu Selçuklu Devleti idaresine girdikten sonra ise Sultan II. İzzeddin Kılıçaslan tarafından yeniden yaptırılmıştır. Kâtip Çelebi de Cihannüma adlı eserinde Aksaray Kalesinin 599 tarihinde İzzeddin Kılıçaslan Bin Mesut Selçuklu Sultanı olarak kaleyi yeniden inşa ettirdiğini söylemektedir. (Çelebi, 1632). Yapılan bu sarayın taşlarının beyazlığında dolayı da kentin Aksaray adını aldığı söylenmektedir. Bu isim Bizans kaynaklarında Táyara (Toá‘Ak Sará) şeklinde geçmektedir. Bu şehir, sultanın askerî üs ve içtimaî müesseseler kurduğu bir yer olduğu için Dârüzzafer, Dârülcihâd ve Dârürribât adlarıyla da anılmıştır (Şahin, 1989).

Evliya Çelebi’nin adını bir hükümdarın yaptırdığı saraydan aldığını söylediği Aksaray’ın, Hitit metinlerinde de geçtiği bildirilmektedir. B. Horozny, Naramsin’den bahseden bir yazılı belgede, Aksaray adının “*Kurşaura*” olarak geçtiğini yazmaktadır (Burhan, 1958). Milattan önceki dönemde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Aksaray, bu dönemden sonra sırasıyla Roma İmparatorluğu, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti idaresi içerisinde kalmıştır.

Roma İmparatorluğu idaresi altında da kalmış olan şehir, bu dönemde Roma kolonisi haline gelmiş ve askeri bir üs olarak önem kazanmıştır. Aksaray, Roma İmparatorluğu’nun doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra, Doğu Roma

(Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır. Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başlamış, buna bağlı olarak Aksaray, 1077 yılından itibaren Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Selçuklu zamanında ise Anadolu'da ticaret büyük önem kazanması kervan ulaşımının da önem kazanmasına neden olmuştur. Bu ulaşım Aksaray kentini de önemli derece etkilemiştir. Aksaray o zamanlarda önemli bir ticaret merkezi haline gelmiş ve ulaşım güzergâhı üzerine birçok han ve kervansaray yapılmıştır. Ağzıkarahan, (Aksaray - Kayseri) Sultan Hanı,(Konya - Aksaray) ve Obruk Han bu yol güzergâhından günümüze ulaşmış olan üç önemli handır. Özellikle 1229 yılında I. Alâeddin Keykubât tarafından yaptırılmış olan Sultan Hanı, sultan hanlarının en büyüklerindedir (Yenice, 2012).

Anadolu Selçukluları döneminde bir kültür merkezi olan Kayseri ve Konya illerinin birbirine bağlandığı ana yol üzerinde bulunan Aksaray, II. İzzeddin Kılıçaslan'ın yaptırdığı ticarî, dinî ve sosyal tesislerle âdeta yeniden kurulmuştu. Anadolu Selçuklularının dağılmaya başlamasıyla, Karamanoğulları'nın hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Osmanlılar ile Karamanoğulları ve Kadı Burhâneddin arasındaki siyâsî mücadelelerden oldukça etkilenmişti. Aksaray, Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır (1397). 1402'de kaybedilen Ankara Savaşı'nda sonra şehir tekrar Karamanoğulları hâkimiyetine geçmiş, 1468'de Fâtih Sultan Mehmet'in bu beyliğe son vermesinden sonra da kesin olarak Osmanlı Devleti idaresine girmiştir. Bu dönemde Fâtih, şehirde yaşayanların büyük bir kısmını şehrin âlimleri, sanatkârlarıyla birlikte zanaatkârları da 1470 sonrasında İstanbul'a yerleştirmiş ve İstanbul'da bir semte bu ad verilmiştir (Şahin,1989'dan, Gül, 2013).

Selçuklu Türkiye'sinin milletlerarası ticaretten en çok kazandığı iş sahası doğu ile batı, hatta güney ile kuzey arasındaki ticari alış verişi sağlayan Anadolu yollarında yapılan kervansaray ulaşım olduğunda hiç şüphe yoktur. Başkent Konya merkez olmak üzere, bu yolların başlıca geliş ve gidiş yönleri şöyledir: Antalya ve Alaiye limanlarından gelen bir ana yol vardır. Konya üzerinden İran ve Gürcistan'a, İstanbul ve Sivas üzerinden Bağdat, Basra ve Mısır'a kadar, diğer taraftan Ankara üzerinden Sinop'a, oradan da Kırım'a kadar uzanıyordu (Akdağ, 1979).

Bu yol şebekesi Aksaray'ı, Konya ve Kayseri'ye çok sayıda hanla bağlamaktadır. Bu hanlar Selçuklu ticaretinin aktif yapıldığı güzergâhlar üzerinde kurulmuş olup, yolcuların barınma ve korunmalarını sağlayan birer karakol görevi yapmaktaydılar. Konya-Aksaray arasında Zazadin/Saadeddin Köpek Hanı, Kaymaz/Akbaş Hanı, Zincirli Hanı, Obruk Hanı, Sultan Hanı, Akhan, Aksaray-Kayseri arasında ise Alaaddin Keykubad/Alay Han/Alaiye Hanı, Hoca Mes'ud Hanı/Ağzı Karahan, Pervane Hanı, Öresin Hanı ve Sarı Han bulunmaktadır. Aksaray bu iki şehir dışında ikinci derecedeki tali yollarla Niğde-Kırşehir gibi çevresindeki diğer şehirlere bağlanmakta ise de bu güzergâhlar hakkında yeterli bilgi yoktur (Topal, 2006).

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Karamana bağlı bir kaza, daha sonra ise sancak statüsüne yükselmiştir. 1866 yılında belediye olan Aksaray 1920'li yıllarda Aksaray Vilayeti olmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 13 yıl vilayet olarak kalan kentin vilayetliği 1933 yılında alınmıştır. 1933 tarihinden 1989 tarihine kadar Niğde İline bağlı bir ilçe olarak varlığını sürdüren kent, 20.03.1933 tarihinde yeniden il olmuş ve il statüsüyle de devam etmektedir. (Yenice, 2012).

Tarihten günümüze çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış olan Aksaray, şüphesiz bünyesinde bu medeniyetlere ait birçok yapı barındırır. Aksaray'ın mimarlık tarihi milattan önceki dönemlerde başlamış ve Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Kimi eserler günümüze ulaşmış koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınanların birçoğu restorasyonu yapılarak uygun işlevlerle hizmete sunulmuş, bazılarının ise restorasyonu devam etmektedir. Günümüze ulaşamamış yalnızca tarih sayfalarında gördüğümüz eserler ise Aksaray'ın yitirilmiş olan mimari yapılarını bizlere göstermekte ve kentin mimarlık tarihini daha iyi anlamamızda bizlere yardımcı olmaktadır.

6. AKSARAY KENT MERKEZİNİ İMGELEYEN KENTSEL ÖĞELER

Aksaray kent merkezinin kentsel imgelerini açığa çıkartmak için, “çalışmanın yöntemi” bölümünde söz edilen Kevin Lynch’in kent kimliğini belirlemede kullanmış olduğu analizler kullanılacaktır. Ayrıca Lynch yöntemi dışında kent kimliğine dair daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek adına özellikle tarihsel çevrenin sunmuş olduğu kültürel imgeler incelenecek ve geçmişten bu yana yaşadıkları değişimler ele alınarak değerlendirilecektir.

Aksaray kent merkezi onu doğrudan algılayan bilinç açısından, kentin onu gözlemleyenlere bırakmış olduğu ilk izlenime göre ele alınacak, daha sonra incelenecek bölge kentsel alt birimlere ayrılarak, görünen tarihsel imgeler irdelenecek ve bu imgeler, geçmişteki izleri ile karşılaştırılacaktır.

Kentsel mekânın yapısının oluşmasında en önemli ve belirleyici faktör olan tarihsel ve kültürel birimler ön planda tutularak kent kimliğine olan katkıları değerlendirilecektir.

Kent kimliğini belirleyen öğelerden bahsederken, parçalar arasındaki ilişkilere göz önüne alınarak bütüne varılacaktır. Yollar bölgeleri hazırlar ve açığa çıkarır. Çeşitli düğüm noktalarını birbirine bağlar. Düğüm noktaları yolları birleştirir ve onların sınırlarını belirler. Kenarlar ise bölgelerin sınırlarını belirler ve işaret öğeleri de bu bölgelerin çekirdeğine işaret eder. Yoğun ve canlı bir imgeyi ortaya çıkartan ve devamlılığını sağlayan, bu birimlerin bütünüdür. (Lynch, 2010)

Kent merkezini imgeleyen öğelerin analizi aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

a-)Kent merkezinde sürekliliği olan ve bu alana ulaşımı sağlayan yollar belirlenmiştir. (Bağlantılar İmgesi)

b-)Dolu-boş analizi yapılarak kent merkezindeki mekânsal farklılıklara yol açan alanlar belirlenmiştir. (Bölge İmgesi)

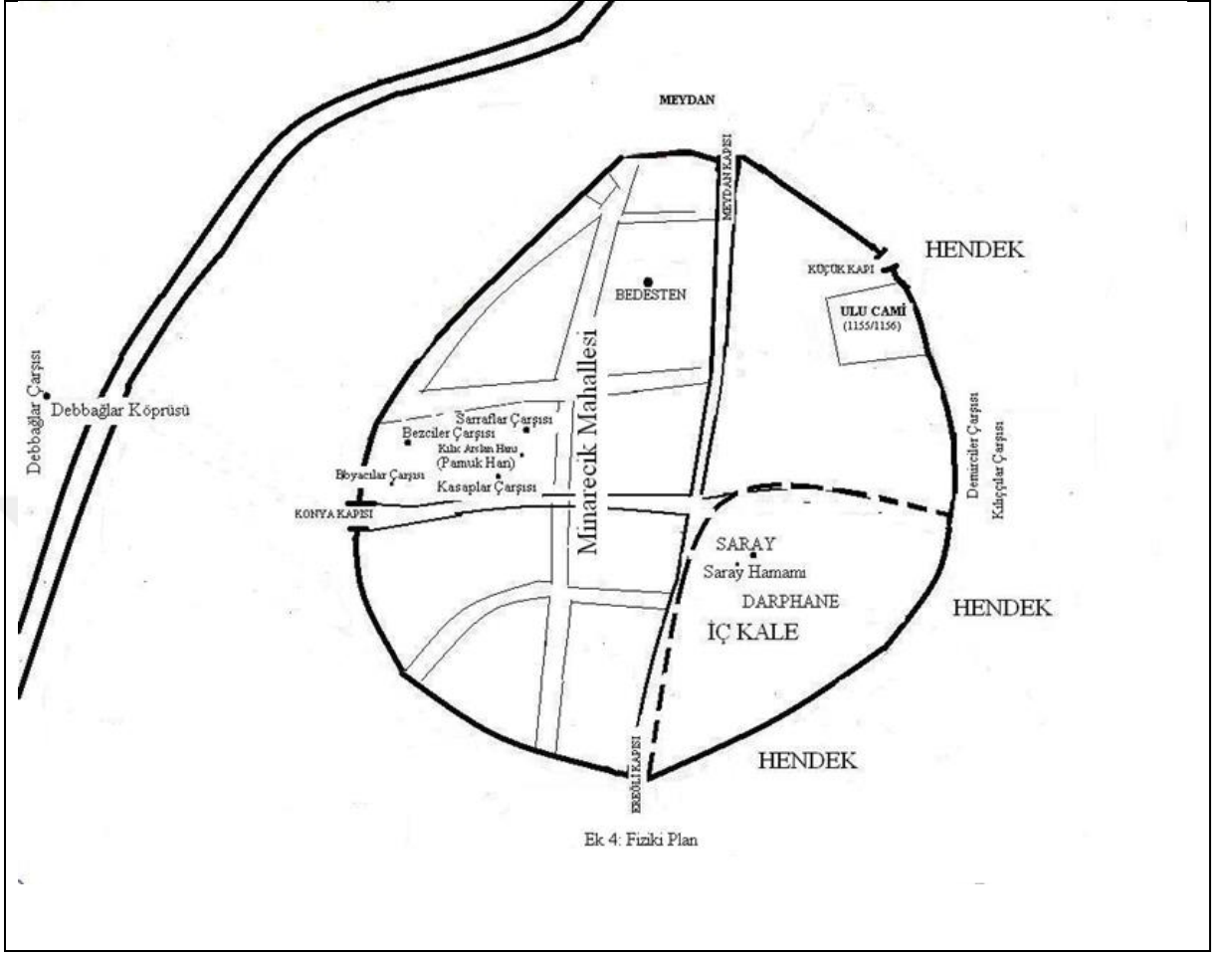
c-)Kent merkezini sınırlayan, benzer karakteristik özelliklere sahip, tekrar eden doku belirlenmiştir.(Kenar-Sınır İmgesi)

d-)Farklı bölgeleri birbirine bağlayan mimari öğeler ve yol ayrımları, belirlenmiştir.(Düğüm Noktaları)

e-)Tekil olarak, bulunduğu bölgeden ayrılan ve bulunduğu bölgede farklı karakteristik özelliğe sahip olan öğeler belirlenmiştir. (Özgün belirleyiciler & Landmark) (Yılmaz, 2013).

Kent merkezini imgeleyen öğeleri incelenen alan Aksaray'ın eskiden mevcut olan Aksaray Kalesi sınırları ve çevresidir. İncelenecek alanda geçmişte var olan kale; iç kale ve dış kale olmak üzere iki parçadan ve kale surlarından içeri giren beş kapıdan oluşur. Şuan Aksaray Kalesi mevcut olmasa da şehir bu tarihi çekirdek doğrultusunda ilerlemiş ve gelişmiştir.

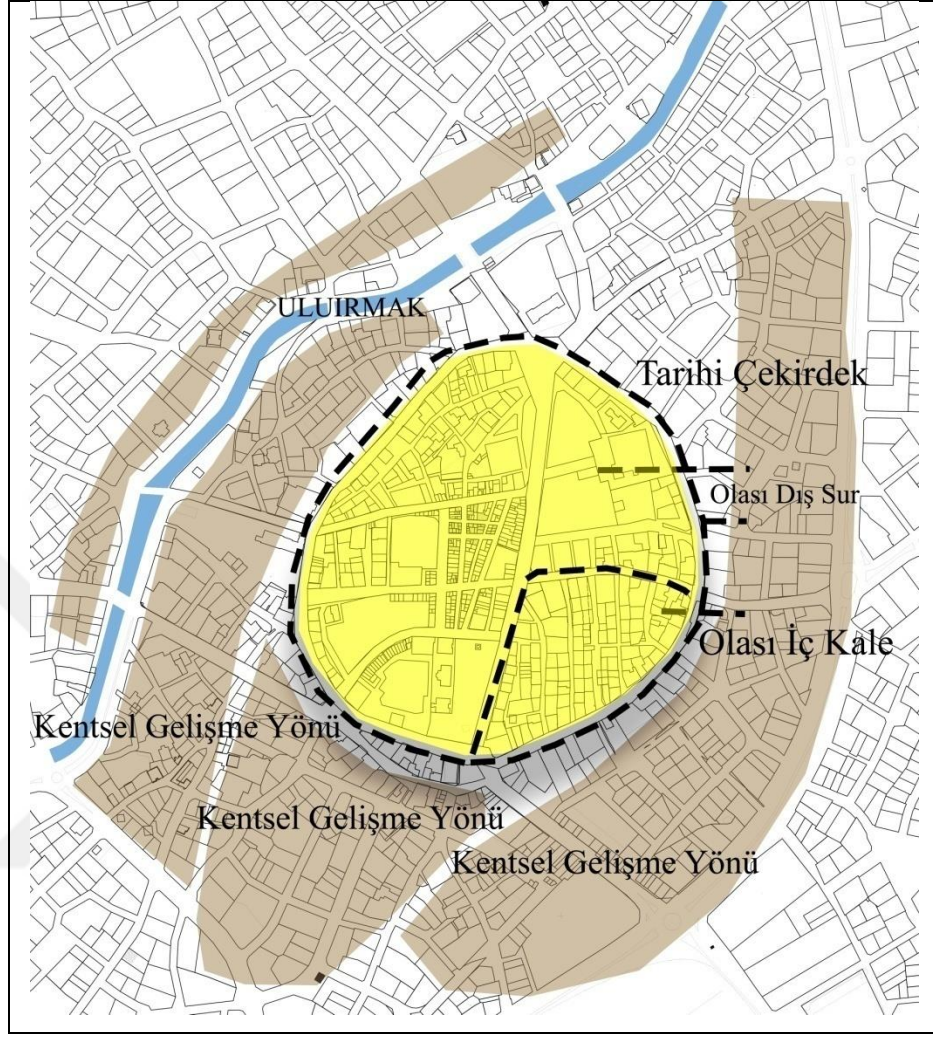
Ulu Cami'nin doğusundaki Kalealtı Caddesi'nden mevcutta var olan Kız Meslek Lisesi'nin batısına doğru gelir. Vehbi Bey Caddesi ile Belediye Caddesi'nin kesiştiği noktada olan Zinciriye Medresesi'nin önüne gelir ve eski adliye binasının güneyinden Hamidiye mahallesinin doğusuna doğru hareket ederek Ulu Cami'de son bulmaktadır (Konyalı, 1974). Bugün Kalealtı Caddesi, Belediye Caddesi ve Ankara Caddesi'nin tarihi çekirdeği dolanmış olduğu ring kalenin sınırlarıdır ve bu alanın yüksekte olması bu sınırları kanıtlayan başka bir unsurdur.

Şekil 6.1. Kalenin Sınırları

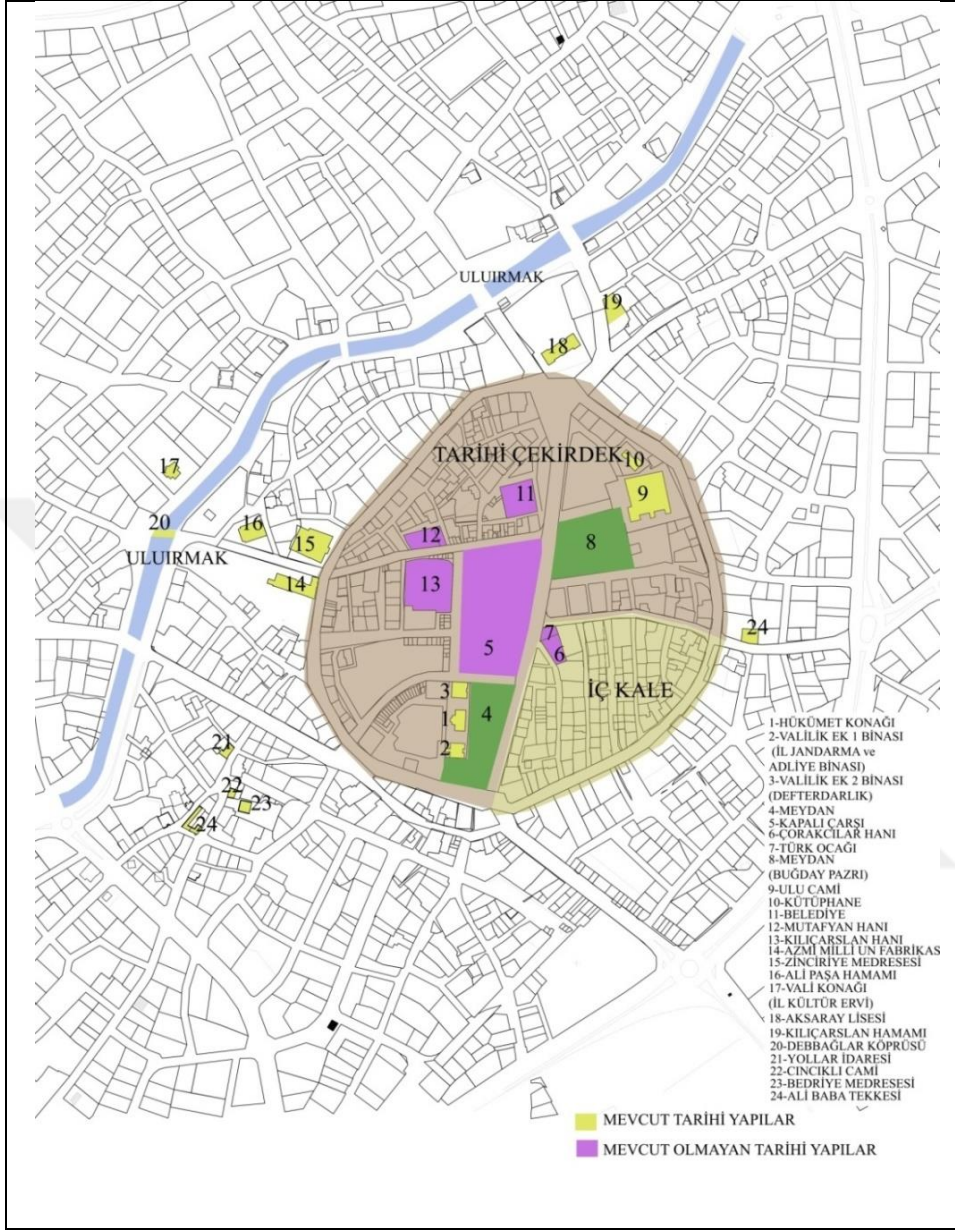
Kaynak: Nevzat Topal,2006, s.129

İç kalenin surları bugün çarşı denilen sahayı, sebze pazarı, hükümet konakları, Hamidiye Mahallesi (Aksaray Lisesi önünden Azmi Milli Un fabrikasına giden yol, eskiden Gâvurlar Mahallesi diye anılan ve Zinciriye Medresesi önünden geçen yol ile şehir merkezindeki Kurşunlu Cami'nin arkasından Kalealtı Mahallesine birleşen yol, Ulu Cami, Park ve Belediye binasının da içinde bulunduğu geniş bir alanı içine alan sahada kurulmuştur (Deniz, 2017).

Şekil 6.2. Tarihi Çekirdek Doku ve Aksaray Kenti Günümüz Gelişme Yönü

İncelenen alan ve çevresi Aksaray Kalesi'nin izlerinin olduğu tarihi bir çekirdek olduğu için Aksaray kent kimliğinin anlaşılacağı nadide alanlardandır. Geçmişten bu yana Aksaray kent merkezi tek merkez üzerinden gelişme göstermiştir. Günümüzde de varlığını aktif olarak korumuş ve ikinci bir merkez oluşmamıştır. Tarihi çekirdek doku ve çevresindeki imgeler bu bölümden sonra sırasıyla ele alınacaktır.

Şekil 6.3. Tarihi Çekirdek Doku ve Çevresindeki Tarihi Yapılar

6.1. Bağlantılar-Yollar

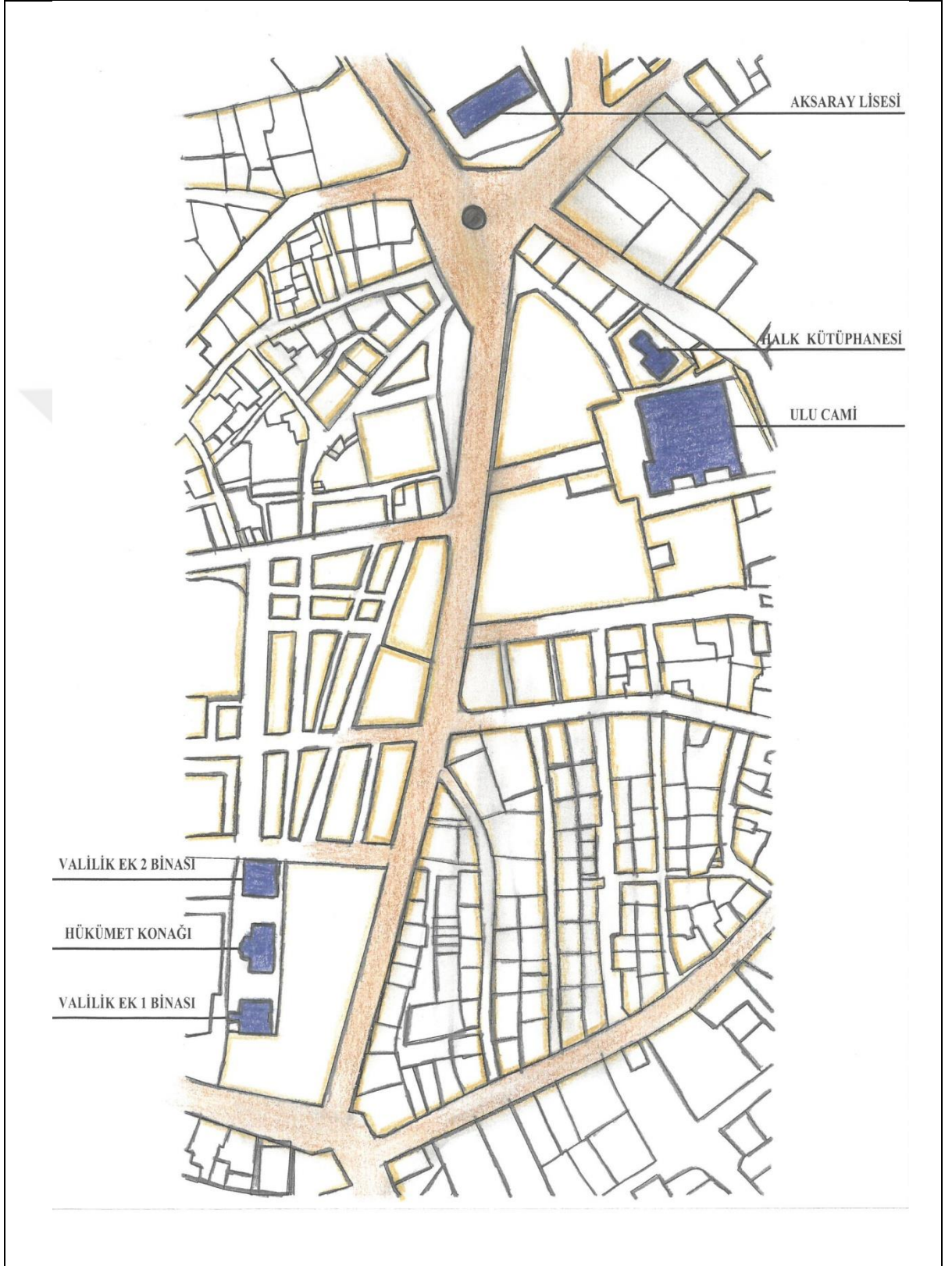
Bağlantılar (yollar), kentin tanınabilirliğine bağlı olarak önem derecesi farklılık gösterir. Gözlemci pek çok kişinin imgesinde baskındır. Bu öğeler gözlemcilerin alışkanlık ve olanaklarına bağlı olarak kullandığı alanlardır. Sokaklar, toplu taşıma araçları, caddeler ve kanallar gibi. İnsanlar kenti hareket halindeyken gözlemler ve bu yollar, bağlantılar üzerindeki diğer çevresel öğeleri hareket ederken algılayabilir ve bir bütün olarak değerlendirip ilişkisini kurar (Lynch, 2010).

İncelenen alan Kalealtı, Ankara, Belediye ve Bankalar Caddesi arasındaki tanımlı alan olup bu caddelerle çevrilmiştir. Kent merkezine ulaşım bu caddelerden sağlanır. Bu cadde aksları üzerinde geçmişten kalma tarihi yapılar mevcuttur. Caddeleri imgeleyen bu öğeler kentin eski kimliğine göndermeler yapmakta ve bizleri bilgilendirmektedir.

6.1.1. Bankalar Caddesi

Meydanın tam ortasında geçen yol kent yaşamında omurga görevi görür. Bu yolun Anadolu Selçuklu Dönemi'nde hatta daha öncesinde bile var olduğundan bahsedilir. Bankalar Caddesi ve bundan sonra bahsedeceğimiz caddeler arasında kalan bölge çok önceleri Aksaray Kalesi'nin bulunduğu bölgedir. Bankalar Caddesi Orta Çağ'dan beri mevcut olan kalenin bulunan beş kapısından ikisini birbirine bağlayan kalenin tam ortasından geçen akstır.(Şekil 6.4) O zamanlardaki önemini halen korumaktadır.

Daha önceleri trafiğe kapatılıp yayalaştırılan yol, şuan trafiğe açık durumundadır. Bu yol üzerinde kentin tarihsel kimliğinin göstergeleri olan tarihi yapılar mevcuttur. Ayrıca Aksaray'ın tek meydanı olan 15 Temmuz Milli İrade Meydanı da bu aks üzerindedir.

Şekil 6.4. Bankalar Caddesi Ekseni

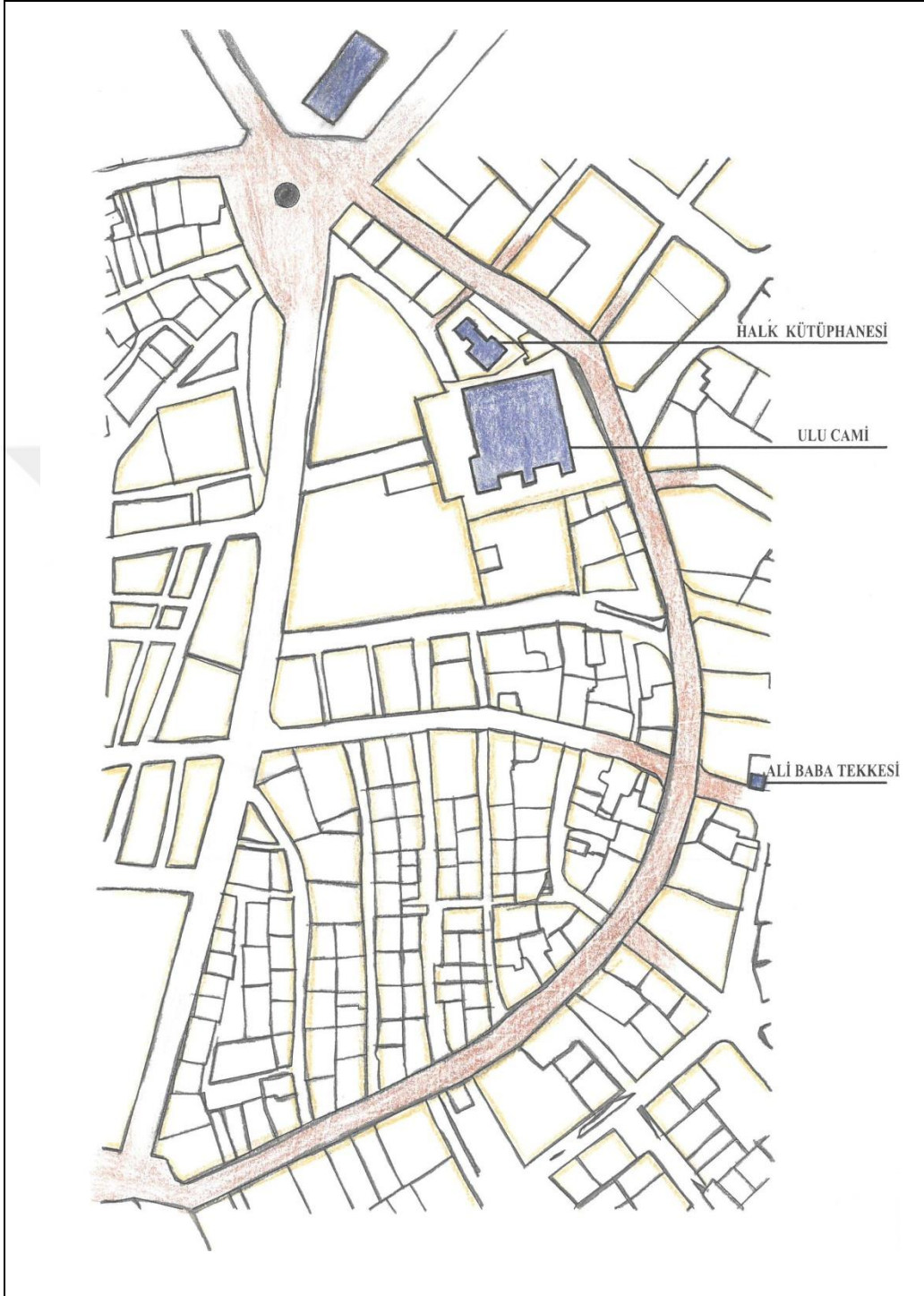
Yorum: Çiğdem Gürel Ağır

Şekil 6.5. Bankalar Caddesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.1.2. Kalealtı Caddesi

Kent Merkezinin diğer önemli aksı (Şekil 6.6'da) görülen Kalealtı Caddesidir. Adından da anlaşılacağı üzere yukarıda anlatılan fakat şuan mevcutta olmayan kalenin doğu duvarının bitiminden geçen caddedir. Eskiden kale kapılarıyla bağlantılı olan bu yolda korunmuş ve günümüze ulaşmıştır. Kalealtı Caddesi'nden Ulu Cami doğu duvarı, Cumhuriyet Dönemi'nden kalma İl Kütüphanesi ve Ali Baba Tekkesi cadde üzerinde görülen ve caddeyi imgeleyen tarihi yapılarıdır.

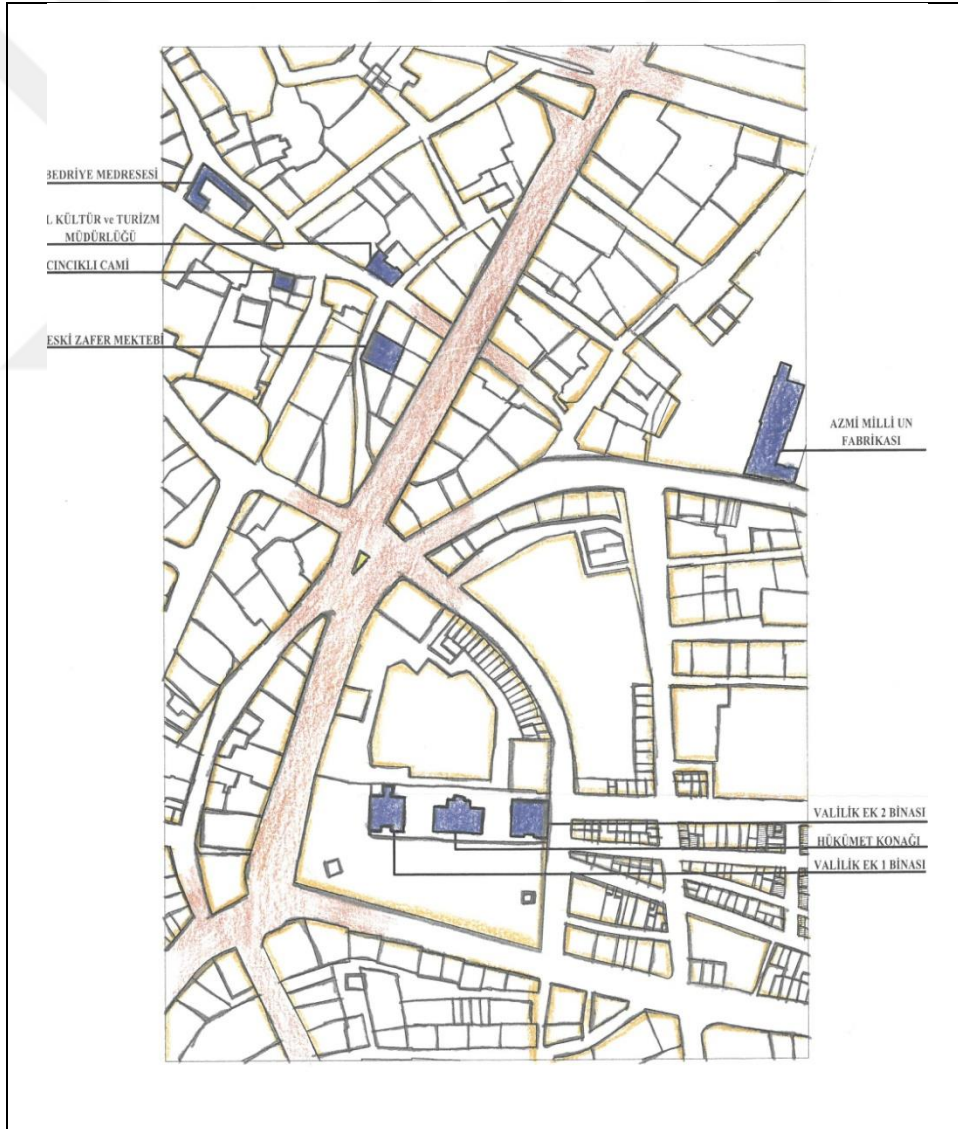

Şekil 6.6. Kalealtı Caddesi Eksen

Yorum: Çiğdem Gürel Ağır

6.1.3. Ankara Caddesi

Kentin ana arterlerinden birisidir. Meydana gelindiği noktada Bankalar Caddesi'yle kesişir. Varlığı Aksaray Kalesi'nin ayakta olduğu zamanlara tekabül etmektedir. Ankara Caddesi aksı (Şekil 6.7) üzerinden tarihi yapıları algılamak güçtür. Çünkü günümüzdeki çarpık kentleşmeden dolayı tarihi yapılar cadde aksının gerisinde kalmış ve yeni yapılaşmanın arasında kaybolmuştur. Yol güzergâhında bulunan Zafer İlköğretim Okulu ise eskiden Zafer Mektebi olarak bilinen tarihi bir yapıydı fakat yapı yıkılmış ve şuanki mevcut yapı yapılmıştır.

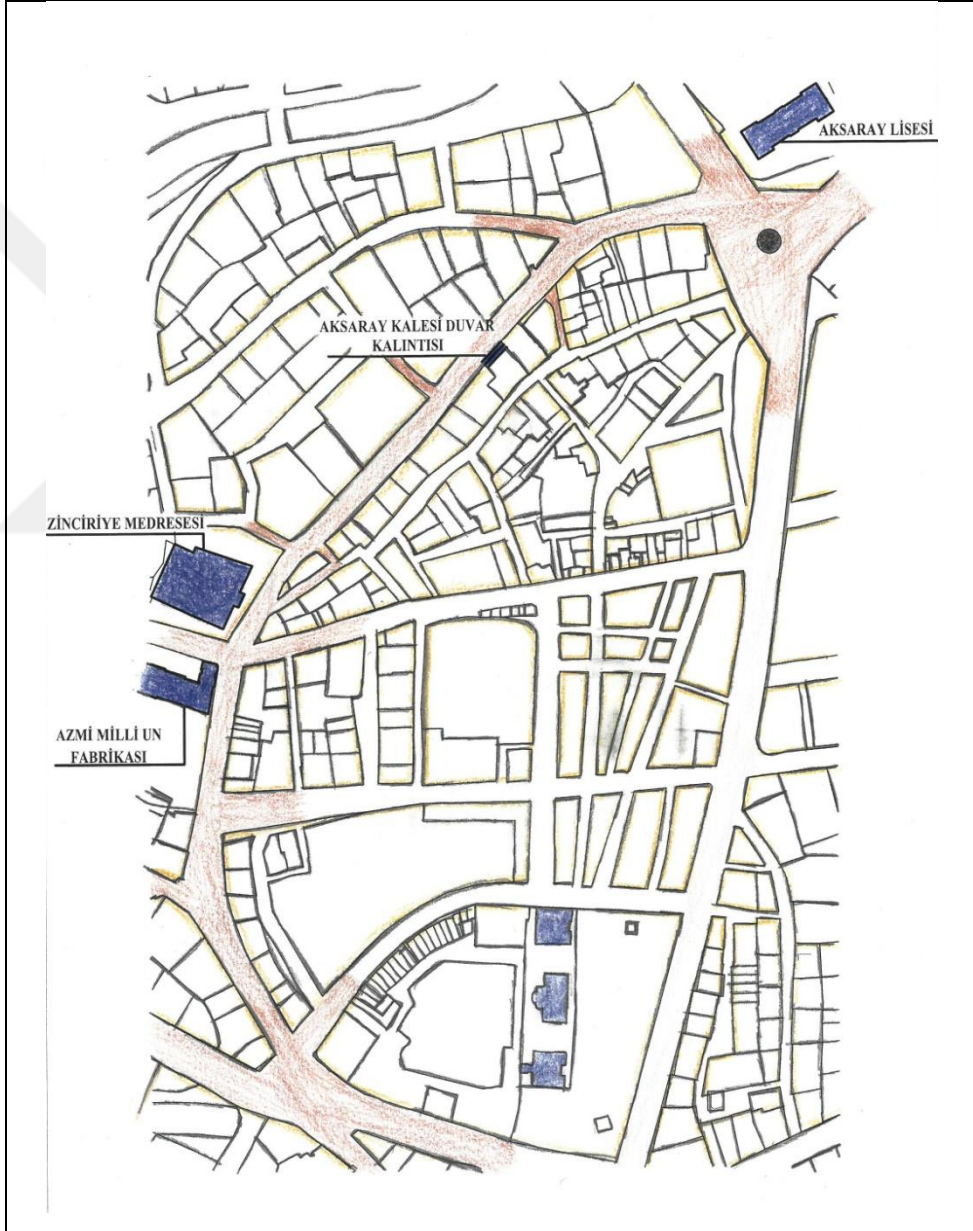

Şekil 6.7. Ankara Caddesi Ekseni

Yorum: Çiğdem Gürel Ağır

6.1.4. Belediye Caddesi

Sur kalıntılarının bulunduğu tek caddedir. Aksaray Kalesi'nin dış duvarlarının çok az bir kısmı görülebilmektedir. Ayrıca eski kalenin Konya kapısı olarak bilinen güzergâhla kesişmektedir. (Şekil 6.8'de) görüldüğü üzere Zinciriye Medresesi'nin doğu duvarı bu caddeye sınır oluşturmaktadır.

Şekil 6.8. Belediye Caddesi Ekseni

Yorum: Çiğdem Gürel Ağır

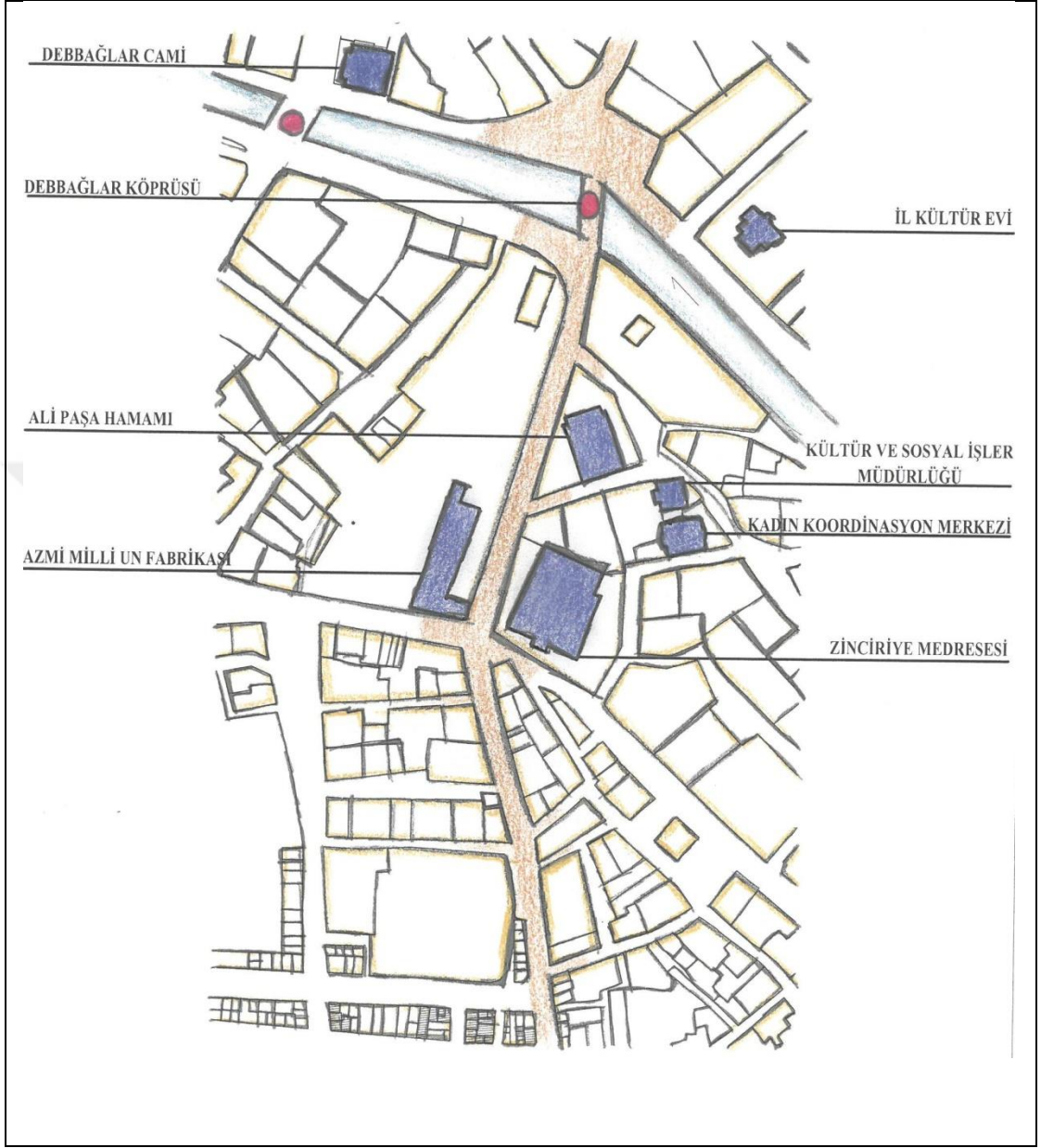

Şekil 6.9 Belediye Caddesi ve Eski Kale Duvarları Kalıntısı

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.1.5. Vehbi Bey Caddesi

Tarihsel değerlerin varlığı, günümüzde korunması ve restorasyonu açısından önemli bir caddedir. Selçuklu Dönemi yapıları, Cumhuriyet Dönemi yapıları, Osmanlı Dönemi yapıları kent kimliğine olumlu katkıları olan bir caddedir. Selçuklu Dönemi yapısı, Zinciriye Medresesi, Debbağlar Köprüsü, Osmanlı Dönemi yapısı, Ali Paşa Hamamı, Cumhuriyet Dönemi yapıları, Azmi Milli Un Fabrikası, Eski Vali Konağı bu caddenin sınır imgelerindedir ve kent kimliği adına önemli değerlerdir. (Şekil 6.10)

Şekil 6.10.Vehbi Bey Caddesi Eksenini

Yorum: Çiğdem Gürel Ağır

Şekil 6.11. Vehbi Bey Caddesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Şekil 6.12. Vehbi Bey Caddesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.2. Bölgeler

Bölgeler diğer öğelere göre daha büyük kent parçalarıdır. Kentin orta veya büyük ölçekli bölgelerinin oluşturur. Gözlemci psikolojik olarak bu alanlara girdiğine hisseder. Bu bölgeler bazı ortak belirleyici özelliklerle tanımlanabilir. Bölgeler, içindeyken daha kolay algılanıp tanımlanır. Bölge dışarıdan da hissedilebiliyorsa dışsal referanslar için de kullanılır (Lynch, 2010).

6.2.1.Kapalı Çarşı Bölgesi

Kentin en can alıcı noktalarından olan çarşı bölgeleri kent için oldukça ön planda yer almıştır. Geçmişte çarşının bir bölümünde Kılıç Arslan Hanı'nın bulunduğu söylenir. Bölge çarşı mantığını geçmişten günümüze taşıyabilmiştir. Han yıkılmış günümüzde mevcut değildir. Han 1987 yılında Belediye tarafından ihtiyaçlara cevap veren daha modern bir han yapma gerekçesiyle tamamen yıktırılmıştır.

Çetintürk'ten edinilen bilgiler doğrultusunda han son yıllarda halk tarafından Belediye Hali olarak isimlendirilmiş. Han tuğladan yapılmış ve Selçuklu ve Osmanlı zamanlarında tadilatlar geçirmiştir. Han orta avlulu ve etrafı iki kat dizili bölümlerden oluşmaktaydı. Alt kat hücreler dükkân üst katlar ise konaklama için kullanılmaktaydı (Çetintürk, 1993). Hanın, doğu, batı ve güney yönüne birer giriş kapısı vardır. Doğu kapısı yuvarlak kemerlidir (Konyalı, 1974).

Hanın bulunduğu alana günümüz mimarisiyle Belediye İş Hanı yapılmıştır. Han çevresi ise Sarraflar Çarşısı ve Kasaplar Çarşısı olarak inşa edilmiş ve bütün olarak da Kapalı Çarşı olarak adlandırılmıştır.

Günümüzde (Şekil 6.13'te) görüldüğü gibi tek katlı dükkânlardan oluşmakta olan alan halk tarafından aktif olarak kullanılır ve kent merkezinde olma sebebiyle ulaşımı kolaydır. Farklı bölgelerden giriş çıkışı olan bölge ticari amaca hizmet eden birimleriyle bulunduğu bölgeden mekân ve yoğunluk farklılığı bakımından ayrılarak kendini tanımlar. Kendi içinde düzenlidir. Geçmişte ve günümüzde de kentin hareket yönü çarşı bölgelerine doğru olmuştur. Bankalar Caddesi eksenini üzerinden sanki bir han kapısına girermiş gibi bir izlenim algılanabilir. Fakat bölgenin geçmişini bilen

gözlemci için geçerli bir durum olabilir. Bankalar caddesindeki girişten başka ara sokaklardan da bölgeye girişler mevcuttur. Bankalar Caddesi ve meydana sınırlar oluşturmaktadır. Tarihsel değerini ve o bölgeden bulunan tarihi yapılarını kaybetmiş olan alan, işlev olarak geçmiş dönemlerle benzer özellikler taşıyan bölge, yapı olarak ve geçmişte büyük önem arz eden han mantığına aykırı düşerek yapı malzemesi ve şekli olarak bölgenin tarihsel kimliğine saygı duymamaktadır.

Şekil 6.13. Kapalı Çarşı

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.3. Düğüm/Odak Noktaları

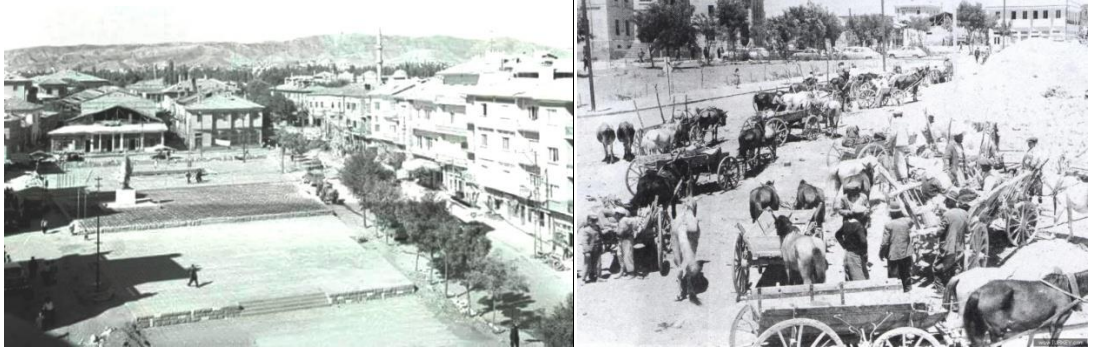
Gözlemcinin kente girebilmesini sağlayan stratejik noktalardır ve bir noktadan diğerine yol alırken kullandığı yoğun odak noktalarıdır. Düğüm noktaları, köşe başı faaliyetlerini barındıran veya kapalı bir meydanı oluşturan alanlarsa; fiziksel özelliklerin veya kullanımların yoğunlaştığı alanlar olma özelliği taşır. Bu durum düğüm noktası olmaktan çok kentsel yaşama katılma alanları olma özelliği taşıdıklarından “odak noktası” olarak adlandırılması mümkündür. Bir toplanma mekânına işaret eden bir alandır (Lynch, 2010).

6.3.1. Aksaray Hükümet Meydanı (15 Temmuz Milli İrade Meydanı)

Geçmişten bu yana Aksaray'ın kent merkezi ve çevresi incelendiğinde eski tarihi kalenin izleri günümüze kadar yansımış bu izler içerisinde iki meydan oluşmuştur.

İlk meydan Ulu Cami önündeki; Ulu Cami, Halk Kütüphanesi, Belediye Binaları ve İş merkezleri ile çevrili alandır. Bu meydan Aksaray'ın eski meydanıdır. Daha sonra Meydan Hükümet Konağı ve civarına doğru kaymıştır.

Günümüzde bilinen ana meydan Aksaray Hükümet Meydanı değişen ismiyle 15 Temmuz Milli İrade Meydanı'dır. Hükümet Konağı, Adliye ve Jandarma Binası ve Eski Defterdarlık Binası, Kurşunlu Cami ve çevresindeki dükkânlar ile tanımlı bir meydandır. Bu yapılar yapılmadan önce 1920'ler ve öncesinde alanda kerpiç evler yer aldığı ve bazı pazarların kurulduğu bir alandır. Vali Yusuf Ziya Gülnar döneminde kamulaştırılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin farklı zamanlarında inşa edilen yapılar, ticari birimler, kapalı çarşı, Kurşunlu Cami meydana canlılık katmaktadır. Fakat bu yapılaşmalar Kurşunlu Cami dışında geçmiş kimliğe saygı duyulmadan yapılan yapılardır.

Şekil 6.14. Eski Kent Meydanı ve Eski Pazar Yeri (Hükümet Meydanı Doğu Cephesi)

Kaynak: www.aksaray.bel.tr (28 Ocak 2018)

Meydanlar bir kentin kalbidir ve o kentin kimliğini en iyi yansıtan noktalardır. Günümüzde denetimsiz büyüme ve yayılma hareketlerinden kentsel mekân olan meydanlar da nasibini almış ve geçmişteki anlam ve rollerini kaybetmiş ve sadece taşıt trafiğine hizmet eden destekleyici işlevi olmayan noktalar haline dönüşmüştür. Aksaray Hükümet Meydanı da tarihi kimliğine uygun olmayan plansız ve rastgele

biçimlenen yapılarla çevrelenmiştir. İşlevsiz boşluklar, dengesiz alan kullanımları ve meydanı bölen ve çevreleyen yoğun trafik akışı kentsel kimliğe zarar vermektedir.

Şekil 6.13. Aksaray Hükümet Meydanı 90'lı Yıllar
Kaynak: mapio.net (28 Ocak 2018)

Şekil 6.15. Aksaray Hükümet Meydanı Doğu Cephesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Aksaray Hükümet Meydanı Cumhuriyetle birlikte oluşturulmaya başlanan yeni yaşam biçiminin kentsel mekâna yansımasıyla birlikte valiliğin bu meydana

yapılması alanın öneminin arttırarak bugünkü biçimini almasına büyük katkı sağlamıştır.

Hükümet Meydanı Cumhuriyet Döneminden kalma üç önemli tarihi binaya sahiptir. Bunlar Hükümet Konağı, Maliye Binası, Jandarma ve Adliye Binasıdır. Yapıların özgün kimlikleri dikkate alınarak restore edilmiştir.1920-1930 yılları arasında vilayet olan Aksaray'ın önemli simgelerinden olan Hükümet Konağı ve şuan yanındaki iki ek bina dönemin özelliklerini ve mimarisini en iyi şekilde yansıtan yapılardır. Günümüzde Hükümet Konağı Valilik Binası olarak kullanılmaktadır. Yanındaki yapılarda ise Aksaray Valiliği Ek Hizmet Binasıdır. Bu üç Cumhuriyet Dönemi yapısı geçmişten bu yana kent kimliğine büyük katkı sağlamaktadır.

Şekil 6.16. Aksaray Hükümet Meydanı

Kaynak: www.aksaray.bel.tr, (28 Ocak 2018)

Meydana ulaşım meydanı tam olarak bölen Bankalar Caddesi ve meydanın her iki yandan geçen Turizm Caddesi ve Ankara Caddesi ile sağlanmaktadır. Kentin merkezi konumunda olduğu için erişim kolaydır. Fakat meydanı bölen caddeler erişimi zorlaştırmaktadır. Önceki yıllarda yayalaştırılmış olan Bankalar Caddesi tekrar trafiğe açılarak alışıla gelmiş yaya kullanımı zedelenmiştir. Hâlbuki bir meydanın başarılı olabilmesi için ulaşılabilir olması gerekir. En iyi meydanlar

yürüyerek ulaşılabilen meydanlardır. Etrafı yollarla çevrili meydanlar insandan yoksun kalır. (Taşçı, 2014)

Şekil 6.17. Aksaray Hükümet Meydanı

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Hükümet Meydanı'nın bugünkü biçimi "kapalılık" duygusu çağrıştırıyor ise de etrafından geçen yollar ve yapılar arasındaki boşluklar bu etkiyi bozmaktadır. Meydanı çevreleyen sonradan yapılan binaların meydana katkıda bulunmayan biçimleri ise Cumhuriyet Dönemi'nden kalma tarihsel dokuyu bozmaktadır. Son dönemlerde yaşanan olaylardan dolayı meydanın özgün adının değiştirilmesi ise kentlinin hafızası açısından meydanın kimliğine zarar veren başka bir unsurdur. Kentlerdeki özgün yer isimlerinin değişimi toplumun belleğinde yer eden eski tanımlarını yitirerek anlamsızlaştırır. Kentsel mekânların isimlerini değiştirmek ise kimliksizleşmenin bir göstergesidir.

Meydana güçlü bir imaj veren Atatürk Heykeli, meydandaki Cumhuriyet yapılarıyla birlikte en anlamlı objedir. Meydana sonradan eklenen saat kulesi meydanla anlamsızdır.

Meydanın doğu kısmında sıralanmış dükkânlar sayesinde sürekli bir alışveriş imkanı sağlanmaktadır. Eskiden Pazar yeri olarak kullanılan bu kısım geçmişin ruhunu kısmen de olsa yansıtabilmektedir.

Dükkân girişlerinin meydana açılması halkın meydanla ilişkisini arttırmakta ve meydana canlılık kazandırmaktadır.

Meydanda zaman zaman gerçekleştirilen bazı aktiviteler meydanın kimliğini güçlendirmektedir. Son zamanlarda uygulanan aydınlatma elemanları meydanın gece de canlı kalmasına yardımcı olabilmektedir. Meydanın günün her saati kullanılmaması ise bu canlılığı gölgelemektedir.

Cumhuriyet Döneminden bu yana kentin gözbebeği haline gelen Hükümet Meydanı, kimliği bozan bazı yapı grupları ve çevre düzenlemelerine rağmen kentin merkezi olarak zihinlere yerleşmiştir. Farklı kesimlerden kullanıcıları buraya çekebilecek işlev donatılarının yeterli olması, meydanı bölen trafik akışının yoğun olduğu yollar, kent dokusunun bir kısmının fiziksel bozulmaya uğraması meydanın kimliğine zarar vermektedir.

Olumlu ve olumsuz bütün niteliklere rağmen meydan sahip olduğu özgün yapıların desteğiyle ayrımsanabilir bir kent mekânı olarak gücünü korumaktadır. Aksaray ve diğer kentler için meydanlar kent kimliği için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple Aksaray için kimliği içinde büyük önem arz eden meydan başlığı geniş ölçekte ele alınmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: Tarih boyunca kentlerin toplumsal yaşamında önemli rol oynayan meydanların kentin kimliğine iki şekilde katkı yaptığı anlaşılmıştır. Bu katkının ilki meydanın biçimidir. Meydanların formları, çevresindeki yapıların biçimleri, yükseklikleri, tarihi anlamları ve içinde barındırdıkları sanatsal öğeler onu önemli bir kimlik alanı yapmıştır. Meydan ile kentsel kimlik ilişkisinin diğer bir boyutu ise meydanı kullanan bireydir. Birey, birlikte büyüdüğü ve yaşadığı diğer

bireyle beraber içinden geçtiği toplumun kimliğini mekâna yansıtarak kentsel kimliğe katkı sağlar ya da yapmış olduğu her eylemi kentsel mekânda gerçekleştirerek kentsel kimliğin oluşmasına katkı sağlar (Taşçı, 2014).

Günümüzde gelişen kent yapısı içinde artan yoğunluklar ise meydanlara olan ihtiyacı arttırmıştır. Meydan ihtiyacının yanında motorlu araçların yaygınlaşması yayaları ikinci plana itmiştir. Bunun sonucu olarak meydanlar trafik tehdidi altında kalarak fonksiyonel ve estetik yönden olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca meydanların günümüz kent yapısı etkisinde kalması da onların kadim kimliklerinin kaybolmasına neden olmuştur. Aksaray da özel bir yeri olan Hükümet Meydanı incelendiğinde de meydanın tarihi yapısının ve algısının Aksaray kimliğine olumlu katkı yaptığını söylemek mümkündür. Ancak tarihi yapıları yok sayarsak sıradan bir alan görünümünde olup özgün mimarisine katkı sağlayamamaktadır.

Başarılı bir kentsel mekânın ulaşım, amaç ve aktiviteler, rahatlık ve imaj, esnek tasarım çekim güzergâhı, sosyalleşme unsurlarına sahip olması önemlidir. Hükümet Meydanı bu unsurları az çok bünyesinde barındırmaktadır fakat kent için yetersiz olması ve özgün kimliğe karşıt bir hal takınması Aksaray'ın kimliğine olumsuz bir imaj vermektedir. Meydanın çevresindeki yollardan dolayı araçlar tarafından baskın olarak kullanımı meydana zarar veren başka bir unsurdur. Meydan başta rekreasyon olmak üzere bir çok aktiviteye elverişlidir fakat yetersizdir. Araç yoğunluğu bazı işlemlere engel olmaktadır. Bazı kültürel etkinlikler için kullanılması kültürel kimliğe katkı sağlamaktadır.

Taşıdığı anlam ve barındırdığı önemli tarihsel yapılara karşın bugün kentin yaşamış olduğu modernleşme adı altındaki kötü yapılaşmadan nasibini almıştır.

6.4. Kenarlar-Sınırlar

Kenarlar gözlemci tarafından ulaşım aksları gibi kullanılmayan, yollar kadar baskın olmayan doğrusal öğelerdir. İki alan arasında sınır görevi görerek sürekliliği bölerler. Kıyıları, duvarlar, demiryolları kenar öğelerine örnek verilebilir. Bu öğeler bir eksenindeki yanal referans noktalarıdır. Bu öğeler, iki bölgeyi birbirinden ayıran duvarlar olabileceği gibi iki bölgeyi birleştiren bağlantı noktaları da olabilirler. Bu

kenar ögeleri birçok kişinin yön ve adres bulabilmek için kullandığı önemli ögelerdir (Lynch, 2010).

Bugün bölgenin en akılda kalan imgesini, kent merkezini tanımlayan caddelerdeki sınırlar oluşturmaktadır. Bazı sınırlar ise merkezin kimliğini zedelemekte ve bölgenin bütün olarak algılanmasını güçlendirmektedir. Bu bölgede bulunan bazı anıtsal yapılar da kent merkezi sınırlarının belirlenmesinde ve algılanmasında büyük önem arz etmektedir.

6.4.1. Dükkân Cepheleri

Aksaray kent merkezi sınırlayan caddeler üzerinde bulunan dükkân cepheleri farklı karakterlere sahiptir. Kaldırımlar, dükkânlarda kullanılan geçici elemanlar hatta bunların rengi, biçimi, malzemesi bile caddelerin karakterini belirleyen güçlü ögelerdir. Kaldırımlar kamusal alanlardır. Herkesin kullanımına açık olan bu alanlar, ticari bir amaç için özel bir idareye devrettiği zaman kamusal alan olmaktan çıkarak ticari bir işletmeye dönüşmektedir. Kentlinin kullanım alanları kısıtlanmaktadır.

Cadde aksları üzerinde bulunan anıtsal yapılarla bir arada bulunan dükkânlar tarihin izlerini kaldırarak bölgeyi okumamızı güçlendirmekte ve bölgenin kimliğini algılamamızda karışıklığa sebep olmaktadır. Bir tarafta anıtsal yapılar diğer tarafta günümüz mimarisiyle yapılmış dükkân cepheleri arasındaki zıtlık bu karışıklığı gözler önüne sermektedir.

Ayrıca kent merkezinin tam ortasından geçen caddenin trafiğe açık oluşu ve trafiğin yoğun oluşu bu cadde çevresindeki alanların kullanımını kısıtlamaktadır.

Şekil 6.18. Dükkân Cepheleri

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.4.2. Dini ve Anıtsal Yapılar

Kent Merkezini biçimlendiren kenar öğeleridir. Eskiden mevcut olan kale sınırlarını, tarihi çekirdekte bulunan bu yapılar göstermektedir. Ayrıca bu yapılar, günümüzde kalenin varlığını hissettiren ve kent merkezi için önemli kimlik elemanlarıdır. Çünkü çarpık kentleşmeden dolayı kaybolan tarihi dokuların elimizde kalan son parçaları olması o yerin kimliği hakkında bilgi veren tek değer olmaları onları önemli kılmaktadır.

Cadde üzerinde yer alan bu yapıların dış duvarları buldukları caddeye sınır oluşturur. Karşılıklı farklı tekil anıtsal binalar, farklı köşeler oluşturur, caddeleri sınırlar ve gözlemci için bu sınırlardan sokağa geçişe hazırlar. Caddeleri sınırlandıran yapıların duvarları caddeye mimari bakımdan zengin cepheler sunar.

Tarihsel çevreyi oluşturan bileşenlerden olan anıtsal yapılar, buldukları çevrede odak noktası özelliği taşır ve algılamada ilk seçilenlerden olurlar. Kenti simgeleyen unsurlardır. Anıtsal yapıların büyük bir çoğunluğu toplumun dini, sosyal, ekonomik, kültürel vb. gereksinimlerinin karşılamak için yapılırlar. Kent içinde önemli

noktalarda konumlanır, kente bir kimlik, aidiyet kazandırır ve kentin imgesi olurlar (Zeren, 2010).

Bir kentin, sokakları, parkları, dini yapıları, heykelleri, kütüphaneleri, insanların toplandıkları mekânlar ve birbirileri ile olan ilişkileri, giyimleri, davranış biçimleri kent imgesi hakkında görüş oluşturan unsurlardır.

Bunun yanında dini yapılar anıtsal nitelikli yapılar arasında biraz daha fazla önem arz etmektedir. Özellikle geçmişte “Evliyalar Şehri” olarak anılan Aksaray ili için bu yapılar bir kat daha fazla önem taşır. Aksaray genelinde çok fazla türbe, cami, tekke, yadır gibi yapıların varlığı kentin bu öğelerle olan ilişki sıklığını bizlere göstermektedir. “Dini yapılar barındırdıkları fonksiyon nedeniyle konumlandıkları kentlerde yaşayan toplumun inanç biçimini hatta var olma biçimini temsil ederler.” (Zeren, 2010).

6.4.2.1.Ulu Cami

Selçuklu mimarisini en güzel örneklerinden olan bu cami, Kılıçaslan’ın oğlu Rükneddin Mesud tarafından yaptırılmıştır. Karamanoğulları döneminde genişletme ve onarım çalışmaları yapılan caminin kitabesinde “*Bunun yapılmasını ve yenilenmesini merhum ve mağfur Alaaddin Bey’in oğlu yüce Sultan Mehmet, 811 yılında emretti*” yazar ve yine aynı kitabede caminin mimarı olan Mimar Firuz’un adı yazılmıştır. Osmanlı kayıtlarında ise caminin ismi “*Karamanoğlu Mehmet Bey Cami*” olarak geçmektedir. (www.kulturportali.gov.tr)

Cami günümüzde var olmayan Aksaray Kalesi’nin doğu burç kalıntılarının hemen bitişiğine yapılmıştır. Doğu tarafından bakıldığında bir tepe üzerine kurulduğu açıkça görülmektedir. Caminin güneyinde park, kuzeyinde ise kütüphane bulunmaktadır.

Cami, kente hâkim bir konumda olup çevresindeki yapıların gölgesinden uzak kentin en büyük camisidir. Belediye tarafından yapılmış olan çevre düzenlemeleri ile daha anlaşılır ve hissedilir duruma getirilen yapı kent merkezini imgeleyen en önemli yapılar arasında sayılır. Yapı günümüze kadar defalarca restorasyon görmüş ve başarılı bir şekilde korunabilmiştir. Hemen doğusunda Kalealtı Caddesi’nden duvarları görülebilen cami cadde işlekliliğinden dolayı bazı bozulmalara maruz kalmış

fakat bunların önlemleri alınmıştır. Kalealtı Caddesi'ne bakan doğu duvarları bölgenin görünen sınır imgelerindedir. Bankalar Caddesi'nden görülen duvarları da kent merkezini sınırlar.

Yapının inşa tarihi kesin olmamakla beraber caminin inşaatına Karamanoğlu II. Mehmet zamanında (805-27 /1402-24) başlandığı ve oğlu II. İbrahim Bey zamanında (827-68 / 424-63) tamamlandığı kabul eden kaynak sayısı çoğunluktadır (Erdal, 2014).

Yapı gerek biçimi gerekse malzemesiyle kent merkezine karakteristik bir özellik kazandırmaktadır. Yapının en göz alıcı noktası batı cephesindeki giriş taç kapıdır. Önündeki alandan geçerken gözlemciyi içeriye çeken görkemli bir görünüşe sahiptir. Kent merkezinde günümüze kadar ayakta kalmış en eski yapıdır.

Yapı genellikle yerli kesme taş kullanılarak yapılmıştır. Caminin yapımında İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası dönemlerin yapılarından alınmış taşlar da kullanılmıştır. Bu taşları her cephede görmek mümkündür. Bunların arasında ak mermerler dikkat çekmektedir. Örneğin SultanI. Alaaddin Keykubad (Tuvana-Tyana) şeklinde adlandırılan tarihi şehrin (Kemerhisar) mâbedlerinden, kalelerinden aldığı kıymetli taşları heykelleri, kabartmaları Konya Kalesinde kullandığını tarihi kaynaklar yazmaktadır (Konyalı, 1974).

Ulu Cami, kareye yakın bir planda, yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Beyliklerinin tipik süslemeleri ile bezenmiş olan batı cephesindeki taç kapıdan giriş yapılıdır. Kible yönünde dört, kibleye dik olarak üç, toplam on iki ayak bulunmaktadır. Bu ayaklar birbirine kemerlerle bağlıdır. Taç kapının solundan bir merdivenle üzeri çapraz tonoz örtülü olan kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Caminin içinde Selçuklu devri ahşap işçiliğinin şaheser örneği bir minberi vardır. Döneminin en ünlü ağaç oyma, sedef kakma ve kalem işleri ustalarından Nüştekin'ül Cemali tarafından yapılmıştır. Abanoz ağacından yapılan bu minberde usta; yazının, sedef kakmacılığın, ince ağaç işçiliğinin ve süslemenin her çeşit inceliğini bir arada kullanmıştır. Minberin üzerinde Kuran-ı Kerim'den Ayetler ile Selçuklu Sultanlarına ithafen methiyeler yazılı olup, çeşitli motiflerle de eser süslenerek zenginleştirilmiştir. Ayrıca, Ulu

Camide bulunan ve Selçuklular ile Osmanlı dönemine ait birçok halı ve kilim seccade Aksaray Müzesi'nde koruma altına alınmış, bunlardan bir kısmı da müzede sergilenerek ziyaretçilerin beğenisine sunulmuştur. (www.kulturportali.gov.tr)

Cami günümüzde Karamanoğlu Ulu Camii adıyla anılmakta, ibadete açık ve iyi durumdadır. Günümüz mimarisiyle aynılaştan kent merkezindeki yapılardan farklılaşarak Aksaray'ın Selçuklu zamanlarındaki mimarisini bizlere göstermektedir. Ayrıca günümüze kadar Aksaray'ın tarihsel kimliğini bizlere taşıyan bu yapı gelecekte de kent kimliğine olan katkısını devam ettirecektir.

Şekil 6.19. Ulu Cami ve Kütüphane

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Şekil 6.20. Ulu Cami ve Kütüphane

Kaynak: www.turktoyu.com

Şekil 6.21. Ulu Cami Doğu Duvarı

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.4.2.2.Zinciriye Medresesi

Zinciriye Medresesi ise, tarihte iz bırakan önemli eğitim kurumlarından birisidir. Şehir merkezinde, Vehbi Bey Caddesi üzerinde, Azmi Milli Fabrikası'nın tam karşısındadır. Medresenin üzerinde, kimin yaptırdığına veya ne zaman yapıldığına dair herhangi bir yazı veya kitabeye rastlanmamıştır. Ancak taç kapı üzerindeki kitabesinden 738 / 1337-38 tarihinin okunduğu belirtilir. Konyalı; Medresenin planı, mimari özellikleri, Karamanoğulları devrinin bir yapısı olduğunu açıkça gösterdiğini söyler. (Konyalı, 1974)

Medrese düzgün kesme taş ile inşa edilmiş ve dikdörtgen planlı yapı Belediye Caddesi ve Vehbi Bey Caddesi'nin kesiştiği noktada her iki caddeye de sınır veren imgelerdendir. Açık avlulu, revaklı ve tek katlıdır. Yol kotundan daha aşağıdadır. Giriş kapısı kemerlidir. Taç kapı üzerinde, revakların yüzeylerinde, kapı ve pencere sövelerinde bezemeler kullanılmıştır.

Şekil 6.22. Zinciriye Medresesi

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Tarihsel dokunun en fazla korunmuş olduğu bölgede yer alan yapı, kent merkezinin önemli referans noktalarından biridir. Ayrıca çevresinde bulunan Azmi Milli

Fabrikası, Ali Paşa Hamamı, Eski Vali Konağı, Kùltür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Kadın Koordinasyon Merkezi gibi tarihi yapılarla buldukları alanın kimliğine güzel atıflarda bulunmaktadır ve kent kimliği adına önemli değerlerdir. Geçmişten bu yana çeşitli işlevler yüklenerek kullanıma açık olan yapı halkın belleğindeki yerini korumuştur. Günümüzde müze olarak işlev görmektedir.

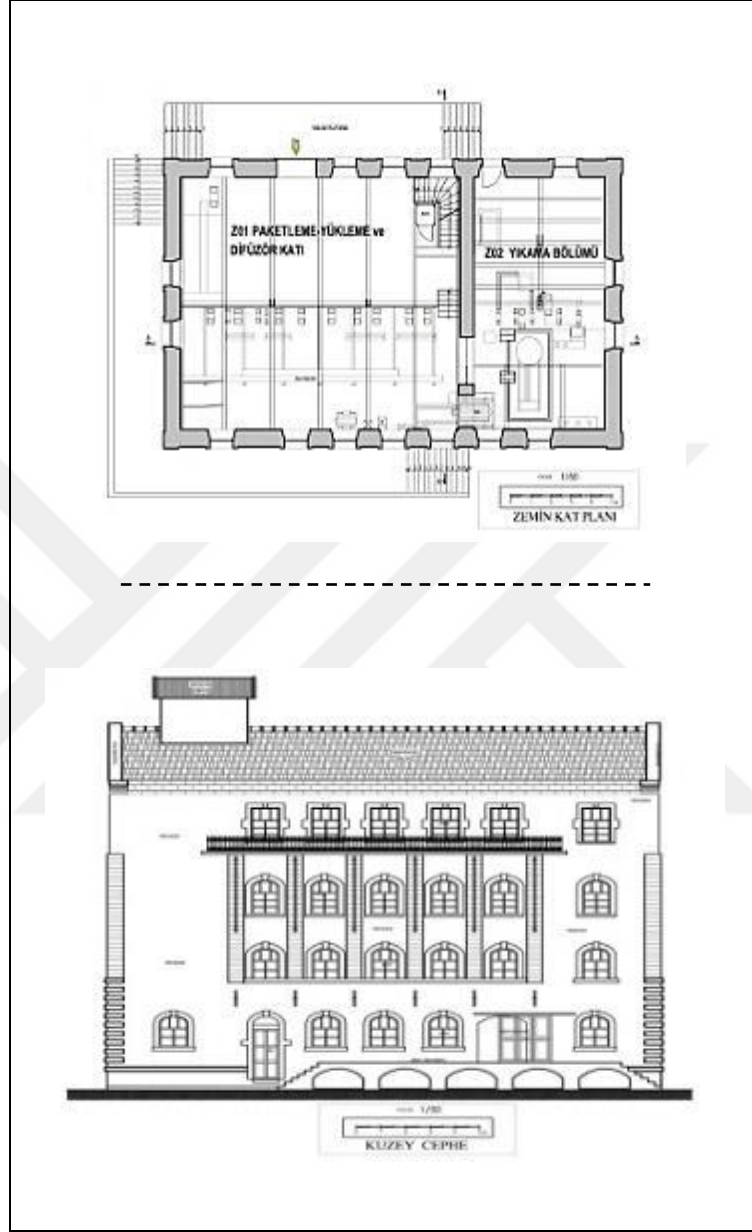

Şekil 6.23. Zinciriye Medresesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.4.2.3. Azmi Milli Un Fabrikası

Yapı Cumhuriyet Döneminde un fabrikası olarak inşa edilmiştir. Alman bir mimar tarafından inşa edildiği öne sürülmektedir. Dört katlı ve dikdörtgen planlıdır. (Çizelge 6.1) Zinciriye Medresesi'nin karşısında konumlanmıştır. Yapının yanına bitişik olarak yapılmış olan bölüm fabrikadan daha az yüksektir. Cephe düzeni Çizelge 6.1'de görüldüğü gibi sade ve kesme taş ve tuğla kullanılarak yapılmıştır. Pencereler ahşap ve kemerlidir. Son kat pencereleri ise dikdörtgendir.

Çizelge 6.1. Azmi Milli Un Fabrikası Zemin Kat Planı ve Kuzey Cephesi

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

Taş ve tuğla ile inşa edilmiş olan yapı Vehbi Bey Caddesi'ne sınır veren bir imgedir. Günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Çeşitli restorasyon (yenileme) aşamalarından geçmiş olan yapı bulunduğu alanda yüksekliği ile de dikkat çekmektedir. Türkiye de Cumhuriyet Dönemi'nden kalma olup hala muntazam çalışabilen tek fabrika olduğu söylenmektedir. Bazı aralıklarla yapıya bazı uygulamalar yapılmış ve orijinalliği bozulmuştur fakat son restorasyon (yenileme)

aşamasından sonra aslına uygun bir şekilde yenilenerek müze hizmetiyle halka sunulmuştur. Farklı dönemlerden kalma eserleri bizlere sunan cadde, farklı zamanlarda yapılsalar bile doğru ve duyarlı bir yaklaşımla kent kimliği adına başarılı örnekler taşımaktadır.

Şekil 6.24. Aksaray eski foto'larında 1927 fabrika açılışı
Kaynak: aksaray.bel.tr

Şekil 6.25. Aksaray eski foto'larında 1927 fabrika açılışı
Kaynak: www.cekulvakfi.org.tr

Şekil 6.26. Azmi Milli Un Fabrikası
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.4.2.4. Ali Paşa Hamamı

Ali Paşa Hamamı, Azmi Milli Şirketi binasının karşısında, Zinciriye Medresesi'nin batısındadır. Ortaköylü Hacı Ali Paşa tarafından 19.yy sonlarında yaptırılmıştır. Tipik bir Osmanlı eseri olan yapı, kare planlı 6 odadan oluşmaktadır. Kadın ve erkek kısımları vardır. (Konyalı, 1974) Hem erkekler kısmında, hem de kadınlar kısmında aynı plan şeması uygulanmıştır. Çifte hamam olarak inşa edilmiştir (Erdal, 2014) . Düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğla malzemeden inşa edilmiş yapı, Vehbi Bey caddesini bahçe duvarları ile sınırlar. İki küçük, dört de büyük olmak üzere toplam altı kubbesi bulunmaktadır. Aktif olarak çalışmaktadır. 2011 yılında restorasyonu gerçekleştirilmiştir.

Şekil 6.27. Ali Paşa Hamamı ve Eski Vali Konağı
Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Şekil 6.28. Ali Paşa Hamamı ve Vehbi Bey Caddesi
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Şekil 6.29. Ali Paşa Hamamı

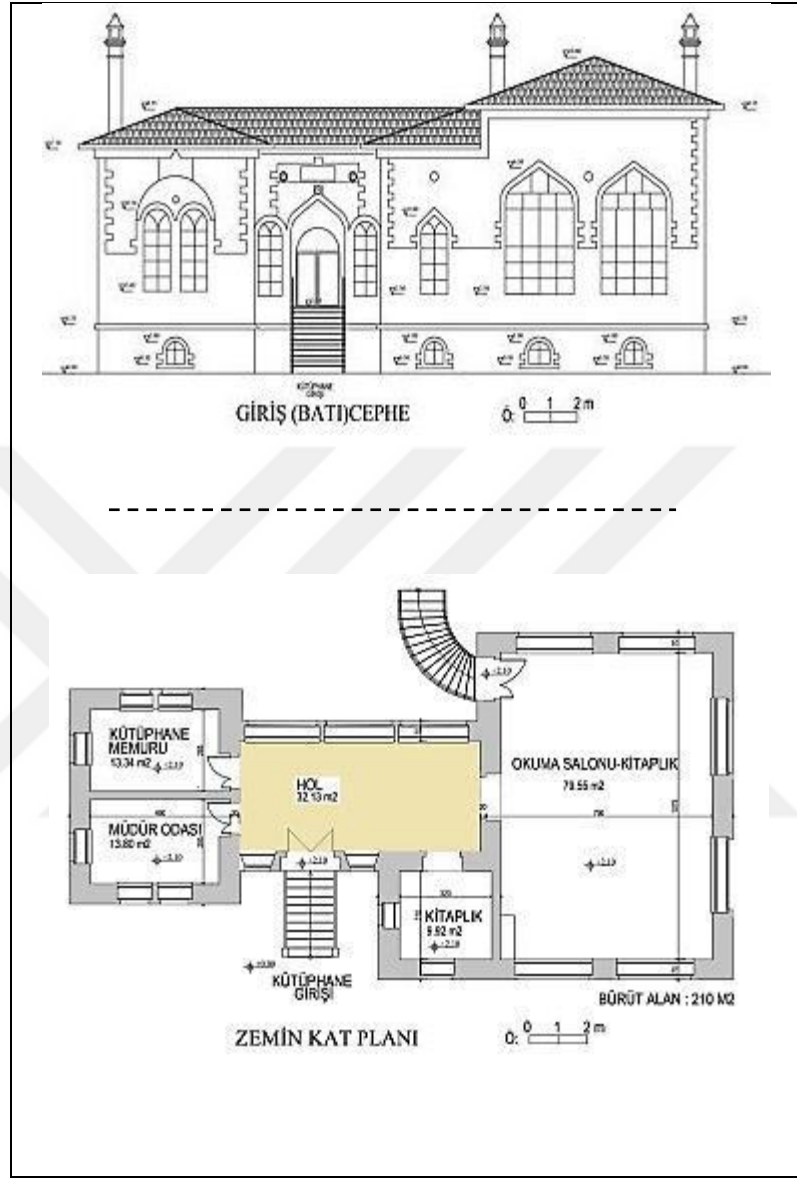
Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.4.2.5. Aksaray İl Halk Kütüphanesi

Kent merkezinde yer alan kütüphane, Ulu Cami'nin kuzey tarafındadır. 1924 yılında yapımına başlanan kütüphane 1926 yılında Vali Yusuf Ziya Güler tarafından tamamlanmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarından biridir. Osmanlı Mimari tarzına uygun muntazam bir yapıdır. Mimarı Galip Bey'dir.

Hacıbektaş taşından yapılmış olan yapı bodrum kat ile birlikte iki katlıdır. Dikdörtgen planlıdır. Yapının planı dış cepheden okunabilmektedir. Yuvarlak ve sivri kemer formlu pencereler kullanılmıştır. Giriş kapısı daha içeri kısımda kalmış gömme gibi bir görüntü oluşturmuştur. Giriş kapısı üzerindeki motifler dikkat çekicidir. Duvarlarda çiçek motifli bezemeli süsmeler yapılmıştır. Giriş kapısının her iki yanında birer pencere bulunmaktadır. Yapıda farklı boyutlarda pencereler kullanılmıştır. Giriş kapısının üzerinde sarı ve mavi çiniler vardır. Arka cephede ikinci bir giriş kapısı bulunmaktadır. Yapının ön cephesindeki giriş kapısı kullanıma açık değildir ve Batı cephesinde bulunan yan kapıdan girilir. Kıрма olarak yapılan çatı kiremit ile örtülmüştür.(Çizelge 6.2.)

Çizelge 6.2. Aksaray İl Halk Kütüphanesi Batı Cephesi ve Zemin Kat Planı

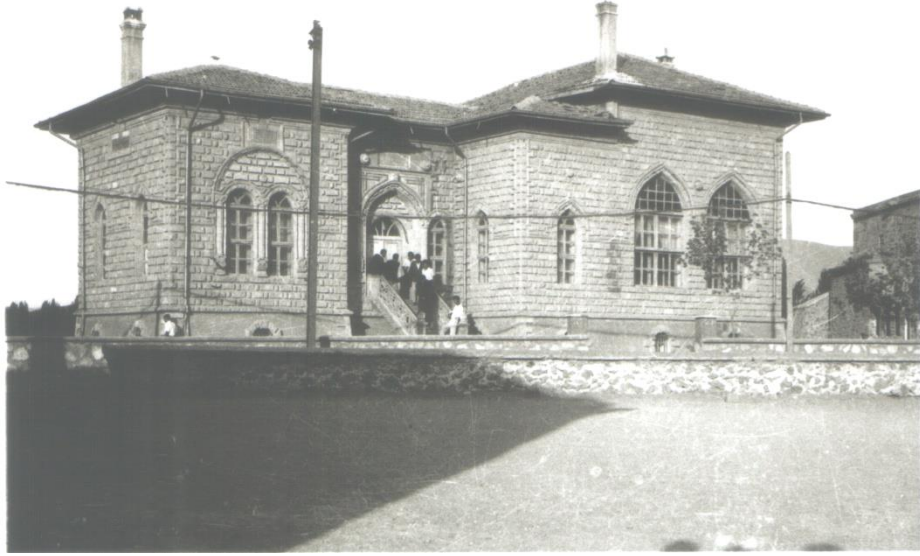
Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

Kütüphane Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında yapıldığı zaman sadece kitapla buluşulan bir mekân olarak işlev görmemiştir. O zamanlarda, toplantıların, konferansların, baloların düzenlendiği misafirlerin ağırlandığı bir mekân olarak kullanılmıştır. (www.aksaraykutup.gov.tr)

Kütüphane çevresine, etrafında bulunan Ulu Cami ile birlikte bir özgünlük katmaktadır. Doğu tarafındaki Kale altı Caddesi'ne sınır vermektedir Her iki yapı da günümüz yapılarının arasından sıyrılarak dikkatleri üzerine toplamaktadır. Ayrıca

Ulu Cami ve Kütüphane önlerinde bulunan alanın sınırlarını belirlemede yardımcı olan imgelerdir ve alanı daha tanımlı hale getirmektedir.

Günümüzde kütüphane olarak kullanılan yapı Cumhuriyet Dönemi mimarisini bizlere göstermekte ve Aksaray kent kimliğini tanımamızda bizlere yardımcı olmaktadır.

Şekil 6.30. Kütüphane Eski Hali

Kaynak: www.aksaraykutup.gov.tr

Şekil 6.31. İl Halk Kütüphanesi
Kaynak: Caner Cangül Arşivi 2015

Şekil 6.32. Kütüphane & Ulu Cami ve Çevresi
Kaynak: tr.pinterest.com

6.4.2.6. Hükümet Konağı

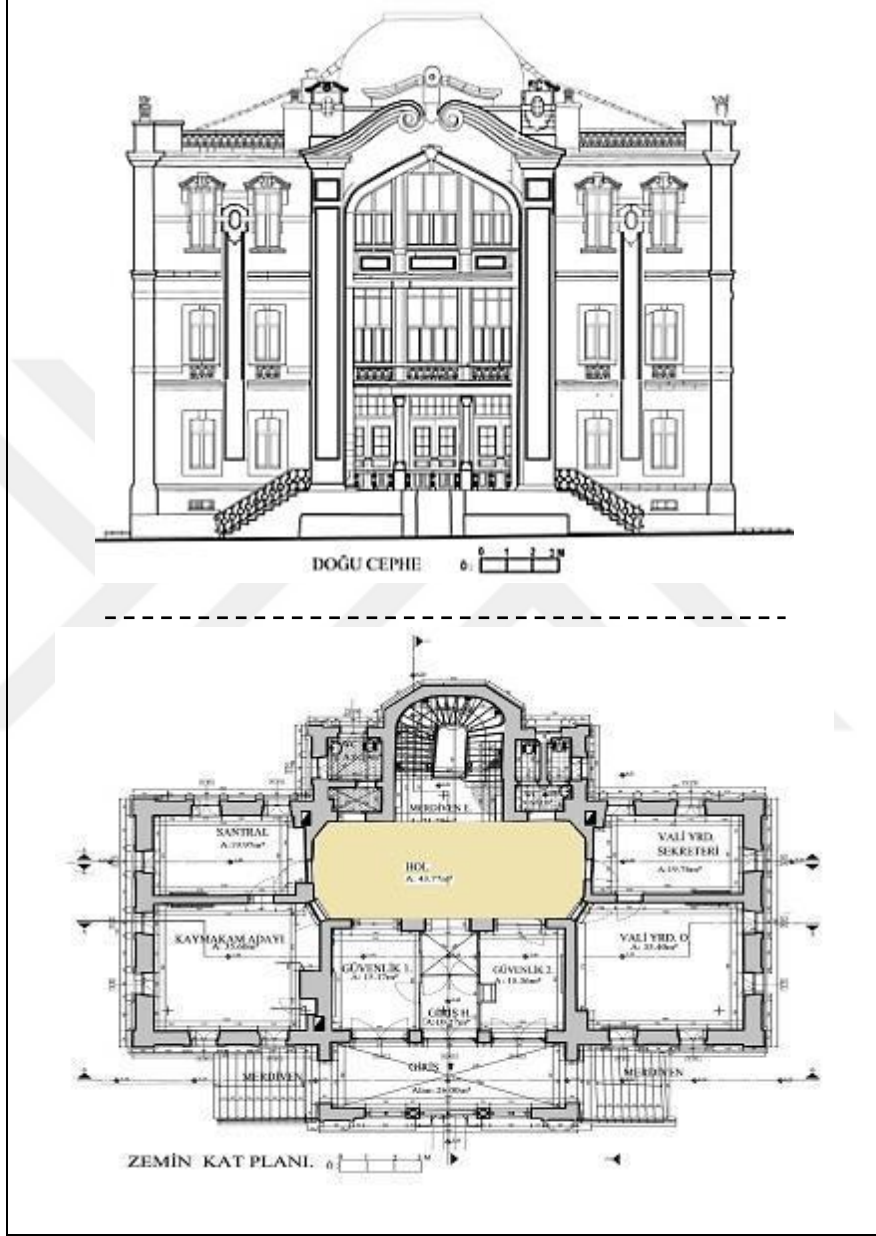
Kent merkezinde yer alan ve Aksaray Hükümet Meydanı'nın çeperinde bulunan Hükümet Konağı, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı'nı yansıtan bir yapıdır. Yapı Aksaray Valisi Yusuf Ziya Gülnar tarafından 1927-1929 yılları arasında idari hizmet binası olarak yaptırılmıştır. Yapıda Osmanlı ve Selçuklu Dönemi mimari özelliklerini görmek mümkündür.

Tarihi bina sarı kesme tuf taşından yapılmıştır. Yiğma bir yapıdır ve döşemeler geniş açıklıklı kemerler kullanılarak geçilmiştir. Dikdörtgen planlıdır ve ön cephesi sivri kemerli bir çatı ile birleşmiştir.

Çizelge 6.3.'te görüldüğü üzere dikdörtgen planlıdır. Ön taraf, öne taşkın sivri kemerli bir çatı birleşmiştir. Birleşme yeri iki adet volütle süslenmiştir. Volütlerin altında mavi, beyaz ve kahverengi renkte bitki motiflerle süslenmiş çiniler bulunmaktadır. Çatı ortasında bakır kaplı kubbe bulunmaktadır. Bina günümüzde Hükümet Konağı olarak hizmet vermektedir. Binada koruma amaçlı aslına uygun onarımlar yapılmıştır. (www.aksaray.gov.tr)

Yapısal özellikleriyle beraber yanında bulunan iki tarihi binayla birlikte meydanı tanımlar. Meydanın en karakteristik elemanlarından biri olan yapı Aksaray Meydanı kimliğine son derece özgün bir değer katmaktadır. Hükümet konağının bulunduğu meydan Aksaray'ın Cumhuriyet Dönemi'nden kalma tarihsel kimliğin görülebildiği en önemli alandır.

Çizelge 6.3. Hükümet Konağı Doğu Cephesi ve Zemin Kat Planı

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

6.4.2.7. Adliye ve Jandarma İdaresi Binası

Aksaray'ın önemli sembol binalarından biri olan Adliye ve Jandarma İdare Binası 1923-1932 yılları arasında idari hizmet binası olarak yaptırılmıştır. Cumhuriyet Dönemi eseridir.

Yığma olan yapı kalker taşıyla inşa edilmiştir. Yapının meydana bakan ve giriş kısmının yer aldığı cephe dönemin özelliklerini yansıtan kusursuz bir niteliktedir ve yapıya anıtsallık özelliği katmaktadır. (Çizelde 6.4.) Yapıya iki taraflı bir merdivenden çıkılarak girilir. Yapının ön cephesinde iki adet sütun yer alır. Sütunlarda bitkisel motifli süslemeler vardır. Yapı cephesinde mavi çini süslemeli bitkisel motifler vardır. Ön çıkma kısmı ahşap kiremit çatılı diğer kısımlar düz çatılıdır. Düz çatı olan kısım oyma taş korkulukla çevrilidir. İkinci katla üçüncü kat arasında dikdörtgen şekilli kenarları çini süslü kitabede “Adliye ve Jandarma Dairesi” yazılıdır. Yan ve arka pencereleri dikdörtgen şeklinde olup, kenarları taş kabartmalarla çevrenmiştir. Arka cephede dikdörtgen prizma bitimli iki çıkma vardır. Dış çıkma içtekine oranla daha geniştir. İkinci kat döşemesi mozaik, üçüncü kat döşemesi ve tavan ahşaptır. İç bölmeler orijinalliyini kaybetmiştir. Bina adliye binası olarak kullanılmış olup, günümüzde Aksaray Valiliği Ek-2 hizmet binası olarak işlevini sürdürmektedir. (www.aksaray.gov.tr)

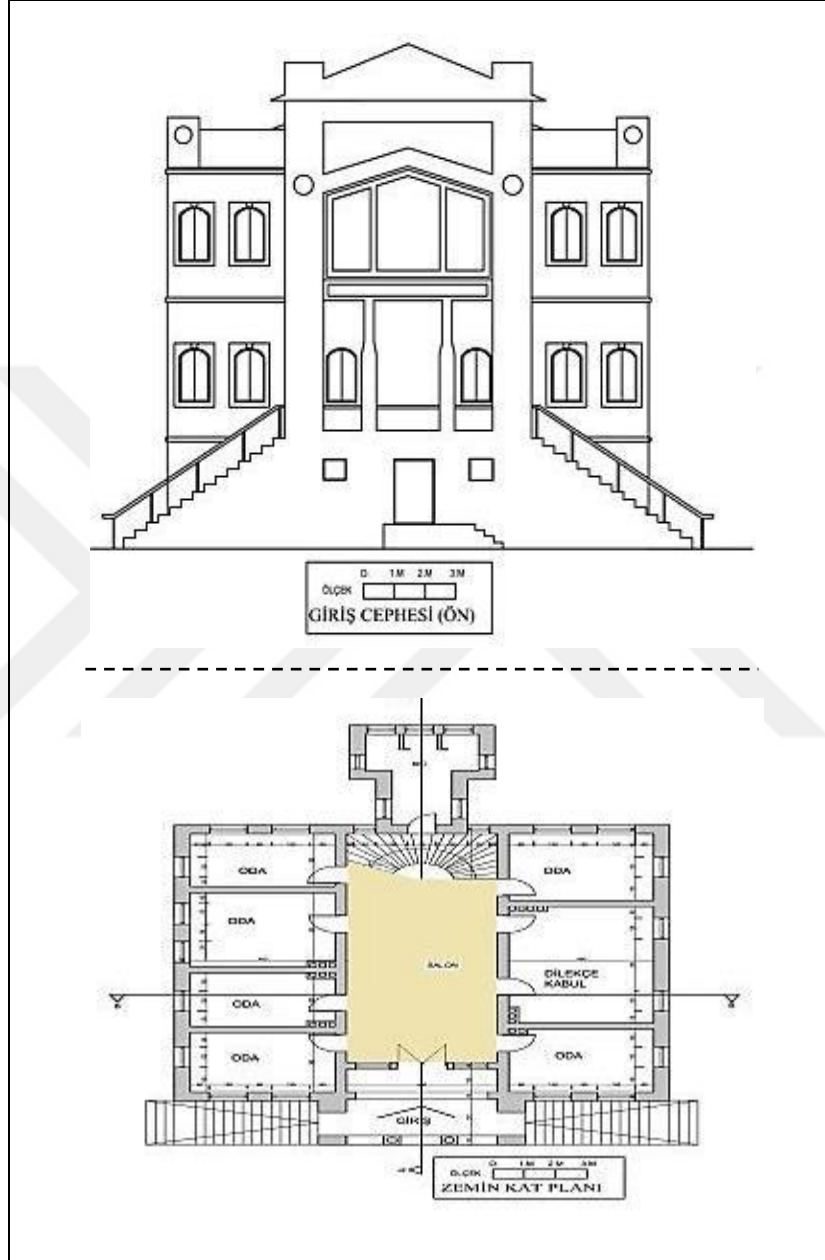
Giriş merdivenleri merdiven korkulukları ve girişte yer alan korkuluklar tüf taşından yapılmıştır. Duvarlar kesme tüf taş, girişte kullanılan kolon başlıkları tüf taşı, çatı kenarındaki korkuluklar kesme taştan inşa edilmiştir. Yapıdaki pencere denizlikleri kesme tüf taşından yapılmıştır.

Şekil 6.33. Aksaray Hükümet Meydanı Eski Hali

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Çizelge 6.4. Adliye ve Jandarma Binası Batı Cephesi ve Zemin Kat Planı

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

6.4.2.8. Defterdarlık Binası(Maliye Binası)

Hükümet Konağı Binası ve Adliye – Jandarma Binası gibi Cumhuriyet Dönemi'nden kalma bir yapıdır. Selçuklu ve Osmanlı mimari özelliklerinin batı formuyla harmanlandığı bir yapıdır. Yerel malzemeler kullanılarak muhteşem bir işçilik

çıkarılmıştır. Sarı kesme tuf taşından yapılmıştır. Ön cephede çıkmanın olduğu kısım kiremitle kaplı kırma çatıdır. Diğer kısımlar teras çatıdır. Eskide iki katlı olan yapı 1970’li yıllarda yıkılmış ve daha sonra üç katlı olarak tekrar inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlıdır. Ön ve arka cephede çıkma yapılarak yapıya hareketlilik kazandırılmıştır. Planda bazı değişiklikler olsa da cephe özellikleri olarak aslına uygun inşa edilmiştir. Pencereler benzer geometriye sahiptir. Cephede katlar Çizelge 6.5.’te görüldüğü gibi silmelerle ayrılmıştır. Ön çıkmada çatı bitiş yerlerinde çini motifler kullanılmıştır. Geçmişte Maliye Binası olarak kullanılan yapı günümüzde Aksaray Valiliği Ek-1 hizmet binası olarak işlevini sürdürmektedir.

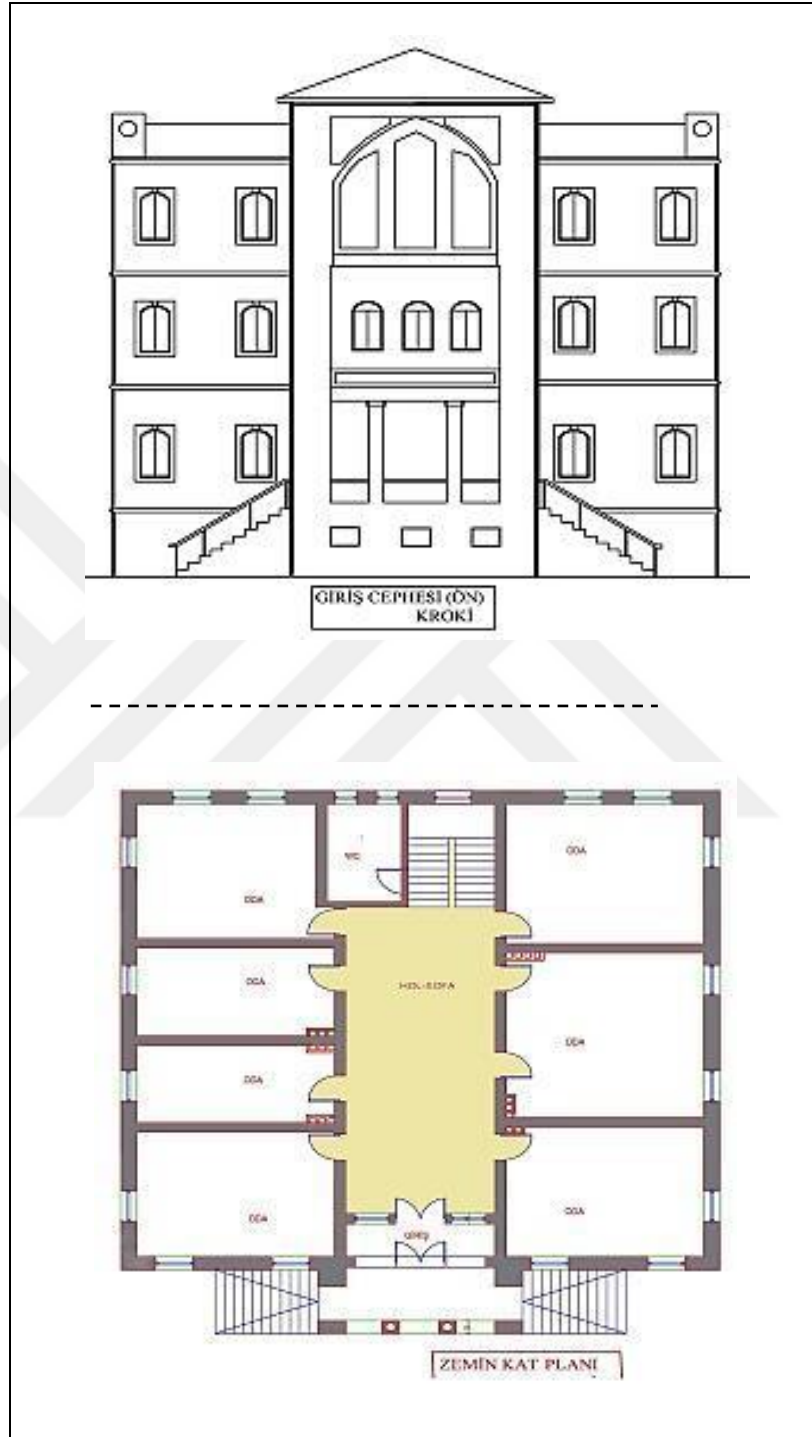
Hükümet Konağı, İl Jandarma ve Adliye Binası ile birlikte meydanın kimliğine güçlü karakteristik özellikler katmaktadır.

Şekil 6.34. Aksaray Hükümet Meydanı Cumhuriyet Dönemi Yapıları

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Çizelge 6.5. Defterlik Binası Doğu Cephesi ve Zemin Kat Planı

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

6.4.2.9. Aksaray Lisesi

Günümüzde Aksaray Lisesi olarak kullanılan tarihi bina Cumhuriyet Döneminin Aksaray'daki ilk mimari eserlerinden bir tanesidir. Binanın cepheleri üzerinde sekiz adet kitabe bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Arapça ile yazılmış olan kitabeler kabartma veya oyma teknikleri ile yapılmışlardır. Bankalar Caddesi, Kale altı Caddesi ve Belediye Caddesi'nin kesiştiği kavşağa sınır verir.

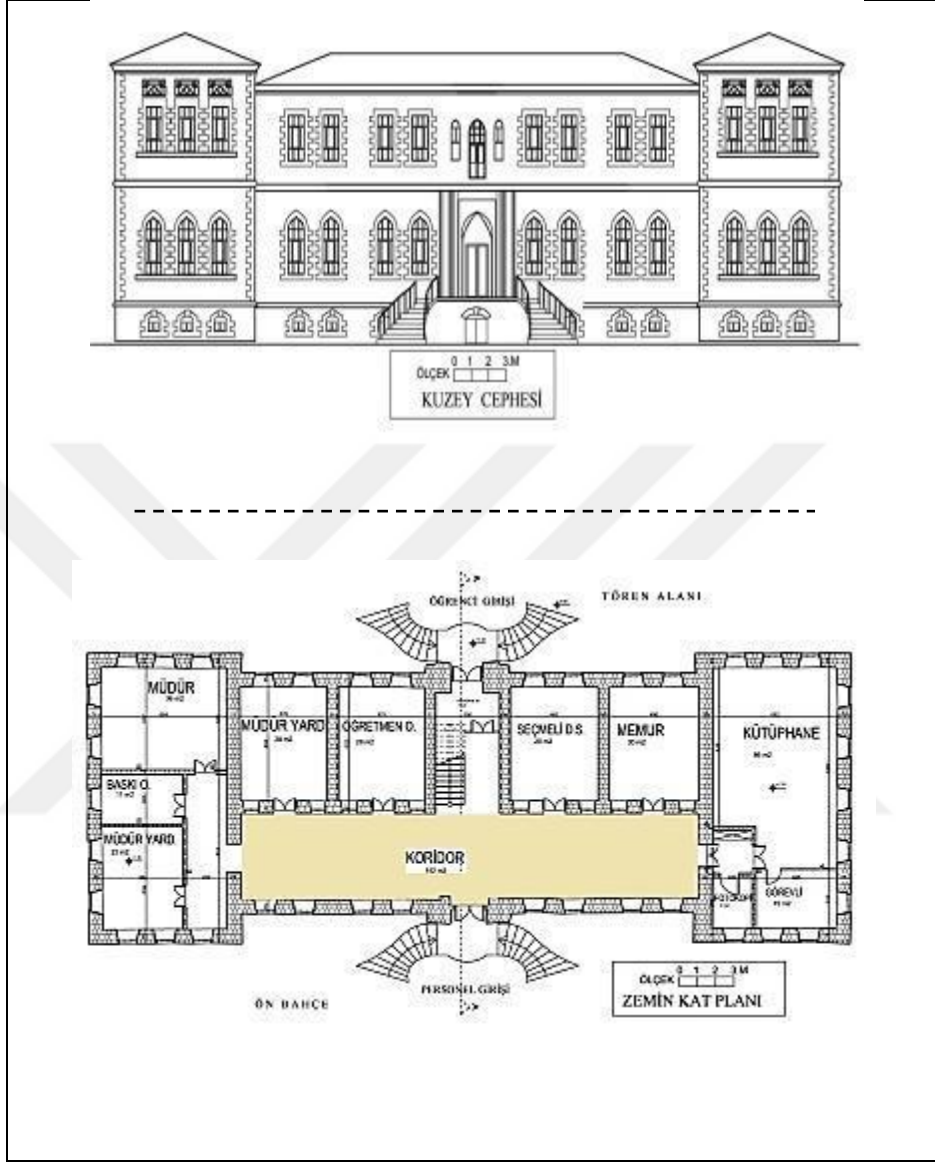

Şekil 6.35.Aksaray Lisesi Çevresi

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

Yapının ön ve arka cephesi benzerdir. Pencere kenarları kabartmalarla süslenmiştir. Giriş cephesinde mukarnaslı bir kapı vardır. Yapı kesme taştan yapılmıştır. İç ve dış taşıyıcı duvarların malzemesi de taştır. Çatı eski fotoğraflarda da görüldüğü üzere değiştirilmiştir. Cephelerde yer alan silmeler dönem yapılarının ortak özelliğidir. Saçak silmelerinde, sövelerde, kapı ve pencerelerde, taç kapıların üzerleri motiflerle süslenmiştir.

Çizelge 6.6. Aksaray Lisesi Kuzey Cephesi ve Zemin Kat Planı

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

Ulu Cami ve kütüphaneye yakın güzergâhta olan yapı, yol kenarında olduğu için dikkat çekicidir. Şehir merkezinden Meydan Mahallesi'ne doğru inen caddede ilk gözümüze çarpan yapıdır.

Şekil 6.36. Aksaray Lisesi

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Şekil 6.37. Aksaray Lisesi

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

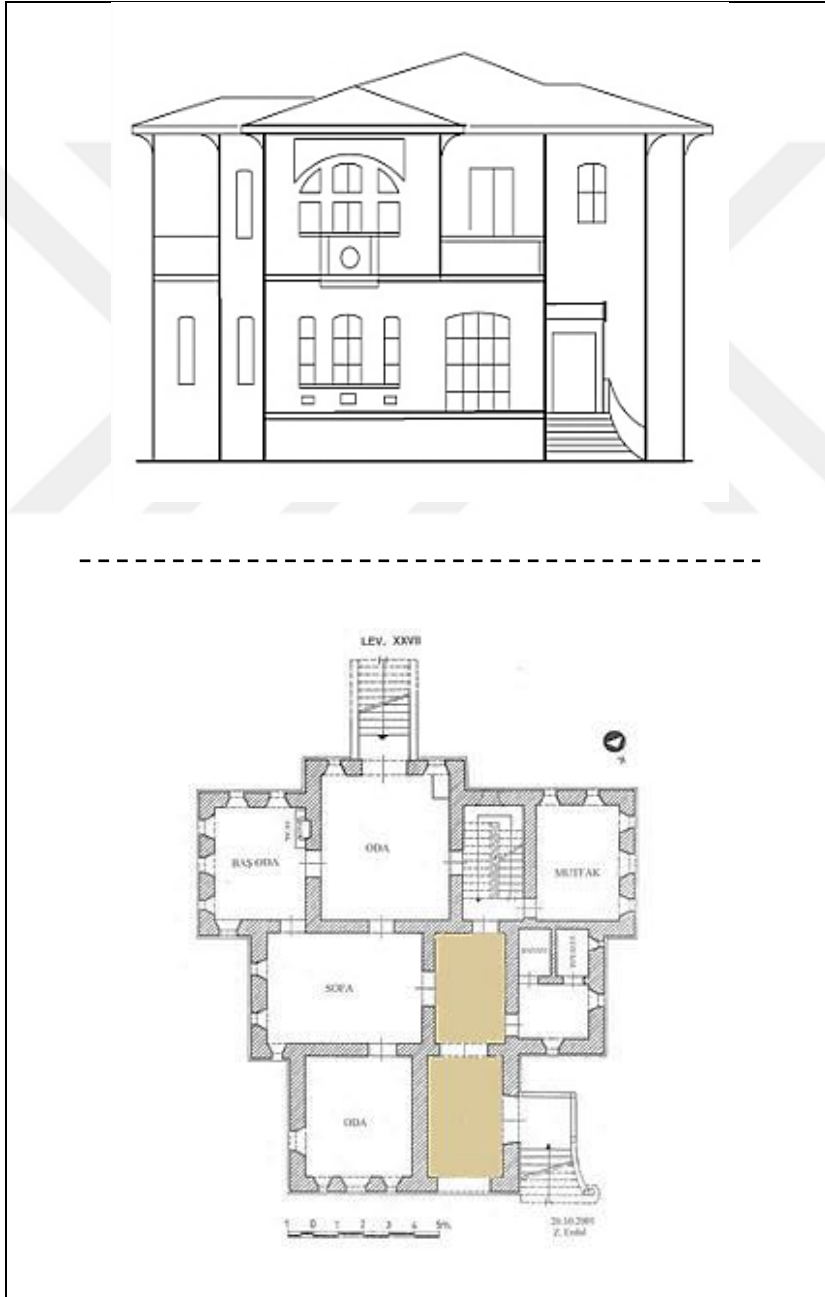
6.4.2.10. Eski Vali Konağı

Kentin önemli simgelerinden biri olan yapı cumhuriyet dönemi karakteristik mimari özelliklerini taşır.1930 yıllardan kalma yapı en son 2016 yılında restore edilmiştir. Günümüzde Aksaray Kültür Evi olarak kullanılmaktadır.

Cephelerde vitraylı süslemeler çinili bezemeler kullanılmıştır. Bu süslemeler oldukça vurgulu bir etki yaratmaktadır. Kesme taştan yapılmıştır. Taşlar yüzeyden taşıntılı bırakılmış ve cephe yüzeyleri hareketlendirilmiştir. Köşelerde, kapı ve pencere

kenarlarında bir büyük bir küçük şeklindeki nöbetleşe taş dizisi cephedeki ahengi daha da arttırmaktadır. Ayrıca bu taş dizisini ve pencere açıklıklarını yine taştan ince bir silme onların formuna uygun olarak tüm cepheyi sarmaktadır. (www.arkiv.com.tr) Balkon korkulukları taştan yapılmıştır ve yapıyla bir bütünlük sağlamaktadır. Yapıyı geniş bir bahçe duvarı sarmaktadır.

Çizelge 6.7. Vali Konağı Giriş Cephesi ve Zemin Kat Planı

Kaynak: (M. Özer & D. Saban, 2018)

Vehbi Bey Caddesi'nden inerken Ulu Irmak kenarında biçimi, cepheleri ve heybetiyle en dikkat çeken yapılardan biri olması ona güçlü bir imge özelliği katmaktadır. Gerek yapılan restorasyon çalışmasının başarısı gerekse bahçe düzenlemeleriyle kent kimliği dokusuna pozitif anlamlar yüklemektedir. Pek tabiidir ki Aksaray genelinde olan günümüz mimarisiyle yapılaşmaya devam eden alan Vali Konağı'nın sunmuş olduğu ambiyansı bozmaktadır.

Şekil 6.38. Vali Konağı Eski Hali

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

Şekil 6.39. Eski Vali Konağı

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

6.5. Özgün Belirleyiciler (Landmark)

Özgün belirleyiciler, noktasal referans kaynağı oluşturur. Kolay tanınabilen ve dikkat çeken fiziksel oluşumlardır. Gözlemci bu öğelerin içerisine giremez. Bir bina, bir ağaç, bir işaret levhası, dükkân hatta bir dağ bile özgün bir belirleyici olabilir. Kentin içinde ya da belirli uzaklıklarda olabilirler. Bazı özgün belirleyiciler, imgelerde kullanılan daha küçük ölçekli öğelere göre daha yüksekte yer alır ve genellikle birçok açıdan uzak mesafelerden görülebilirler. Her türlü pratik bir kullanım için sabit bir yönü sembolize ederler. Bazı özgün belirleyiciler ise yereldir. Sınırlı bir alandan veya belirli bir rota üzerinden görülebilirler. İşaret levhası, dükkân önleri, ağaçları kapı kolları ve buna benzer kentsel detaylar örnek olarak verilebilir. Bu detaylar birçok gözlemcinin imgesinde yer alır. Bulunduğu ortamdan farklılaşarak seçilen ve hatırlanabilen öğelerdir (Lynch, 2010).

Aksaray için incelediğimiz alandaki özgün belirleyiciler kısıtlıdır. Tarihsel bir değer taşımayan fakat buldukları alanda farklılaşan birkaç öge mevcuttur. Bu ögeler özellikle Aksaray da yaşayan bireyler için belirleyici öğelerdir ve bir adres tarif edilirken bu öğelerden faydalanılması bu öğelerin bireyin belleğindeki önemini bizlere gösterir.

Bu öğelerden ilki meydanda bulunan Atatürk Heykeli'dir. Meydanda olan bir şey tarif edilecekken “ meydanın orası” değil“Atatürk Heykeli'nin orası” cümlesini daha sık duyarsınız. Çünkü Atatürk Heykeli meydan ilk kurulduğu zamanlardan bu yana meydanla özdeşleşen karakteristik bir belirleyicidir.

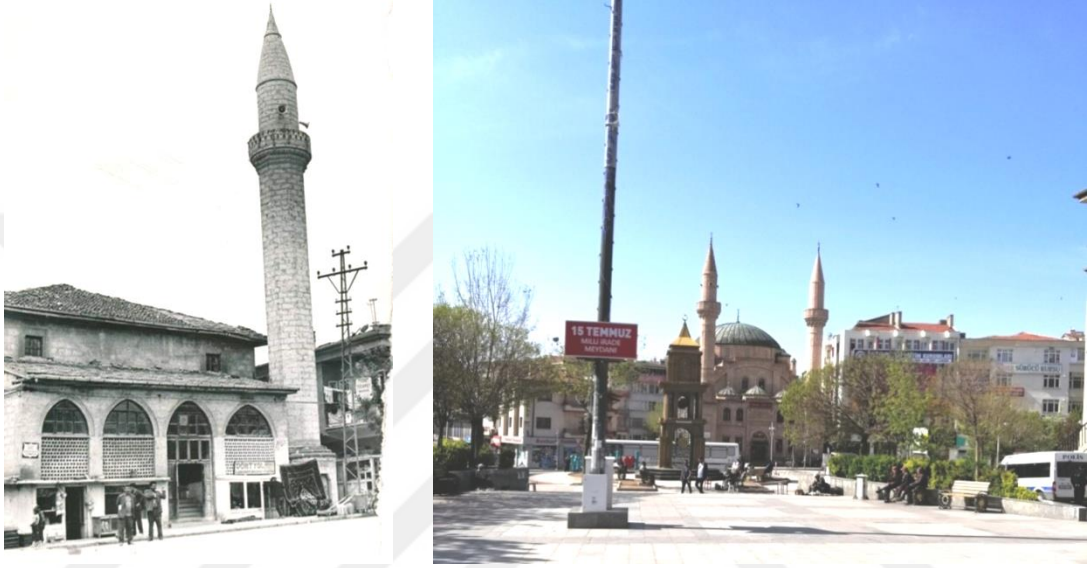

Şekil 6.40. Aksaray Hükümet Meydanı Atatürk Heykeli

Kaynak: mapio.net

Bu öğelerden bir diğeri ise Kurşunlu Camii'dir. Kurşunlu Cami yerinde geçmişte tarihi bir cami olduğu ifade edilmekte ve caminin yıkıldığı söylenmektedir. Kurşunlu Cami de anıtsal bir yapı taşımasa da özgün yerel malzemeyle yapılması ve meydanda bulunan Cumhuriyet Dönemi yapılarına olan benzerliği ile özgün bir anlam

taşımaktadır. Kent kullanıcısının belleğindeki önemi büyüktür. Diğer bir özgün belirleyici ise Kalealtı Caddesi'nde bulunan Ali Baba Türbesi'dir. Bu yapıda toplumsal bellekte yer edinmiş önemli bir kent ögesidir.

Şekil 6.41. Kurşunlu Cami Eski ve Mevcut Hali

Kaynak: Mevcut Hali Gürel Ağır Arşivi, 2019, Eski Hali, Anonim

Şekil 6. 42. Ali Baba Türbesi

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019, mapio.net

Kentte bulunan ve sonradan eklenen bazı donatılar ise kim yerin kimliğini ve özgünlüğünü bozmakta ve sürekli yapılan değişikliklerle de gözlemcinin belleğinde yer edinmemekte ve anlamsız kalmaktadır.

Şekil 6.43. Kent Merkezindeki Donatılar

Kaynak: Gürel Ağır Arşivi, 2019

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanoğlu gözünü dünyaya açtığı andan itibaren sayısız imgelerle karşılaşır ve hayatı boyunca onlara maruz kalır. Algılama eylemini çevresindeki olaylar zinciriyle yaşamışlıklarla ve imgelerle ilintili olarak gerçekleştirir. İmge ve algı bellek kavramıyla da ilişkilidir. İmge algılanır, belleğe atılarak orada saklı tutulur. İşte bellekte saklanabilen bu imgeler de o yerin kimliği konusunda bir fikir edinilmesinde yardımcı olur.

Kent, toplumu oluşturan özellikleri farklı kişilerin belleklerinde kente, kentin kültürel değerlerine ve özgün kimliğine ilişkin saklı tutulanlar birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle, toplumsal bellek dinamik bir süreçte oluşan gerçekte bir karmadır.

Kentler sadece mekânsal olarak ele alınamazlar ve sadece bize göründükleri hallerinden ibaret değillerdir. Onların bir tarihi geçmişi, fiziksel çevreyi oluşturan öğelerin bir anı değeri vardır. Her kentin bir ideolojisi vardır ve kentin ve kentlini şekillenmesinde belirli işlevlere sahiptirler. Bir kentin imgelerini okuyarak kimliğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunmak başarılı bir strateji gerektirir ki bu strateji hem mekânsal hem toplumsal süreci birlikte ele almayı gerektirir.

Bir kentin en önemli imgesi ise tarihsel çevresidir diyebiliriz. Çünkü tarihsel çevre bir kentin zamanla üst üste katmanlaşarak biriktirdiklerinin bir yansımasıdır. Tarihsel çevreler, bizlere kentin kimliği ile ilgili bilgileri görsel olarak sunarak farkındalık yaratarak korunmalarını sağlar ve geleceğe dair yönlendirmeler yapar.

Tarihi kentler, tarihlerini kendi içlerinde taşırlar. Bazen fiziksel görüntü olarak, bazen işlev veya imge olarak bazen ise efsane olarak yaşarlar. Bazen kent sakinleri kentin tarihi ile ilgili olan bağlarını kesmiş olabilirler. Fakat tarih onlar farkına varmadan, onları etkilemeye ve yönlendirmeye devam eder. (Kuban, 2004)

Kentler, fiziksel ve toplumsal çevredeki öğelerle ve bu öğelerin birbirleri ile olan ilişkileriyle, onların mekânsal ve biçimsel yansımalarıyla oluşur. Bu yansımadaki farklılıkla da kimlik kazanırlar. Günümüzde kentlerin geçmişi ile bugünü arasındaki değişim oranının yükselerek birbirine benzeyen kentlere dönüşmesi kimlik kayıpların

neden olmaktadır. Bu kimlik kaybının en büyük nedeni de tarihsel çevreye verilen zararlardır.

Bu kimlik kayıplarından en çok nasibini almış kentlerden biri de Aksaray'dır. Bu çalışmada farklı imparatorlukların izlerini taşıyan Aksaray, bugün kentin merkezini tanımlayan imgeler üzerinden analiz edilmeye çalışılmış ve bu analizler doğrultusunda Aksaray'ın kent kimliği üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araç olarak Kevin Lynch yöntemi kullanılmış ve bölge kent kimliğini oluşturan beş öge altında incelenmiştir. Lynch, sadece birimleri fiziksel olarak değerlendirmiştir ve mekân oluşumunda toplumca süreci ve birimler arası bağlantı kurmayı göz ardı etmiştir. Lynch yöntemiyle sınırlı kalmayıp, incelenen alandaki tarihi yapıların cephe, renk, doku özellikleri, geçmişten günümüze geçirdiği değişimler, toplumsal bellekte edinmiş oldukları yer, hangi kültürün izlerini taşıdıklarına dair ola gözlemler, yapılar bizzat incelenerek yapılmış ve Lynch yöntemiyle birlikte bir kimlik değerlendirmesi yapılmıştır.

Yapılan çalışmada kent merkezinin parçaları hem ayrı ayrı incelenmiş hem de bir bütün olarak ele alınmıştır. Ele alınan mekânlar kent merkezinin parçalarıdır. Kent merkezinin mekânsal gelişimini etkileyen fiziksel ve toplumsal yapı mekânsal gelişimde de etkili olmuştur.

İncelen kent imgesinin temel öğelerinden olan “bağlantılar” bölümünde tez konusu olan Aksaray kent merkezini çevreleyen Ankara Caddesi, Belediye Caddesi, Kalealtı Caddesi, Bankalar Caddesi ve Vehbi Bey Caddesi'nin mekânsal gelişimi ve yaşadığı değişimler ele alınmıştır. Bu cadde eksenlerine sınır oluşturan yapılar gösterilmiştir. Aksaray kurulduğundan beri kentin merkezi haline gelmiş olan tarihi çekirdeği çevreleyen caddelerin yoğun araç yollarına dönüşmesi, caddelere sınır oluşturan bazı yapıların yıkılması ve tarihi çekirdeğe saygı duyulmadan yapılan yapılaşmalar kent merkezinin tarihiyle kopuk bir hal almasına neden olmuştur. Kent merkezindeki tarihi imgelerin yoğun araç ve otopark alanları yüzünden algılanması ve okunması güçleşmektedir.

İkinci öge olarak “bölgeler” bölümünde ise kent merkezindeki Kapalı Çarşı bölgesi incelenmiştir. Geçmişten bu yana anlamını yitirmemiş fakat fiziksel değişimleri yaşamış olan bölge, kimlik olarak en fazla zarar görmüş olan alandır. Alan içerisinde bulunan Selçuklu Osmanlı zamanlarına ait olan birçok han yıkılmıştır. Kapalılık hissi Bankalar Caddesi üzerinden ve kent meydanından hissedilmekte ve cephelerdeki dükkânlar caddeye ve meydana sınır olmaktadır. Doku olarak anlamını yitirmiş sıradan betonarme yapılarla çevrelenmiştir.

Kent merkezinde bulunan meydan da üçüncü kentsel imge ögesi olan “düğüm noktaları” bölümünde ele alınmıştır. Meydan eskiden Pazar yeri olarak kullanılmıştır. Geçmişte Ulu Cami önünde olan meydan zamanla bugünkü konumuna kaymıştır. Cumhuriyet Dönemi yapıları batı cephesine sınır oluşturmakta ve meydanın o dönemlerde şekillenmeye başladığını bizlere göstermektedir. Meydana sınır oluşturan diğer cepheler ise birbiri ile alakasız, renk, biçim ve doku olarak farklıdır. Meydanın bir kısmı bir kimlik arayışına girmiş olsa bile diğer kısımlar bu kimlik arayışını bozmaktadır.

Kentler için en önemli imgelerden olan meydanlar, kimlik ve yer duygusunu yansıtabilmek için fiziksel olarak iyi tanımlamak ve bunu bozan unsurlardan arındırmak, tarihi geçmişlerini önemsemek, kentsel sürdürülebilirlik adına tarihi ve kültürel değerlerle desteklemek, kimlikli meydanlar yaratmada büyük önem taşımaktadır. Meydanları gece gündüz canlı kılmak ve birden fazla işleve hitap etmelerinin sağlamak gibi görselliğin yanında bireysel ve sosyal ihtiyacın karşılandığı düzenlemeler (kafeteryalar, resim yapan ressamlar, gösteri yapan ekipler satıcılar) meydanı meydan olarak yaşatacak eylemlerdir. Bina cepheleri bir kentin de cepheleridir. Bir kent meydanına bakan bina cepheleri oradan geçenlerle veya bekleyip bakanlarla irtibat kurabilmelidir. Cepheler yaşadıkları tarihten ve günlük hayattan izlenimler sunabilmeli ve insanlara kentin ruhunu anlatabilmelidir.

Aksaray Hükümet Meydanı gibi tarihi bir geçmişe sahip olan meydanların, tarihi ve kültürel kimliklerinin araştırılması ve günümüz anlayışıyla yeniden ele alınarak tasarlanmasının kent kimliği adına önemli bir adım olacağı ve kimlikli meydanlar için tasarımcının, kullanıcının, planlamacının uygulayıcının ve yönetici grupların

birlikte çalışması bu kimliğin oluşmasında ve sürdürülebilmesinde önemli bir eylem olacağı düşünülmektedir.

Dördüncü öge olan “sınırlar” bölümünde ele alınan ögeler, Osmanlı ve Selçuklu Dönemi’nden günümüze kalan ve kent merkezinde bulunan caddelere sınır oluşturan yapılardır. Bu yapılar özellikle buldukları yerin tarihini bizlere sunmakta ve bizlere o yerin kimliği ile ilgili bilgileri vermektedir. Bu sınırları, kimi yapının cephesiyle kimi de etrafının çevrildiği duvarlarla vermektedir. Yine zamanla bu yapıların kimlikleri de zarar görmüş, kimisi yıkılmış, kimisi sosyal ve kültürel değerini ticari çıkarılara bırakmıştır. Caddelere sınır oluşturan bazı yapılar, zamanla yapılmış olan yanlış yol yapım ve dolgu işlemleriyle yol kotunun çok aşağısında kalmış ve okunabilirliği azalmıştır. Bazı durumlarda ise anıtlara ve çevrelerine eklemlenen yapılar ve yapının tarihi geçmişine ters düşmüş hatta tarihin izlerinin ortadan kaldırmıştır.

Beşinci ve son olarak incelenen “özgün belirleyiciler” bölümünde ise özellikle şekil ve karakteristik olarak dikkat çeken bazı anıtlar ve anıtsal değeri olmasa bile toplumun belleğinde yer edinen bazı yapılar incelenmiştir. Bu yapılar bellekte yer edinmiştir ve özellikle kentte yaşayan bireyler için önemli noktalar haline gelmişlerdir. Bu yapıların bazıları çevresindeki yapılar arasında sıkışmıştır fakat bu o yerle o kadar iyi özdeşleşmiştir ki kentteki çoğu kişinin adres tariflerinin baş elemanı olmuştur. Kent meydanına belediye tarafından sonradan eklenmiş olan bazı yapılar ise özgün bir belirleyici değer taşımamaktadır. Hiç bir anıtsal değer taşımayan ve kentli belleğinde yer edinemeyen bu yapılar tanımsız tekil ögelere dönüşmüştür.

Aksaray kentine tek tek parçalar üzerinden bakıldığında geçmişin izlerini görebilmek mümkündür. Fakat bir bütün olarak ele alındığında geçmişten bu yana birçok anıtsal değer yok olmuş onların yerine geçmişle hiçbir bağı olmayan betonarme yapılar dikilmiştir. Ayrıca geçmişe saygı duyulmadan gerçekleşen yapılaşmalar, farklı dönemlere ait imgeleri sıkıştırmakta ve kent okuması yapmayı güçleştirmektedir. Tarihi izler taşıyan bu kentlerdeki yeni ve eski dokunun birbiri ile alakasız oluşu da bu okumayı zorlaştırmakta ve kentin kimliği ile ilgili karışıklıklara neden olmaktadır. Kentler değişen dünya düzeni içerisinde kimliklerini, dolayısıyla tarihlerini en somut

şekilde yansıttıkları tarihsel dokularını muhafaza etmelerinin kent kimliğini koruma ve yaşatma adına çok önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. Tarihsel dokuların çevrelerinin boşaltılıp daha okunaklı hale getirebilmek, taşıdıkları anlamlarının kentliler tarafından algılanıp yaşatılması kentler için hayati önem taşıdığı farkında olmamız gerekir.

Aksaray, incelenen bütün öğeler doğrultusunda değerlendirildiğinde kent kimliğinin büyük zararlara uğradığı gözlemlenmiştir. Kültürel kimliği yansıtan fiziksel öğelerin kimisi işlevini yitirmiş ve başka işlevler yüklenmiş kimisi ise tamamen yok olmuştur. Kimliğe en büyük katkı ise önceki bölümlerde bahsetmiş olduğumuz Vehbi Bey Caddesi'ndeki tarihsel dokudur. Bu dokudaki tarihi yapılar restore edilebilmiş ve bazı işlevler yüklenebilmiştir. Günümüzde ayakta olmasa bile izleri gözlemlenebilen kale, kültürel kimliği yansıtan ve kentin o çekirdekten büyüyerek gelişmesini sağlayan önemli bir değerdir. Kentin geçmişinde saklı olan bu değer farkında olmadan kentliyi yönlendirmiş ve yönlendirmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak; kentlerin gittikçe birbiriyle aynı olmaya başladığı ve kalabalıklar arttıkça özgünlüğünün hızla yitirdiği kentlerden biri olan Aksaray'da, kent kimliğini yaşatıp bu kimliğin kente zenginlikler katması isteniyor ise kent tasarımını bir öykü kurgular gibi kurgulamak gerekir. Eski ile yeni arasında doğru bağlar kurulabilirse eskiyi günümüze devamında da geleceğe taşıyarak daha kimlikli bir kent ve kentler elde edilebileceğini kurgulamak gerekir.

Bir toplumun bütün karakteristik özelliklerini kapsayan kültürel değerlere sahip çıkmanın, bu değerlerin sunmuş olduğu imgeleri korumanın ve doğru okuyabilmenin kimlikli kentler oluşturmadaki önemi, bir toplumun kültürü güçlenirse kimliğinin de güçleneceği, bu bağlamda toplumun kültürünü yansıtan en büyük öge olan tarihsel çevrenin korunması gerekliliği anlaşılmıştır. Kimlikli kentler için; kültür, toplumsal bellek ve tarih korumasına dayalı bir anlayış gereklidir. Bu anlayış devamında

kimliğine sahip çıkan, tek tip ve kimliksizleŖen yapılardan uzak, özgün bir değere sahip kentler oluŖturma Ŗansını yakalayacağı dŖnlmektedir.

Son olarak bu alıŖmanın kimlikli kentler oluŖturmak isteyen yönetici gruplarına ve bu bağlamda yapılmak istenen sonraki alıŖmalara ıŖık tutması ve yol göstermesi hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2004). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul: Yapı Yayınları.
- Akbıyık, N. (2013). Tarihi Çevrede Yeni Yapı Olgusu ve Bağlam İlişkisinin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Akçura, N. (1992). Günümüzde Tarihi Çevre Koruması Konusunda Görüşler, Mimarlık Dergisi 17.
- Akdağ, M. (1979). Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, Cilt I, 1243-1453, Tekin Yayınevi Ankara, s. 34-35.
- Aksaray İl Yıllığı, Aksaray Valiliği Yayını, Ankara, 1994.
- Aksoy, Ö. (2010). "Biçimlendirme", İstanbul:Yem Yayınları.
- Aktaş, İ. (2009). <http://www.haber7.com/yazarlar/ihsan-aktas/402431-kent-kimligi>, erişim tarihi:18 Ocak 2019.
- Al, M. (2011). Kentte Bellek Yıkımı ve Kimlik İnşası. İdealkent Dergisi , 22-36.
- algi.nedir.org. (tarih yok). Ocak 11, 2019 tarihinde <http://algi.nedir.org/> adresinden alındı
- Altaş, N. E. (1993). Dış Mekânı Yaşamak. Yapı Dergisi, 143 , 48-56.
- Altıntaş & Eliri, (2012).Birey Toplum İlişkisinde Kent Kültürü, Kamusal Alan ve Onda Şekillenen Sanat Olgusu, İdil Dergisi, Cilt 1, Sayı 5.
- Alver, K. (2012). Kent Sosyolojisi. Ankara: Hece Yayınları.
- Anday, M.C. (26 Mart 2019). "Kültür Üzerine", Cumhuriyet Arşivi,
- Asar, H. (2013). Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi,Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Batur, A. (1975). Tarihi Çevre Korumasında Siyasal ve İdeolojik Boyutlar. Mimarlık Dergisi, Sayı 5 , 14-17.
- Berger, J. (2016). Görme Biçimleri (Y. Salman, Çev., s. 10). içinde İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Bilgin, N. (1995). Kollektif Kimlik. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilsel, F. C. (2008). TMMOB Mimarlar Odası Şubesi. Dosya 10.2 , 33.

Bilsel, S.G. (2002), Kent Kültürü, Kültürel Süreklilik Kimlik Sorunsalı Yaşanması Kentsel Mekân Üzerine, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, s. 109.

Bilsel, S. G., Polat, E., & Yılmaz, N. (2003). Kimlik Arayışları ve Kentsel Yenileşme. Kentsel Dönüşüm Sempozyumu (s. 53-62). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi.

Bilsel, S. G. (2016). Başkent Ankara'nın Kent Merkezinin Planlanmış, Tasarlanmış Mekânsal Kalitesi ve Uygarca Kentsel Yaşanabilirlik Üzerine

Bilsel, S. G. , Kocatürk Özcan F., Yıldız, T., Aktaş G. (2001). 20. Yüzyılın Türk Kent Dokusuna Getirdiği Kimliksizlik Olgusu ve 21. Yüzyılda Kent Örüntüsünün Geleceği Üzerine.

Bilsel, S.G. , Yaşlıca, E., Büyükmihçı, G., Erkman, S., Hisarlıgil, H. (2000). “Kültürel Süreklilik Sağlamada Yaratıcı Kentsel Tasarımın İşlevi”, MSÜ.Kentsel Tasarım Haftası:Kentsel Tasarım Kentsel Çevreye Çok Disiplinli Bir Yaklaşım Aracı, MSGSÜ, İstanbul.

Birlik, S. (2006). Tarihi Çevrelerde Kentsel Kimlik-Değişiminin Eşik Analizi:Trabzon'da Bir Deneme,Doktora Tezi. Trabzon.

Boysan, A. (1990). Geçmiş Korumakla Taklit Etmenin Farkı, Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu, Tasarım Dergisi, 7, s.110-111

Braudel, F. (2006). Uygarlıkların Grameri, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.

Birlik, S. (2002), Kentsel Kimlik Değişimi: Trabzon/Orta-İç Kale Örneği, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana.

Burhan, T. (1958). Aksaray ve Çevresinde Derlenen Eserler. Belleten, Cilt XXII/88 , 517.

Can, A. (2003). Antik Kent İle Bu Mekânı Üreten Toplumun Değerler Sistemi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi ve Atina Örneği, Doktora Tezi, İstanbul.

Cansever, T. (2010). “Osmanlı Şehri”, Timas Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A. (2000). Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, (s. 111-112).

Cullen, G. (1961), “Townscape”, Architectural Press, London.

Çakır, H. (2015). Tarihi Yapılarda Mekânsal Bellek ve İç Mekân Algısının İrdelenmesi, Yüksel Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Çetintürk, N. (1993). Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 8, No 2, 11-22.

Çizgen, N. (1994). Kent ve Kültür. İstanbul: Say Yayınları.

Çöl, Ş. (1998). Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi, Doktora Tezi.

Demirsoy, M.S. (2006). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Deniz, B. (2017). Aksaray Kalesi. Selçuklu Medeniyeti Araştırma Dergisi,C.2, S.2 , 238.

Duralı, İ.K. (2007). Tarihi Çevre’de Yeni Yapılaşma Uygulamaları İrdemesi,Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü,Mimarlık Anabilim Dalı,İstanbul.

Eraydın, Z. (2016). Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri. İdealkent Dergisi , 830-855.

Erdal Z. (2014) Aksaray’da Türk Devri Mimarisi, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Eriş, U. (2001). Çevrenin ve Mekânın İletişime Etkisi, Kurgu Dergisi, 18, s.319.

Erginoğlu, K. (1996). Tarihi Çevrede Yeni Yapı Tasarımı, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Kürsüsü, İstanbul.

Ertürk, T. (1996). Şehir Kimliği: Amasya Örneği Yüksel Lisans Tezi, İstanbul.

Eskin, B., & Tuncer, M. (2017). DYNAMICS OF AKSARAY PROVINCE. Science, The Journal of Academic Social , 237-248.

Friedman, N.(2004). İmge. Çev. Atakay, K., Kitaplık Aylık Edebiyat Dergisi, YKY, İstanbul.

Gezer, H. (2007). Mekân ve Mekânın Algılanması. Mimarlık ve Malze Dergisi , 32-35.

Gökçen & Aslan (2017). Kentsel Mekânda Yaşam Kültürünün İzleri: Tarihi Üskübü (Konuralp) Meydanı Örneği. (www.academia.edu)

Görür, M. (1991). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim DalıYayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güçlü A., Uzun E., Uzun S., ve Yolsal, U., (2002). Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Gül, M. F. (2013). Aksaray Şehrinin İktisadî Tarihi Hakkında Bir Deneme. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, C. 11, S. 14, , 151.

Güremen, L. (2011). Kent Kimliği ve Estetiği Yönüyle Kentsel Donatı Elemanlarının Amasya Kenti Özelinde Araştırılması. e-Journal of New World Sciences Academy .

Gürkan, B. (2001). Düşünüyorum Dergisi Sayı 5, Kültür Sorunu.

Güvenç, B. (1991). Kentlerin Kimliği ve Antalya Üzerine Notlar. Mimarlık Dergisi Sayı 1 , 19-28.

Güvenç, B. (1999). Kültür Sorunu Üzerine Tartışmalar. Mimarlık Dergisi , 42-44.

Hançerlioğlu, O., (1992). Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Hançerlioğlu, O., (2001). Toplum Bilim Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Hatipoğlu, T. (1990). Bursa'da Tarihi Çevrenin Korunması- Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.

Haydar, G. (1991). G. Haydar içinde, Şehirlerin Ruhu (s. 88). İstanbul: İnsan Yayınları.

İnceoğlu, M.& Aytuğ, A. (2009). "Kentsel Mekânda Kalite Kavramı", Megaron Dergisi, 4: 131-146.

Kara, A. (2013), Kentsel Dönüşümlerde Kentsel Kimliğin Sürdürülebilirliği: Trabzon Zağnos Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Karaman, A. (1989).Kentsel Peyzaj, Yapı Dergisi, 89, S.54-58.

Kâtip Çelebi, (1632). Kitab-ı Cihannümâ,s s. 620.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından Değerlendirilmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 373-392.

Keleş, R. (1998). Kent Bilimleri Sözlüğü, İmge Yayınevi, s:93

Keleş, R. (2005). Kent ve Kültür Üzerine. Mülkiye Dergisi , 9-18.

Kılınçaslan, T. (1995). Kentsel Ulaşım Mekânları ve Çevre Kalitesini Etkileyen Fiziksel Ögeler, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu,

İstanbul, Bildiriler Kitabı, 65-69.

Konyalı, İ. H. (1974). Aksaray Kalesi. İ. H. Konyalı içinde, Abideleri ve Kitabeleri İle Aksaray Tarihi (s. 1050-1056). İstanbul: Fatih Yayınevi.

Köksal, A. (2009). Mimarlık, Kent ve Sanat Yazılar 1. A. Köksal içinde, Anlamın Sınırı (s. 70). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Köseoğlu & Önder, (2010). Yapı Dergisi 343 Haziran, Mekânsal Okunabilirlik Kavramının Çözümlemesi.

Kuban, D., (1990). Geçmiş Ne Yapalım?, Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu, Tasarım Dergisi, 7, S.100-101

Kuban, D. (2002). Kentsel Korumayı Korumak. Yapı Dergisi,250 , 125-130.

Kuban, D. (1975). Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması. Mimarlık Dergisi, Sayı 5 , 21-23.

Kuban, D. (2004). İstanbul Bir Kent Tarihi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Kuban, D. (2003). Biz Neden Meydan Yapamıyoruz? Yapı Dergisi, 256, S.66-69.

Küçüköner, M. (2007). İmge ve Bellek İlişkisi. Sanat Dergisi,12 , 79-82.

Lang, J. (1987). Creating Architectural Theory. Newyork: Van Nostrand Reinhold.

Lynch, K. (2010). K. Lynch içinde, Kent İmgesi (İ. Başaran, Çev., s. 8-52-54). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Meiss, P., & Us. (1990). Elements of Architecture. London.

Meiss, Us, F., & Aytıs, S. (1990-2009). Mimari Mekânın Aktarımında Algılayıcı Hareketinin Önemi. Tasarım+Kuram Dergisi , 82-98.

Mumford, L. (1961). The City in History Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. America: Harcourt, Brace & World.

Norberg-Schulz,(1968). Intentions in Architecture, The MIT Press.

Ocakçı, M. (1994). “Kimlik Elemanlarının Şehirselleşmeye Yönlendirici Etkisi”,Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Kitabı, M.S.Ü. Yayıncılık, İstanbul, s.163-170.

Oğurlu, İ. (2014). İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi S.26 s. 275-293.

Okyay, İ. (1976). Tarihsel Çevreyi Koruma ve Ulusal Kültür Sorunsalı. Mimarlık Dergisi , 38-39.

Olgun, İ. (2009). Kentsel Değişim Sürecinde Kentsel Okuma ve Bellek İlişkisi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehircilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Onaran, M. Ş. (2006). “Kültür ve Kimlik İlişkileri” Cumhuriyet Kitap, S. 880, s. 24.

Ozankaya, Ö. (1975) Toplum Bilimleri Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara.

Önem, A. (2004). Çevresel Algılama ve Kimlik:Haliç Üzerine Bir Yöntem Önerisi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Önem, B. & Kılınçarslan, İ. (2005). Haliç Bölgesi'nde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik. İTÜ Dergisi/ Mimarlık, Planlama ve Tasarım , 115-125.

Özgüler Yılmaz, S. (2013). İmgeler Üzerinden Kent Okuması Divanyolu Caddesi Örneği, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özer M.N. (1998). Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, G.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özer, M. & Saban, D. (2018). Aksaray İli Kent Merkezindeki Erken Cumhuriyet Dönemi Mimari Mirasının İncelenmesi, Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi Cilt: 35-9.

Özkan, S. (1994). Aksaray İli Arkeoloji Araştırmalarına Toplu Bir Bakış. Tarih İncelemeleri Dergisi, IX , 159.

Özpolat, Ö. (2011). Karamanoğulları Devrinde Aksaray Şehri, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde. Niğde.

Rapoport A. (2004). Kültür-Mimarlık-Tasarım, Çev: Selçuk Batur, Yem Yayın, İstanbul.

Roland, B. (2015). Göstergibilimsel Serüven. (M. & S.Rıfat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Rossi, A. (2006). “Şehrin Mimarisi”, Pusula Yayıncılık, İstanbul.

Saraç, M. (2015). “ Kentsel Dönüşüm ve Gelişimi, Sosyal Boyutu, Kentsel Dönüşümden Doğan Hukuki Sorunlar”, Adalet Yayınevi, Ankara, s. 5, 9, 46, 49.

Sayan, Y. (1994). Tarihi çevrenin bazı tahrip sebepleri ve korunması için öneriler, Çevre Dergisi, Sayı 11, s. 46-49.

Suher, H. (1995). Kent Kimliğine Etkili Yasa Uygulamaları. Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, (s. 3-12). İstanbul.

Şahin, İ. (1989). “Aksaray”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, II, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü Yayını, İstanbul, s. 291-292.

Taburoğlu, Ö. (2013). Resim, Söz ve Yazı. Ö. Taburoğlu içinde, İmge Yaratmanın ve Bozamnın Yolları (s. 12). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Taşçı, H. (2014). Bir Hayat Tarzı Olarak Şehir, Mekân, Meydan. İstanbul: Kaktüs Yayınları.

Tekeli, İ. (1991). Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler. İ. Tekeli içinde, Kent Planlama Konuşmaları (s. 81-83). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Topal, N. (2006). Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri, Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Tunçer, M. (2009). Ankara'da Knetel Kimlik Oluşumu, Değişimi, Bu Bağlamda Knetel Koruma ve Dönüşüm Projeleri. TMMOB Dosya 10.1 , 56-63.

Turgay, O. (2009). Mekanın Kurgulanmasında ve Algılanmasında "Bellek"İN Belirleyici Etkisinin Analizi, Sanatta Yeterlilik Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uçkaç, L. (2006). Knetel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ulağlı, S. (2018). S. Ulağlı içinde, "Öteki"nin Bilimine Giriş İmgebilim (s. 7). İstanbul: Motto Yayınları.

Ulu, A. & Karakoç, İ. (2004). Knetel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Ural, Ş. (2004). Mimari Bir Objenin Felsefi Açından Yorumu, A. Şentürer, Ş. Ural, & A. Atasoy içinde, Mimarlık ve Felsefe (2. baskı). İstanbul: Yapı Yayın.

Us & Aytıs (2009). Mimari Mekânın Aktarımında Algılayıcı Hareketinin Önemi, Tasarım+Kuram Dergisi, Sayı 7, s.82-98.

Usta, H. (2013, Mayıs 6). www.gundem.be/tr. Mart 13, 2019 tarihinde www.gundem.be/tr: <http://www.gundem.be/tr/turkiye/kultur-ve-kimlik-uzerine> adresinden alındı.

Ünal, Ç. (2015). Kadifekale Knetel Yenileme Alanında Toplumsal Belleğin Korunması Üzerine Bir Öneri: Arkeopark Kavramı, Gediz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Velioğlu, A. (1992). Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım ve Süreci Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

www.aksaray.bel.tr, erişim tarihi: 18 Nisan , 2019.

www.aksaray.gov.tr, erişim tarihi: 10 Nisan, 2019.

<http://www.aksaray.pol.tr/Sayfalar/cografyasi.aspx>, erişim tarihi: 18 Nisan 2019.

<http://www.aksaray.gov.tr/kurumlar/aksaray.gov.tr/Planlama%20M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BCm%C4%9F%C3%BC/H%C3%BCk%C3%BCmet%20Kona%C4%9F%C4%B1.pdf>, erişim tarihi: 15 Mart 2019.

<http://azkurs.org/davranis-bilimleri-unite-1-davranis-bilimleri-ve-diger-sosyal.html?page=10>, erişim tarihi: 13 Ocak 2019 .

<http://www.aksaraykutup.gov.tr/>, erişim tarihi: 15 Şubat 2019.

<http://www.arkiv.com.tr/proje/aksaray-eski-vali-konagi-kultur-evi-restorasyon-projesi/7185>, erişim tarihi: 15 Şubat 2019.

<http://www.felsefe.gen.tr/>, erişim tarihi: 10 Ocak 2019.

<http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/12276>, erişim tarihi: 18 Ocak 2018.

<https://www.kulturportali.gov.tr>, erişim tarihi: 18 Kasım 2018.

<http://www.tdk.gov.tr>, erişim tarihi: 15 Kasım 2018.

<http://www.telmih.com/ahmet-hamdi-tanpinarin-siirlerinde-imge/>, erişim tarihi: 15 Kasım 2018.

<https://mapio.net/pic/p-25247262/>, erişim tarihi: 28 Ocak 2018.

<https://mapio.net/s/67513108/>, erişim tarihi: 3 Mart 2019.

<https://tr.pinterest.com/pin/744642119611224114/>, erişim tarihi: 3 Mart 2019.

<http://www.aksaraykutup.gov.tr/TR-111962/tarihce.html>, erişim tarihi: 15 Mart 2019.

<https://www.cekulvakfi.org.tr/haber/aksarayda-tarihi-koruma-projeleri>, erişim tarihi: 15 Mart 2019.

<http://aksaray.bel.tr/fotograf-galerisi-127/aksaray-eski-fotograflar>, erişim tarihi: 15 Mart 2019.

<https://www.turktoyu.com/bir-anadolu-selcuklu-yadigari-aksaray-ulu-cami>, erişim tarihi: 8 Mart 2019.

<http://www.aksaray.bel.tr//129-menu-foto-galeri/4>, 28 Ocak 2018

<https://www.nufusu.com/il/aksaray-nufusu>, erişim tarihi: 12 Mart 2019.

<https://www.shutterstock.com/tr/image-vector/city-set-london-paris-rome-vector-232439968>, erişim tarihi: 8 Mart 2019.

<https://pxhere.com/tr/photo/677310>, erişim tarihi: 18 Mart 2019.

<https://fwmail.net/manzara/dunyanin-en-unlu-bahceleri>, erişim tarihi: 18 Mart 2019.

<https://fwmail.net/manzara/dunyanin-en-unlu-bahceleri>, erişim tarihi: 18 Mart 2019.

<http://www.laboratorioroma.it/ALR/San%20Pietro/san%20Pietro.htm>, erişim tarihi: 18 Mart 2019.

http://www.wikiwand.com/en/Piazza_San_Marco, erişim tarihi: 18 Mart 2019.

<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-77371/kizlaragasi-hani.html>, erişim tarihi: 24 Mart 2019.

<http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/laleli-cukurcesme-han/>, erişim tarihi: 8 24 Mart 2019.

<https://www.ensonhaber.com/tutkulu-italyan-siena-2016-09-20.html>, 24 Mart 2019.

<https://www.ensonhaber.com/tutkulu-italyan-siena-2016-09-20.html>, erişim tarihi: 24 Mart 2019.

<https://gezipegordum.com/sanzelize-caddesi-champs-elysees>, erişim tarihi: 24 Mart 2019.

<https://istanbulclues.com/istanbul-istiklal-street>, erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

whc.unesco.org/en/documents/110780, erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

<http://www.edwebproject.org/anatolia/images/akdamar.church1.jpg>, erişim tarihi: 12 Nisan 2019.

<https://serhatengul.com/paris-notre-dame-katedrali-tarihi/>, erişim tarihi: 14 Nisan 2019.

<https://www.nowbodrum.com/annie-esentepe-bodrum03/>, erişim tarihi: 14 Nisan 2019.

whc.unesco.org/en/documents/108341, erişim tarihi: 15 Nisan 2019.

<https://whc.unesco.org/en/list/252>, erişim tarihi: 15 Nisan 2019.

<http://turizmreport.com/ruya-sehri-venedik/>, erişim tarihi: 15 Nisan 2019.

<https://www.karar.com/guncel-haberler/istanbul-bogazi-gemi-trafigine-kapatildi-872912>, erişim tarihi: 15 Nisan 2019.

Yenice, K. (2012). Geleneksel Aksaray Evlerinin Korunmasına İlişkin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yücel, G. F. (2004). Açık Alanların Bitkilendirilmesi. Yapı Dergisi, 270 , 96-99.

Yüksel, U. (1979). Aksaray 1. Ulusal Mimari Örneklerinden İdari Ve Kültürel Yapılar, Yeterlilik Çalışması, Konya Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi, Konya.

Zeren, M. T. (2010). Tarihi Çevrede Yeni Ek ve Yeni Yapı Olgusu Çağdaş Yaklaşım Örnekleri, Yalın Yayıncılık, İstanbul.

Caner Cangül Fotoğraf Arşivi 2015.

İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi.

Çiğdem Gürel Ağır Fotoğraf Arşivi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Gürel Ağır Çığdem
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 14.02.1989 Rize
Medeni hali : Evli
Gsm : 0 5075729317
e-mail : cigdem5538@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Lise	Aksaray Hazım Kulak Anadolu Lisesi	2007
Lisans	Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	2015
Yüksek Lisans	KTO Karatay Üniversitesi	2017-...

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-2016	Aksaray Bina Yapı Denetim	Mimar
2016-...	Aydın Yapı Mimarlık	Mimar

(Tasarım ve Uygulama Projesi Çizimi)

Yabancı Dil

İngilizce

